

**Historie ende Waerachtige Beschryvinghe van het Lijden ende
de Doodt aengedaen Jan de Backer, gheboortich van
Woerden. : Om de Belijdenisse van de Evangelische Waerheyd
in 's Gravenhage verbrandt, in den Jare 1525.**

<https://hdl.handle.net/1874/461382>

RARIORA

duod.

64

Meteldruk
v. d. uitg.
1652

7e Bill. belgeuse I
3e commun

overblijvend
22-10-2003

HISTORIE
ende Waerachtige
BESCHRYVINGHE
van het *Risico*
doed. 64
LIIDEN ende de DOODT
aengedaen

JAN DE BACKER,
ghebooztich van Woerden.

Om de Belijdenisse van de Evangelische
Waerheyt in 's Gravenhage verbrandt,
in den Jare 1525.

Eerst in Latijn beschreven door
GUILIELMVM GNAPHÆVM,
met den selven in eene Gevangenisse
gelegen hebbende.

In 't Nederduyts vertaelt door
MR. JACOB VERWEY.

Den tweeden Druk.

TOT LEYDEN,
By Johannes Meyer, Boekverkooper / in
't Jaer 1657.

W. van der Grinten

Fögraff Amoyu

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

AEN DE
EDELE, GROOT-MOGENDE
HEEREN ENDE STAE-
TEN VAN HOLLANDT
ENDE WESTVRIESLANDT.
ENDE EERWAERDIGE,
WELGELEERDE, ACHT-
BARE PREDICANTEN,
ENDE DIENAEREN
DES GODDELIICKEN
WOORTS IN HOLLANT
EN WESTVRIESLANT,
MITSGADERS, VOOR-
STANDERS DER GHE-
MEENTEN, DIE VANT
PAUSDOM SIIN AFGE-
WEECKEN, ENDE DE

CHRISTELIICKE SA-
LICHMAKENDE WAER-
HEYT DES HEYLIGEN
EVANGELII AENGE-
NOMEN HEBBEN.

EDELE

E D E L E,
GROOTMOGENDE
H E E R E N,

EERWAERDIGE OPSIEN-
DERS VAN DE GEMEENTE
JESV CHRISTI IN HOL-
LANDT ENDE WEST-
VRIESLANDT
VERGADERT.

 Ewijle de Eerwaerdige,
Wel-geleerde Heere DR.
JACOBUS REVIUS, Re-
gent van der Groot-Mogen-
de Heeren Staten Thologisch Collegie
in de Univerfiteyt binnen Leyden, be-
lieft heeft, het Werck ofte Historie by
Guilielmum Gnaphæum, in fijn leven Rector
der Schole van 's Gravenhage, van het
lijden ende de Martelarie vā *Ian de Bac-
ker van Woerden*, eerste Martelaer van
Hollandt, in Latijn beschreven, ende
by den felven niet uytgegeven, soo
als men meende (alhoewel in de rijcke

Opdraght - Brieff.

Boeckaffe van de Hooghgeleerde Heer *Petrus Scriverius*, het selve al over vele jaren gedrukt noch te vinden is) maer over de hondert jaeren tot aes van motten ende schieters gelegen hebbende, door den druck in't licht te brengen ; Ende dat my daer van een Exemplae ter handen gekomen was, Soo heb ick, als uyt de voorfz. Stadt *Woerden* geboortigh , achtende dat het veele Christelijcke ende Godtsaelighe herten (het Latijn niet verstaende) aenghenaem wesen soude soo het in't Nederduyts vertaelt en uytghegeven wierde , om haer wensch ende begeeren te voldoen de moeyte aengenomen 'tselve in't Nederduyts te vervaerdigen, ten eynde de oprechte vroomen Christenen daer inne lesen ende sien mogen , in wat vougen ende door wat middelen de Duyvel , als een Aertsvyant des Menschelijcken Geslachts, door zijne Instrumenten al tijdt woedende is , omme alsoo den loop des Evangelij te beletten, ende de

Kercke

Opdraght . Brieff.

Kercke Godes met vervolginghen, alderhande wreetheden, ende dooden van reyne Predickers, ende andere oprechte Belijders van het Heylige Evangelium te onderdrucken; ende gansch te vernietigen, 't welck hem ontwijffelijck onmogelijck wesen sal, alsoo het Vrouwen Zaet, onse Heere ende Zaelighmaecker Iesus Christus, niet tegensstaende zijn inde Versenen steeckende, hem de kop vertreden heeft. Des Antichrists Commissarisen ende de Ketter-Meesters waeren vrolijck, ende seerverheucht, dat zy den voornoemden vromen Martelaer, overmits zijne volstandigheyt inde bekentenisse der Waerheyt, soo onschuldigh gedoodet ende tot asche verbrant hadden: haer selven inbeeldende, sy hadden haeren gegeven last getrouwelijck volbracht, ende een goedt proeff-stuck in Hollandt gedaen omme de *Lutherianen*, zijnde by haeren Meester voor Keters gehouden, voort gheheel ende al te kunnen uytroyen.

Opdraght - Brieff.

ende verdelgen. Maer anders is gebleeken, daerſe geſtadigh ende altijdt meer ende meer toegenomen ende vermenighvuldicht zijn, oock noch worden, volgens de bekende Vaerſen. :

Sanguine fundata eſt Eccleſia ; Sanguine crevit ,

Sanguine ſuccevit ; Sanguine finis erit.

In Nederduyts Vertaelt ,

Dooz Bloet nam Godes Kerck de Grondt :

Dooz Bloet deſelf d' oock Waſdom bondt :

Dooz Bloedt gebozder 't groepen is :

Dooz Bloedt haer eynd' ſal zijn gewis .

*Fortius ut ſurgit ſub duro pondere Palma,
Sic magis accreſcit duris Eccleſia rebus.*

Gelijck de Palmboom waſt veel meer /

Wanneers' met ſwaert' belaſt wort ſeer :

Soo waſt veel meer oock Godes Kerck /

Als die moet Lijden uptſtaen ſterck.

Ten eynde nu dit vertaelde Tractaet eenigh vrucht ſal brengen mogen, ſoo heeft my goet gedacht 't ſelve uwer E :
ende

Opdraght - Brieff.

ende A: toe te ſchrijven: vertrouwende
uwer E: ende A: ſullen het haere
Ghemeenten recommandeeren, omme
by de gene des begeerich ſijnde, beko-
men te moghen worden, het welcke
ick uwer E: ende A: vaſtelijske betrou-
we: deſelve, midtsdien met hare Ghe-
meenten, onſen Almachtigen, Barmher-
tighen Godt, tot Vrede, Eenigheyt,
Mitsgaders, Tijdtelijsken ende Eeuwi-
gen Zegen ter Zaeligheyt bevelende.
Ende blijve

Uwe E: ende A:

Mijn Heeren

Heylwenſchende Vriendt en Dienaer.

J. V E R W E Y.

Des Autheurs V O O R - R E D E N .

*N*der de gene, die't zy der voortreffelycke Volckeren daden, ofte der uytmuntende Mannen vermaerde deughden in der Historien getrouwe Boecken beschreven hebben, dunckt my, Vlijtige Leser, dat die gene aen de Republycke geen quade dienste gedaen hebben, die der Martelaeren Christi lijden, met goede trouwe ter gedachtenisse hebben aen den dagh gegeven, al hoe-wel van deselve die sulcks getrouwelycken hebben gedaen, in dese onse tijden tot verwonderinge weynighe bevonden worden. Want, behalven dat het naerstigh lesen der Historien het oordeel scherpt, het verstandt wackert, de kracht vande Memorie sterckt, ende de wijsheyt ten hooghsten vermeerdert, soo stellen ons voormaer der Heylige

DES AUTHEVRS

lige Mannen exempelen, ende de vermaerde
 Victorien der Martelaren Christi voor oogen,
 niet alleen Godes goedertierenhayt t' onswaert,
 ende de kracht des Christelycken Gelooffs, maer
 drijft ons als met spooren dapper aen, tot
 stantvastigere Belijdenisse van ons Gbelooff,
 ende doet de trage herten sich tot loff van den
 Naem Godes meer verheffen. Dit is de oor-
 saecke, door dewelcke ick bestaen hebbe het
 Leven ende de Doodt, Midtsgaders, de
 Disputatien met de Sophisten van Leuven
 inde gevangenisse gehad vanden seer vromen
 ende alderstantvastighsten Martelaer Christi
 IAN DE BACKER te beschrijven. Want,
 dewyle het soo gevaerlyck is hydens-daeghs
 voor de Schriftgeleerden ende Phariseen van
 onsen tyd, den Naem Christi suyver ende
 van herten te bekennen, gelijk het voortydts
 inde beginselen der aenwassende Kercke geweest
 is, soo souden wy voormaer het hooghste ver-
 myt waerdigh wesen, indien wy naer 't exem-
 pel der Oude, de exempelen van onse krach-
 tigh-bevestighde Religie tot de Naekomelin-
 gen niet deden overkomen. Ten zy het nu soo
 gedenck-

V O O R - R E D E N .

*gedenckwaerdigh niet en is, de Naem van de
 gene die haer bevljtight hebben het Evan-
 gelium Christi met het verstorten van haer
 Bloedt te verdedigen, als van die, dewelcke
 het voortijds inden begin ghedaen hebben.
 Jae, indien wy desaecke sorghvuldelyck over-
 wegen, soo sal dat onderscheyt gesien wor-
 den, dat opentlyck Godtloose Tyrannen, ende
 buyten alle tegenspreecken Affgoden-Dienaers,
 die gene de doot aengedaen hebben: maer dat
 eenige vyanden tot den huysse behoorende, ende
 deselve met een schijn van een versierde Re-
 ligie bedeckt zynde, tegen dese opstaen. Wel-
 kers Bytebauwen ende Momaensichten, als
 mede haer recht, uyt de kracht der gewoonten
 genomen, gelyck zy voorgeven, wat moeyten
 het kosten soude, tzy met 'tselve niet te achten,
 te overwinnen, ofte met tegenstrydende rechten
 te wederleggen, weten die insonderheyt in dese
 onse tijdt best, die het selve besocht ghehad
 hebben. Want het moet een gevaerlycke ende
 onseeckere strydt wesen, daer met eenderley
 aert van Wapenen gevochten wort, eenderley
 Vaendel in schijn opgesteecken werdende, ende
 sulcx.*

DES AVTHEVRS

*suclks daer Christus, Christo, de Waerheyt, de
 Waerheyt in schyn, den Oorlogh aenseyt. Wie
 en soude niet den loffelijcken Overwinner
 der Evangelische Waerheyt, wederom aen den
 dagh gekomen wesende, in soodanigen onseec-
 keren strijdt, met alle Eere verheffen? Wie
 soude die niet hooghelijck, ende met een
 onsterffelijcke glorie zijns Naems begiftigen?
 Op dat wy, indien wy swijgen, niet en schij-
 nen de deught haer loff te benijden: dewijle
 de Poëterij verbiedt een man te sterven, loff-
 waerdigh wesende. Het welcke, dewijle alsoo
 is, soo heeft my (seer vrome Leser) gedacht,
 by my niet beter gedaen te kunnen worden,
 dan dat ick't gene my hier, 't zy door de getuy-
 genisse mijner oogen aller kennelijckste was,
 ofte, 't gene ik uyt de seer getrouwe vertellinge
 selfs vanden Martelaer (mijn mede-gevan-
 gen) verstaen hadde, in geschrifte soude uyt-
 gheven. Waer door het vast gaet, dat u in
 dese mijnen arbeyt billik niet min ontbreecken
 sal dan deselve gelooff te geven. Vorder, heb
 ick goet gevonden dese Historie in vier deelen,
 aff te snijden: Waer van Het Eerste, de
 beschrij-*

V O O R - R E D E N .

*beschrijvinge van onsen Martelaer, ende van
zijne jonge jaeren, inhouden sal. De Twee-
de, begrijpt een O R A T I E, vvaerinne voor
Van Woerdens saecke, de alderbeveleckste
ongehumede staet der Priesteren wederleyt
vvordt. Het Derde, verthoont, met vvat
botte Argumenten ende ongerijmde bewijs-
redenen de Sophisten de Waerheyt selffs be-
vechten, ende met vvat een groote bevigheyt
des gemoedts zy de Martelaeren Christi beje-
genen: maer het laetste, sal des alderstant-
vastiges Martelaers Executie, ende desselffs
hoogloffelycke Doodt, vermelden. Vaert vvcl,
Vroome Leser, ende gebruyet mijnen ar-
beydt ter eeren Godes, ende tot opentlijcke
Dancksegginge voor het Evangelie aengeno-
men. Vyt ons Ballinckschap in's Gravenhage,
den Eersten December, In den Iare 1529.*

H O O F T -

HOOFT-STUCKEN

Verhandelt

In dese Waerachtige Historie, nopende
het Lijden ende Sterven des Vroomen
Martelaers

I A N D E B A C K E R,

Van Woerden.

EErste Deel van *Ian de Backer van*
Woerden, begriipende sijn leven.

Pag. 1.

Tweede Deel, sijnde de O R A T I E
van *Guilielmus Gnaphæus*, aen de ghe-
stelde Rechters over *Ian de Backer*.

Pag. 13.

Derde Deel, handelende vande On-
dersouckinge van sijn Ghelooff by
de Sophisten van Leuven,

83.

De

HOOFT-STVCKEN.

De Eerste Aenrandinghe, in zijn
Gevanghenisse hem aenghedaen.

Pag. 86.

De Protestatie van *Ian de Backer*, aen
de gestelde Rechters.

Pag. 104.

De Tweede Aenrandinge, by de selve
Inquisiteuren, gedaen den 14 Iulij,

Pag. 116.

De Derde Aenrandinghe, vande selve
Inquisiteuren.

Pag. 151.

De Vierde Aenrandinge, in den naem
van des Keyfers Wetten.

172.

Des Gevangens Biechte, ofte Belijde-
nisse.

177.

Des Autheurs Besluyt - Reden, met de
Executie des Martelaers.

191.

HET

HET EERSTE DEEL
 der Martelarie van
 JAN DE BACKER
 van Woerden /
 Begrijpende zijn Leven.

DOOR
 WILHELMUM GNAPHEUM

zijn mede-gevanghen /
 In 't Latijn beschreven Anno 1525.

JAN DE BACKER,
 een Hollander van Natie /
 van Woerden geboortigh /
 hoe-wel van gheringe Af-
 komste / edoch van eerlijcke
 Ouders gesproten / heeft van kindts
 been aff alle andere van zijn ouderdom
 in eerbaerhept ende deught / een voor-
 beeldt gheweest. Iae is / soo hy nu
 B twaelf

twaelff jaren oudt was / ende in de
 Hoofskerck met de Canonijcken van
 Utrecht naer ghewoonte songh (over-
 mits de jongelingh een heldere stemme
 hadde) de Vergaderinge der Prieste-
 ren seer aenghenaem gheweest. Maer
 dype jaren in 'tselbe manier van leven
 verlopen sijnde / heeft hy begonnen
 heesch te worden / ende vande Prieste-
 ren beswaerlijck sijn afschept bekomen
 hebbende / is hy met de meeste wacker-
 heyt sijns gemoets tot sijne uptgestel-
 de / jae / een tijdt langh verlatene Stu-
 deringhen weder ghekomen. Hier nae
 heeft hy voor zijn Meester ghebruyckt
 Iohannem Rhodium , een seer vermaert
 Rector van Hieronymi Schole , een geleert
 ende Godtbzeesenden Man. Van den
 welcken hy de Leere vande Godtsalig-
 heyt / ende van onse Religie / naerstigh
 aengenomen / ende het proeffstuck zijner
 Belydenisse vlijtich gheoeffent heeft.
 Jae / daer naer is dese naerstige Leer-
 lingh terstondt met sijn Meester van
 wegen het Luterdom in haet gheraecht.
 Want ter dier tijdt begoste de Waerheyt
 des Evangelij aen den dach te komen :
 Om de welke voor te staen / Rhodius
 selfs door veele reysen in Duytslandt /
 aldoen sijn naersticheyt dede. Maer
 de seer goede Vader vzeesende zijns
 Soons quaet eynde / dewijle het hate-
 lijck vermoeden van dagh tot dagh
 meer

meer ende meer wies / heeft hem upt
het School t' hups ontboden / ende be-
volen het Koster-ampt met hem te be-
dienen. Waer in hy in 't minste niet
heeft na gelaten zijne medeburgers het
loff van het aen den dagh gekomene E-
vangelië over al in te planten / ende
Christo veele pveraers toe te brengen :
maer nader hant is hy na Leuven geson-
den / omme sijn verstandt vorder te oef-
fenen. Onsen Erasmo, der Hollanderen
Eer ende Luyster aen bevolen sijnde / met
den welcken de seer goede Vader in sijn
jonckheyt van outs een logijs ende seer
grootte kennisse hadde gehad / want sy
hadden haer t' samen te hups in de ge-
meene taelen geoeffent: het is wonder /
hoe veel hy in korten tijdt ghebozderet
heeft : maer de Vader hier nae meer in
acht nemende het voordeel van sijn
hupshoudinge / dan sijns Soons Stu-
deringen / bedenckt middel / waer door
hy door sijns Soons moeyte beter in-
komste bekomen mochte / sendt hem
daer omme nae Utrecht, om geestelijck
te worden. Dese seer goede jongeling
wordt genoodsaecht zijns Vaders be-
geeren toe te staen / en wort gedwongen
sijn zinnen te begeben om een Geestes-
lijck Persoon te worden / ende het Lu-
terdom aff te sweeren / 't welck hy wel
gedaen heeft / soo langhe als de eynou-
dighejdt der Christelijcke Religie de

Secten onbekent was. Gelijck dese ma-
 nier van leven. De Backer nopt seer be-
 haecht heeft / soo heeft hy ober al ver-
 klaert / Dat hy die dienstbaerheyt van
 de Geestelijcke ordyen aenghenomen
 hadde / om sijn Vader te believen / ofte
 op dat hy in dat leven eygentlijck veel
 inde Cathechismo onderwijfen moch-
 te / gelijck hy daerin in sijn Vaderlandt
 blijtich onderweesen heeft. Als nu dit
 meer ende meer ruchtbaer wierde / soo
 is het ghebeurt dat hy niet lange daer
 nae / om hem te verantwoorden / tot
 Utrecht ontboden is. Maer overmits
 hy merckte de lagen die hem aldaer ge-
 leyt wierden / heeft hy geweggert door
 der Godtloosen Vergaderinghe te ver-
 schijnen : dese kleynachtige hebben de
 Priesters van het Capittel tot Utrecht
 met seer swaere klachte het Hoff van
 Hollandt aengegeven. De valsche aen-
 klagers wort gelooff gegeven / De Bac-
 ker wordt met een zijne mede-Priester
 vanden Casteleyn van het Casteel van
 Woerden gebangen : Edoch sijn tegen-
 partpen / door vrees vande Burgers
 (soomen geloost) opgehouden / hebben
 naegelaten jegens de ghevangene (van
 wegghen Ketterpe) eysch te doen / ende
 dat in een plaets daer sy soo veel ghe-
 sachs niet en hadden. Nu gebeurde het /
 soo den anderen het roodt melisoen ge-
 kregen hadde / dat onse van Woerden
 om

om de besmettelijckheyt vande sieckte /
uyt sijn gebanckenisse los ghelaten is /
onder belofte van te Recht te sullen
staen. De Officieren van Vrecht rou-
wich zijnde / dat hun dien brock uyt
haer muyl ontrocken was / hebben het
met haere swaere dreyghementen daer
toe gebzacht / dat zy alle beyde een wil-
lige ballinckschap aengenomen hebben.
Sy besoecken daer omme de Gemeente
tot Wittenbergh in Saxon. In welke rep-
se drie maenden toegebzacht hebbende /
sijn zy in haer Vaderlandt wederom
ghekeert / 't welke by die van Vrecht
vernomen sijnde / worden zy omme haer
tegens de beschuldiginghe des lasteraers
van Ketterpe te verantwoorden / we-
derom vooz Recht gheroepen. Ende-
lijcken / wort hun bevolen nae Romen
te trecken / ende gheheele drie jaeren uyt
haer Waderlandt ballingen te blijven.

Dooz de onbillichhepdt van welke
sententie / De Backer beschroomt wesen-
de / heeft sijn voeten niet een vingher-
bzeet bupten het Stedeken willen set-
ten / veel min het bevolene naekomen :
waer dooz sijne tegenpartijen met veel
grootere gramschap ontsteecken sijn-
de / hebben hem van Woerden een gewis-
se dood toegedacht / soo zy hem pelwerts
in haer Gherichts-gebiedt aentreffen
souden. Om daer op te passen / wordt
den Ridmeester last gegeven / dat hy
fulc

sulcken wederspanninghen ende onghes-
 hoorfamen mensch ghevangen binnen
 Utrecht brengen soude. Ondertusschen
 heeft onse van Woerden geheel Hollandt
 door gherepft / ende de Broeders ende
 Gemeenten inden Heere vergadert / ge-
 sterckt. Iae heeft oock my / als mede
 Cornelis Honius, een seer geleert Rechts-
 geleerde beneffens my / om de by my
 verwoypene Monickerije ghevangen /
 tot Delft wesende / seer gediensstigh be-
 socht / ende ons onderrichtende / een
 groot voorbeeld van Godtsaligheyt ge-
 toont. Op dat de goede man 't gene
 hy leerde oock met der daedt soude be-
 toonen / heeft hy ('t welck by hun vooz
 kettersch gehouden wordt) daer hy een
 Priester was / een huysvrouwe ghe-
 trouwt. Dewelcke getrouwt hebben-
 de / is hy voort gegaen / ende heeft hem
 gheduyghlyck van het doen van den
 dienst der Nissen onthouden: ende ver-
 latende zijn Orden / heeft den Bar-
 bier gheweygert zijn krupn te laten
 scheeren: Iae / hy heeft hem geensints
 ontsien (nu nieu ghetrouwt wesende)
 noovigen arbeyt ter handen te nemen.
 Want nu was hy een Backer, nu een Del-
 ver, dan een Sacken-traeger, ofte arbeyder,
 naer dat een peber sijn hulp van doen
 hadde. Ick swijghe dat hy ondertuf-
 schen het werck des Evaghelij van
 huys te huys gehandelt heeft / het ampt
 van

van een Evangelisch Predicant vlijtigh be-
dienende / sodanigen ernst heeft het hem
gheweest den tijdt met gheen ledigh-
gangh door te brengen. Dewijle hy
met dese oeffeningh (als ick geseyt heb)
de goede tijt niet qualick en bestede / ge-
beurde het / op dat de Paus van Ro-
men zijn waggelende / jaе bouw-vals-
ligh sijck / met de nieu-versierde Af-
laten, (soo die genoemt worden) mochte
onderstutten. Als die nu niet en wier-
den verkocht gelijk die plachten / maer
de boedtvaerdighe het hepligh Abont-
mael ontfangende / tegens de maniere
om niet uptgedeelt wierde / soo zijn de-
selve in het Stedeken Woerden mede in-
ghebraght ende gebept. Tegens de sel-
ve heeft hem dese onse Martelaer / als
een mupr voor het huys Israëls ghe-
stelt; want / gelijk die Godtvreesende
Man des Satans gedachten mede wel
wiste / soo roock hy oock lichtelijck des
Antichrists trachten ende bedriege-
rijen: hieromme heeft hy hem selven in
het Viechthuyssen begheven. Lieve
Godt ! met welcken pver zijns ghe-
moedts heeft hy aldaer de schalckheyt
ende het bedroggh vande Alaten open-
baer aendendagh gebraght ; overmits
hy (ten eynde hy geheel vele die krame-
rije verhaet / mitsgaders veele van het
bedroggh der Alaten affkeerigh maec-
ken soude) van het Viechten gheen

Biecht-penning nemende die de Prie-
 sters plachten te ontfangen / sijn upter-
 ste naerstigheyt eenigh ende alleen ge-
 daen heeft / dat hy de beginselen der
 Godtsalicheydt ende der Christelycke
 Leere elck eenen inplanten / de swacke
 gemoederen in Christo stercken / ende
 de benaude conscientien met het Evan-
 gelie Christi gherust maecten soude.
 Jae / hier door is het ghebeurt / dat/
 vermits de Burgers niet hoopen tot
 hem quamen / des Pastoors winst seer
 sober wierde / die door ontsteltenisse
 van weghen dese saecke beweeght / in
 't minste niet affgelaten heeft de Magi-
 straet op te hitsen / dat sy soodanighen
 mensch / die Godes heylige Vergader-
 ringe / de openbare Gebeden / ende des
 Paus van Romens Authorteydt soo
 schandelyck verwierp ende verachte / de
 Kerck verbieden souden. Welcke /
 nae dat het ghedaen was / heeft onse
 Martelaer / beweeght door der Broe-
 deren hidden / op dat hy van soo een
 Godtsaligh begonnen werck niet en
 soude naelaten / ende om dat des Paus
 kramerijse meer ende meer toe nam / in
 die daegen eens een Misse gedaen / ende
 den Barbier zyn hooft eens te scheeren
 ghegeven : toeghevende meer de lieffde
 ende de jegenwoordige noodtwendig-
 heyt der saecken / dan zyn toeneyginge
 volghende. Dese heeft de laetste ende
 in

in 't getal de vierde Wisse geweest / die
 hy de drie-jaerige Priester opt ghedaen
 heeft / maer ondertusschen dese huy-
 lingh van een Pastoor (daer van wy
 geseyt hebben) over leden zijnde / heeft
 een Rooms-ghesinte des eerstes Raes-
 volger / die van Woerden een nieuwe tra-
 gedie gespeelt. Want de Raedt verga-
 derdt sijnde / wierde onse de Backer vooz
 't Gerecht gebzacht / ende om sich sel-
 ven te verantwoorden / bevolen : Maer
 van veel dingen van het Pausdom / het
 Vagebier / ende der Vaderen Decreten
 ghebzaecht zijnde / heeft hy der teghen-
 partpen onbeschaemtheit met een reden
 bespottende / gepzotesteert / Dat Godt
 te vergeefs gediend wierde met Gebe-
 den ende Leeringhen der menschen.
 Maer de redenen van sijn Hulwelijck
 boodt hy aen vooz een Gheleerdere ende
 meerdere vergaderinge der Gheemeente
 te sullen gheben. Daeromme wierden
 de Priesters geroepen / die van Hulwe-
 lijckse saecken kennisse nemen. Ende
 de selve waeren drie hy namen in ghe-
 tale / maer onder dese drie wasser een die
 alvooren tot de onderbzaeginghe te ko-
 men / des nieuwen Pastoors bestaen /
 ende treffelijck werck bespottende /
 bzaeghde / door wiens bevel hy hem-
 selven verstout hadde dese beroerte in
 een vyse Stadt te maecten ? Maer de-
 wijle hy bande Over-heeren van die

saeckie gheen bevel en hadde / is hy bes-
 schaemt wegh gegaen / en de Vergader-
 ringe gheschepden. Maer daeghs daer
 aen heeft dese onbeschamde lasteraer /
 van de Magistraet van Woerden beko-
 men hebbende schriftelick beschept van
 't geene voer haer voer-geballen was /
 alles aen 't Hoff van Ste. Margriet op
 het hatelyckste over ghebracht. Door
 welckes bevel hy van Woerden wederom
 ghevangen / ende vergeselschapt met
 vier Diefflepers in 's Gravenhaeghe,
 ('t welke mijn Vaderlandt is) ghe-
 voert is gheworden / in welke reyse /
 hoe-wel hy verschepdelijcke seckerere
 gelegentheyt hadde van te ontkomen /
 heeft hy nochtans het ontbluchten niet
 eens gepoocht / ja / hy is het Haeghe
 Gevangen-huys als verblijft van selfs in-
 ghesprongen / de tijdinghe van welke
 saeckie (ghelijck die nieu was) my ter
 oore ghebracht wesende / die inde ghe-
 meene Schoole aldoen mijn werck
 hadde / heb ick (de Penne inde handt
 nemende) een Verantwoordinge voer
 den Gevangen Broeder Godtsaligh-
 lijck ingestelt / waer inne ick sijne sa-
 ke gerecht / licht ende te verschoonen te
 sijn / onderstaen te bewijzen / niet weten-
 de dat my 'tselbe lot van gevangenisse
 mede genaekende was. Want binnen
 drie naevolgende daeghen / wierde ick
 in deselve gevangenisse gesloten / ver-
 raden

raden sijnde van der Montcken aenhangh / als der welker orden ick by geschzifte gelaecht hadde / secker alhier dat ick des mensches seer soet gheselschap verswijge / stelle ick in (steels gewijs) met de Den / soo hy my selfs sepde 't gheene hem vande Ketters-Meesters in t bysonder weder vaeren was. 't selve sal inde volgende aenrandinghe ter goeder trouwen verhaelt worden. Soo ghy (beminde Leser) begeert u desen mensch eygentlijcken affgebeelt te worden / soo sult ghy dit verstaen; Hy was recht ende langh van Lichaem: zijn Aengesicht eerbaer ende blijgeestich: hoogh van Doorz-hoofst: eerlijck ende bly van ghelaet: hadde langh swart / ende dun Hapz / starcke ende vaste Beenen / was meerder jaerigh: want hy was naeuwelijck tot aen sijn seven-entwintichste jaer gekomen: in het Disputeren was hy wacker / in het Leeren kloeck / in het vermanen brijmoedigh / in het straffen vande teghenpartyen wonder heviggh / des menschens gangh was recht ende statigh / maer sijn koleur bypnachtich. Ick konde wel veel andere bewijs-redenen soo van sijn Deucht / als van zijn Gelooff verhaelen / die ick in die tijt aen hem gespoort hebbe / ten waer men booz wel-gewilde wijn (naer het spreekwoort) te vergeefs een krans upt hangen soude / hoe
B 6 sijn

sijn hert inden Heere gebrant heeft / het selve heeft hy met sijn Lydē ende Doot meer dan ghenough betoont. Dit heb ick ghehadt dat ick van den seer Godtsalighen mensch (hoewel koftelijck) heb willen schryven. Owe goede trouwe (seer beminde Leser) sal onsen arbejdt ter liefde van de Christelijcke Godtsaltcheit by de handt genomen / ten besten dupden. Soo ghy 't vozdere mede lesen sult / 't welck ick hier naer doen volgen / soo sult gy byten twijffel met den Propheet seggen / dat de Heer desen sijnen Heyligen , tot een myr gemaect heeft. Ontfanght nu de verantwoordinghe / die wy belooft hebben.

E Y N D E

Van het eerste Deel.

HET

HET TWEEDE DEEL
 der Martelarie van
 JAN DE BACKER,
 van Woerden.
 OFTE
 O R A T I E
 van

GUILIELMUS GNAPHEUS,

Aende ghestelde Rechters over JAN
 DE BACKER *van Woerden*, ge-
 vangens, om dat hy (Priester wesen-
 de) ten Huwelijcken staete ghegaen
 was.

Al-hoe-wel uyt de getuyge-
 nisse der Deplige Schrif-
 turen klaer genoegh blijkt/
 hoe vry het oock de Prie-
 steren is/ sich in den Heere
 ten Huwelijcken staet te begeben/nach-
 tans/ dewijle ick sie alhier niet wepnig
 veel te wesen die haer gansch inbeelden
 dat de gewoonte van menschen inghe-
 voert / des Goddelijcke Wets kracht
 heeft/

heeft / ende de onghewede staet der
 Priesteren door het Goddelijck Recht
 geboden wordt. Soo dunct het my
 de pijn waerdigh te zijn / dat ick om-
 me de waerheyt aen den dagh te bren-
 gen / Bedenen ende Schyftupzen ver-
 haele / door de welcke een peder bekend
 werde / hoe de Priesteren door Au-
 thoziteyt der Schyftupze dese gheheel
 onrepre onghewede staet niet ver-
 boden is / die onsen Van Woerden
 schijnt in hechtenisse te houden. Op
 dat 't selve van my bewijfelyker ghe-
 daen worden mach / ghevoele ick my
 van nooden te zijn onpartijdighe Rech-
 ters / die meer naer Recht ende Willic-
 heyt / als upt eyghene bewegingen / de
 saecke wel overwegende / oordeelen. O-
 verdenckende / ghelijck de saecke oock
 is / dat de tyrannye van een aenghenom-
 mene ghewoonte / al waer die schoon
 door een vervolgh van veel jaeren ghe-
 sterckt / het Goddelijcke Recht niet
 vernietigen / ofte eenighsints schaede-
 lijck sijn kan. Want / indien ghy toe-
 laet uwe eyghene bewegingen de ober-
 handt te hebben / gelijck gemeenelijck
 gebeurt / soo moet ghy niet alle Sophi-
 sten met een vollen loop / u selven te-
 ghen de waerheyt aen stooten / waer
 door komen sal / dat ghy 't goet quaet /
 't quaet goet / dupsternisse licht / ende
 't licht dupsternisse te sijn / houden sult :
 maer

maer boozwaer / indien wy naer den
raedt des Apostels / ons verstandt ge-
vangen gheben onderde ghehoorzsaem-
heyt Christi / ende ons oordeel niet van
naer den Regel ofte Richtsnoer der heyl-
lighe Schryftuy bougen ende richten /
soo sullen wy van des Broeders saecke
wat beter (dan het ghemeen volck der
Christenen doet) oordeelen. Want ick
hoore dat men tegens den gehuweden
Priester blamme ende vier spuyght /
hoe-wel hy als noch niet tot sijn ont-
schuldunge ghespoocken heeft. Maer
ick bidde u / ghy Rechters / dat ghy
hier inne niet onbedachtsaem en gaet /
nochte het ontgdygh oordeel van het
gemeene volck en volght.

Op dat ghy niet / indien ghy desen
mensch (niet quaets verdiët hebbende)
om het Nuwelijck ombzengt / de waer-
heyt selfs verwozght / welck quaet
Godt behoeden wil. Die oock onse
herten wil openen / dat ghy de Schryf-
tuyze verstaen hebbende / ende de rede-
nen overwogen die wy naer ons kleyn
verstandt sullen by bzenghen / de waer-
heyt uwe stemme naer behooren geeft /
ende des te onrecht gebange mensches
onschult met blijft beschermt / soo sal
het gheschieden dat ghy de saecke by de
Sonne der waerheyt genoeghsaem on-
dersocht hebbende / ende geleerder ghe-
worden zijnde / u gemoet in het Oor-
deelen

deelen in allen wel gerust hebben sult.

Op dat ghy daeromme van het begin der Scheppinge des menschelijcken geslachts / ghelijck van het **E**p aff (soo men plach te seggen) de saecke aenbangingen / op dat wy door een gebougelijcker wegh tot ons booznemen / ende van Woerdens saecke geraecken / soo sal het dienstich sijn te hoozen ende weten / met wat woorden de **M**an **G**odes **M**oises / de redenen der scheppinge van den mensch uytvoert : **G**odt (seydte hy) schiep den Mensch naer sijn beeldt ende gelijkenisse , naer het beeldt **G**odes schiep hy hem , hy schiepte een **M**an ende **V**rouw. **W**yt welcke woorden openbaerlijck blijkt / dat de eerste mensch / niet van een / maer van tweederlepe Geslachten gheschapen is / ende dat niet lichtbaerdelijck ende te vergeefs / ten waer dat de werck-meester selfs lichtbaerdich ende een vergeefs werck-meester waer / die alles geschapen / ende al in ghetal / gewicht ende maete geordineert heeft. **D**oorwaer / hy soude met **G**odt schimpen / ende naer 't gebodt der **G**oddelijcke **W**et met de doodt strafbaer sijn / die de redenen van des menschen scheppinge soude lasteren. **M**aer dat de reden deser scheppinghe in 't minste niet te vergeefs is / dat spreken selfs onse reden / die de **A**pistel gevaerlijck noemt. **W**ant de selve overtuggen dat wy tot het

het **Huwelijck** (ofte soo het woordt **Huwelijck** te aenstootelijck is) tot de voortteelende t' samenbouginghe ghebooren zijn.

Want / bewijse de mensch van soo ongelijcke natupze gheschapen is / soo en kan hy soo geschapen niet blijven / want met wat gewelt ofte kracht soude ghy **Godes** maecksel kunnen hermaecken / ten waere ghy meer als **Godt** waert / ofte pooghde te wesen ? **W**at is voort van tweederley natupze gheschapen te wesen / dan naer ghesteltnisse der natupze tot de voort-teelende t' samenbouginghe / ten minsten door ghenegentheyt aenghedzeben te worden ? **W**ant gelijck het inde macht van de **Man** niet en is dat hy hem selven in een **Vrouw** verandert / soo is het oock een **Vrouw** onmogelijck / dat sy haere natupze verandert zijnde / tot een **man** worden soude. **W**ant elck creatupz is sijn **Schepper** behaeglijck / in wat gedaente / ende wat ghestaltenisse deselve inden beginne oock gheschapen is gheweest / ten waere de **Schrijftupze** t'onrecht seyde / **Dat** **Godt** gesien heeft al wat hy gemaect hadde , ende het al seer goet was. **M**aer dat den **Antichrist** **Godes** wercken niet goet en sijn / dat bewijzen zijne **Inssettingen** van den ongeheuweden staet / by de welcke hy gebiedt / dat een **Man** geen **Man** / ende een **Vrouw**

Genes. 1.
31.

geen Vrouw sal sijn. Wat heeft hy hier
dooz anders te kennen gegeven / dan dat
hy van den haet jeghens den huwelijc-
ken staet swanger gingh ?

Maer nu heeft Godt den mensch Man
Gen. 1.
28. ende Vrouw gesegent. *Lieve ! wat is op
dese plaets Godes zeghenen anders
dan voortteeling te belasten / ende te
gebieden / dat zy haer soodaenige sullen
verklaeren als zy gheschapen zijn ?
Daerom heeft de Heer ghewilt dat de
geschapen mensch / Man ende Vrouw,
niet en sullen toe laten de teelbaere
kracht der Natuyre / traegh ende on-
vruchtbaer te blijven leggen / maer in
de segeninge Godes gerust wesende / in
deselbe voortteeling altijd voortgaen.*
Mede al- *Dat is het wanneer hy seyt / Wast ende
daer. vermenichvuldicht, ende vervult het Aerdt-
rijck. Hier en is immers geen plaetse
tot uptvlucht. Want ghy hoozt ende
siet / als in het klaere middaghs licht /
tot wat gebrypck Godt de Schepper
den mensch toeberept heeft / nament-
lijck / Dat hy soude wassen, ende vermeer-
deren, ende het Aerdtrijck vervullen. Maer
waer dooz sal dit geschieden ? Soude
het wel wesen upt des Serpents ge-
sayde tanden / ofte upt der dooden ghe-
beenten over de schouder geworpen / als
men heeft in der Poeten fabulen ? Geen-
sints / maer upt de t' samenbouginge /
die peder geslacht naer de natuyre ende
huwe-*

hulwelijckse kuyfheyt eygen is. Onder-
tuffchen lochene ick niet / soo ghy den
innerlijcken mensch aensiet (het welc-
ke onser beste gedeelte is) ende het beelt
Godes / dat hy verbult van het licht
ende de kennisse Godes / de onsielijck-
ke dingen / met het verstant aenschout :
Maer dat het menschelijck oordeel hie-
rinne ghenoeghsaem lacht / ende dese
spzeucke vooz verachtelijck hout / Wast
ende vermenichvuldicht, 't selve upt haer-
ren kzoop gheveynselijck uptmetende /
dat en is niet nieuws. Want gelijck des
mensches natuuz blindt is / ende sonder
Godt leeft / soo en siet deselve nochte
bekent niet buyten der wedergeboorte
der gemoederen dat ons in dese plaets
hoben alder lieffde / voorgehouden ende
aenbevolen wordt. Want / dat ons Godt
gebiedt te Wassen ende vermeerderen, dat
is ons zaet bozder uptbreypden / ende
kinderen teelen / daer inne beveelt hy
insgelijcks / dat wy inde teelbaere t'sa-
menbouginge den anderen aenhangen
sullen / ende geeft ons beneffens dien
oock in alsulcken genegentheyt / waer
dooz wy / 't gene wy geteelt hebben / ge-
neren. Want hy wil niet dat wy teelen
sullen / soo dat wy / 't gene van ons ge-
teelt is / den dienst d'selve van natuuzen
toekomende / souden onthouden. Laet
daeromme de blamerende mensche van
het werck Godes te berispen / aflaten /

ende laet haer liever de Wet omhelsen
van haren eben-naestens liefde/ ons in
dese plaetse bevolen/ te bethoonen / soo
sal het geschieden dat wy waerdiger en
hepliger van de redenen des huwelijcks
sprecken/ende gevoelen sullen/dan den
gemeenen hoop der Theologen plachte.

Wat waert soo door de selve woorden/
die ick geseyt hebbe / in onse geple
natuyze eenige kracht gegeven wierde/
waer door wy ons in een onderschep-
delijck gheslacht souden kunnen bren-
ghen/ ten eynde wy niet upt ons selffs
alleen teelende souden zijn? Door het
Woordt zijn alle dingen gemaect / de
Zee / Hemel / Aerde / ende wat in den
omgangh van dien begrepen is. Door
het Woordt des mogenden Gods/woor-
den alle dingen bestuyt: maer wat is
alhier het Woordt Godes / anders als
desselfs werck? Want hy heeft het ge-
sproocken/ende het is geschiet: hy heeft
het bevolen / ende 't is al gheschapen.
Want wat Godt spreekt / dat doet hy
oock / hy beveelt dat wy wassen sullen:
dit soude nietich wesen / ten waere hy
insghelijcks gaewe / ende inde Natuy-
wrochte ghenegentheyt tot des zaets
vermeerderinge / het welcke een peder
door eenich lebendich ghevoelen in sijn
selven bevindt waerachtich te wesen.
Daerom/gelijck wy in het voorgeaende
des mensches oorspronck sien/ soo kun-
nen

nen wy hier ook sien hoe wy voortgaen moeten/naer het fatsoen van onse scep-
pinghe. Want door het Woordt heeft
ons Godt sijn wille uptgedruckt / ende
daer mede niet verghenought sijnde /
heeft hy het selve Woordt een Medegesel
by gebought / namentlijk / des Woords
werck selfs : ten eynde / indien de daedt
ofte de saecke niet en volghet / eghter de
sozghbuldigheyt des Woordts in we-
sen blijve. Wie sal dan den mensch soo
krachtelijck op dese maniere / ghelijck
ghy gehoozt hebt / geschapen / kunnen
veranderen / ende de selve een nieuwe
kracht ende gesteltenisse / de oude ver-
woyten sijnde / inde plaetse gheven ?
¶ Welck wel de Daus van Romen /
met sijne Wetten van den ongehuweden
staet (hoe-wel te vergeefs) pooght te
doen. Oock en kan 't niet wesen / dat
pemandt de aenghebozen toenepginghe
van te wassen door eenighe wegh ofte
kunst kan stutten ofte bedwingen /
want

Al gingh 't ghy de Natuyr schoon met Horat.
een Vorck verdrijven , in Ep.

Sy komt doch steets weecom , en wil
niet achter blijven.

Die van dese Wet van Wassen bezyjdt
wil sijn / moet het vleesch aflegghen /
ende den sterffelijcken mensch upt-trec-
ken / dewijle wy niet anders dan tot
het kinderen-teelen gebooren sijn. Ge-

lijck ick hoor de waerheyt kan seggen /
 dat des viers natuꝝ heet is / het water
 nat / ende de Magnēt-steen 't Iſer nae
 hem treckt: alsoo oock sal de Boom niet
 naelaten groen te worden ofte te groep-
 en / als de wortel levendich / ende in
 een vruchtbaer landt geplant is / daerse
 (alſe daer upt gheroeyt is) doodt leyt.
 Want een peder creatuꝝ is belast ende
 bevolen / datſe naer haer aerdt vrucht
 booztbrengen sal. Alhier wilde ick wel
 een peder mensches raetsman wesen /
 die den ongehuweden staet aengenomen
 heeft / dat hy in sich selven gaende /
 ondersoecke off hy de kracht van dit
 wooydt in sich niet levendich ende krag-
 tich bebindt? Zoo sal het geschieden
 dat hy sich vande kracht van onthou-
 dingē soo seer niet en sal beroemen ende
 niet de gabe der kupsheyt merckelijck
 trotsen / het welcke niet een mensch sijn
 epghe ne krachten kan toe meten.

Vande Evangelische besnedene / sal
 weynigh hier nae gehandelt worden.

De Schrifstuyze seyt / Wie kan hem
 beroemen, dat hy een kuysch herte hebbe:
 Sy sijn alle onreyn die steefts met
 ontydighe bewegingen in het vleesch
 gheketelt worden / ende menighmael
 niet slechts met toeneyginghe naer de
 huwelijckse omhelſinghen wenschen /
 jae byanden. Het moet (meen ick) een
 stock ofte block wesen / die niet (door
 een

eenigh sijn joochen) gedreben wort tot
het geslacht van hem verscheyden we-
sende. Iae / wy sien oock die gheene /
die haer eyghentlick de eere der kups-
heyt toe-meten / hoe-wel sy haer aende
Vrouwen niet en verlooopen / dat sy
nochtans haer geselschap lief hebben /
haere handen vatten / geen affschouw-
van haere schoonheyt hebben : maer
haere ooghen belustigen / ende steefts
keeren omme de selve scharp te aen-
schouwen. Ick meene dat onder de
menschen niet een soodanigen Cato is /
die niet een soetere ghedachtenisse van
een Vrouw dan van een Man heeft :
Maer waer door geschiet dat anders
dan dat wy aen de gemeene / ons ghege-
ven Wet / verbonden sijn / Wast, ende
vermenichvuldicht? Ick swijge de aen-
ghename lust die een peder gemeenelyck
tot jonghe Soontjens ende Dochter-
kens heeft. Want hier in sietmen / dat
de menschen / hoewel stupys / ende son-
der natuurljcke bewegingen / met de
kinderen nochtans / als het de tijt soe
geeft / speelen / lachen / ende die met
voetsen vermaecken. Die de Kinderen/
als natuurljcke spruyten ende korts-
wijlen des Huwelijcks in soodanighe
maniere lieff hebben / die en kunnen
geensints loochenen dat sy met de liefde
tot de huwelijckse t' samenbouginghe
als de ghelegentheyt sulcks geeft / be-

hanghen worden / als waer upt soo
 aenghename ende lieffelijcke spruyten
 voort komen. Wegh nu met die Klo-
 ster-Nonnen ende Bagijnen / die haer /
 dooz haere onthoudinge teghen danck /
 den loff van kupshept toe meten. Wegh
 met alle de Rooms - gesinde ende So-
 phisten / die haer met de Vestaliche
 Maechden / ende Priesters van Ceres ,
 over de kracht der kupshept (die sy van
 bukten verpsen) haer selven soo won-
 derlijck behaeghen / ende voor-geven
 de gehuwede te boven te gaen . Zp
 sijn de selve niet die sy schijnen ende
 daer sy voor ghehouden ende ghegroet
 werden / als bukten den huwelijcken
 staet kupsch te wesen . Zp sijn gheen
 Maeghden / want des lichaems kups-
 hept en geldt voor Godt niet als het
 gemoet onreyn is. Christus spreeckt /
 Dat die saligh sullen wesen , die reyn van
 herten sijn : die / segge ick / maer niet de
 gene die haer alleen van 't Huwelijck
 tot een schijn onthouden / maer die gene
 die oogen hebbē die van binnen vrp van
 Overspel sijn / sullen Godt sien. Maer
 gelijk men voort de gaefe der kupshept
 seer selden vint / soo en wort niemant
 toe gelaten / dan den genen die boven
 dese Wet over alle vleesch ghegheben /
 sich bethoonen te sijn : soo dat sy voor
 den Heere in de waerheyt Maeghden
 sijn / die oprecht ende kupsch sijn soo
 van

Math. 1
 5. 8.

van lichaem als gemoedt / dat is / die
een eeuwighe gaue hebben sich vande
Vrouwen te onthouden / soo dat haere
begeerlickheyt daer toe in't minste niet
en sal strecken. In welck geslachte de
Heere den Gehuweden schijnt inghe-
houden / jaе uytgeblust te hebben den
kracht van den aengeboozen vrandt /
dat sy tot de lust van voort te teelen
niet beweeght en worden. Welcke gae-
ue ghy seggen sult / dien alleen gegeven
te sijn / inde welcke het gheloof soo
krachtigh is / dat het den Geest boven
het vleesch verheft / ende alsoo den loop
der natuyze stuttet / gelijck als wy wel
lichtelijck toestaen dat gheschieden kan
in de gene die nu geheel verdooft / als
doodt sijnde / dit haer leven in't geheel
niet achten als off sy van de mensch in
een Engel verandert waere. Sodanige
gelubde / indien sy de lidtmaten der toes-
nepinginge ende begeerlickheden gedoo-
det hebben / worden te recht gheseyt
haer selven om het Rijck der Hemelen
ghelubt te hebben. Daerom wil ick /
dat ghy / wie ghy soudt mogen wesen /
u selven niet en laet voorsztaen dat de
Philosophie als onderrechters der ma-
niere / ende oock de Wet-gebende Pau-
sen / soodanige gelubde de Christelijcke
kercke geeft / dewijle sulcks alleen te
weghe brenght de herbarende Geest /
dat wy inde waerheydt kupsch sijn /
C 5 ende

ende dat door het gelooff: indien deselve
onse herten niet en reynicht / ende ons
bande begeerlichkeiten niet en zupvert /
soo blijven wy onreyn / ende soude van
ons dit te pas kunnen worden gebzagh
dat Flaccus sepd / datse

Van binnen vuyl heel sincken,

Doch schoon van buyten blincken.

Esaias.
21. 5.

Cap. 3.
21.

Dat is het selve 't gene de Schryftruy-
re sept / Dat het Gelooff is een gordel onser
lendenen, dewijle de hitte der onkups-
heyt (die inde lendenen haere plaetse
heeft) niet dan door het Geloof geblust
wort / Waerom oock de Hebreusche
Wysman sept / Ick wiste wel dat ick my
niet kuysch konde houden, ten waere het
de Heere gegeven hadde.

Indien dit beroep tot den ongehu-
weden staet soo selden gheschiedende /
oock soo weynigh onder de verkozene
gebeurt / namentlijck / alleen door de
weldaet ende kracht Godes: hoe komt
het dan dat de Roomsche Wet-geber/
de selve soo veel dupsenden menschen
aff dwingt / daer hy sonder onderschept
den ongehuweden staet alle Priesteren/
Nonnen en Monicken verbiet? De Geest
Eph. 4. gheeft yeder de mate des Gelooffs naer sijn
7. welbehagen: niet / Lieve Vans / naer
dijn wille en gebodt. Ten staet niet in
dijne handt: dwaelt niet / dat gy maec-
ken soudet die de vrouwen beminnen/
tot

tot haters vanden huwelijcken staet :
Want dusdanigen staet wil de herboor-
rende Gheest voor sich vry behouden/
naer dese uptspraak / De windt waeyt
waerse wil.

Iohan.
3. 8.

Maer laet ons weder keeren tot Ge-
nesin. Godt de Heer heeft oock gesept/
Het en is niet goet dat de mensch alleen is ;
Want Godt sagh des mensches gestel-
tenisse dat hy getrocken wierde tot den
huwelijcken bandt / op dat hy wassen
ende vermeerderen soude ; verwoyden-
de den ongehuweden staet / hy betuygt
dat het niet goet en is den mensch al-
leen te wesen / dat is blypen den huwe-
lijcken staet ; want hier wordt oock niet
gehandelt van soodanighen eensaem
leven / als veel oock Godt vreesende
mensen / om het gewoel des volcks
ende der Steden te ontgaen / aenghe-
noimen hebben de eensaemheyt des on-
gehuweden staets. Indien het niet
goet en is dat de mensch alleen leeft /
ghelyck de uptspraak Godes mede-
brenghet / soo volghet daer uyt dat het
goet is hem een vrouw by ghebought
te worden. Waeromme de eensaemheyt
blypen den huwelijcken staet / met de
conditie des menschs niet over een en
komt / dewyle de Heere ghewilt heeft
dat wy daer van wydt ende breedt aff
wesen souden. Hier toe behoort oock
dat de Prediker seyt : Soo de eene valt, sal
die

Gen. 2.
18.

die vande andere opgeholpen worden. Wee
 Eccles. 4. de gene die alleen is; Want als hy valt heeft
 5. 6. hy niemant die hem op helpt. Wie daer-
 omme het huwelijck verbiedt / en ver-
 biedt niet alleen wat goet is / ten
 waere Godt loogh / die niet lieghen en
 kan / maer verwickelt ons oock mede
 in het verdriet der eenzaamheyt / ghe-
 lijck die sonder lieffde het op-helpen
 vande geballene benijdt / nae dien het
 blijkt / dat de mensch voor den mensch
 ende niet voor sijn selven ghebooren is.
 Maer / op dat nu de Heere het quaet
 des ongehuwedē staets te hulpe komen
 soude / heeft hy voort gesept: Laet ons
 Gen. 2. den mensch een hulpe maecten, die hem
 18. ghelijck sy. Maer wat hulpe doch is de
 mensch toegebought? Is het wel een
 onfatsoenlijcken Nep? Is het een hooft
 van een Lauwoerde / ofte van een leven-
 loose Poppe? Geensints. Maer Godt
 de Heer heeft van de ribbe die hy van Adam
 Vers. 22. genomen hadde, een vrouw gemaeckt, ende
 heeft die tot Adam gebraght: Daer hebt
 ghy de hulpe die de Heere den man toe-
 gebraght heeft / dat hy die als de helft
 van hem omhelsen soude. Daerom / de-
 wijle de vrouwen daer toe geschapen
 sijn dat sy der mannen hulpe sijn sullen /
 hoe soude des Satans booshepdt sich
 selven dorben stellen tegen de ordina-
 tie der Goddelijcke Majesteydt / ende
 ons soodantgh onderstandt benemen /
 son-

sonder dewelcke de voortteelinghe des
 menschelijcken geslachts niet lange be-
 staen konde. Hy maectt voortwaer den
 mensch onvolmaectt / die Adam zijne
 Eva beneemt / want ghelijck onsen
 doopsprongh / opboedinge / ende 's levens
 voortgangh in andere hulpe bestaet / soo
 hanght de man aen de vrouw / de vrou
 aende man / der kinderen voortteelinghe
 ende opboedinghe aen de Ouders : In
 bougen dat wanneer een huwelijck te
 recht voltrocken / ende inden Heere aen-
 ghegaen is / d'eene mensch voortwaer
 des anderen mensches Godt zy / naer
 dat het spreek-woordt luydt. Alle dese
 soo gewenschte oeffeningen / soo vaste
 eenigheyt / en verbintenisse der gemoe-
 deren / en behaegen den * Latijnschen * Paus
 Bisschop niet in zijnen ongheweden van Ro-
 staet / die alhier met sijne instellingen men.
 strijdt tegen Godt den Alderhoogsten.
 Want des huwelijcks noodtwendig-
 heyt / dewelcke hy verachtelijck tegen
 is / bevesticht ons de Heere / iae selffs
 aen de daedt / ter wijlen hy de Evam
 haeren Adam soo vlijtigh toebrenghet /
 dit aldus spreekt / soo hy die voor zijn
 helste aen-neemt / Dit is nu been vā mijne Verf. 23
 beenen, ende vleesch van mijnen vleesche.
 Dat is dese bandt : Dit is dese t'sa-
 menbouginge / waer door alleen de hu-
 welijcken inder waerheyt worden ghe-
 sloten, Want hier wort ghestien / hier
 is

Math.
19. 6.

is die vereeninginge der Gemoederen /
die over-een-stemminghe van de eene
ende de andere / die in het Huwelijck
van de Heer selfs soo seer aen bevolen
wordt / als waer van hy alleen / ende
geen sterffelijck mensch / Aetheur is.
Die Godt alsoot samen gevoeght heeft (ge-
lijck in het exempel der Erstgeschape-
ne Ouders te sien is) die sal de mensch
niet scheyden. Maer hy vereenicht de
Ghemoederen dooz den natuerlicken
bandt des Huwelijcks / de voorzgaende
vereeninge der Gemoederen maect
der lichamen vereeninge in den Hee-
re loffelijck / ende bezyt die van de op-
spzaeck van alle onreynighepdt. Hier
dooz voorzwaer / dewyle de Vrouw van
des Mans vleesch ende been is / gelijk
wy alhier sien / soo vermaent de Apo-
stel niet sonder reden / Dat de mannen
hare vrouwen lief hebben sullen als hare
eygene lichamen : want niemant heeft oyt
sijn eygen vleesch gehaet, maer koestert ende
geneert het gelijk oock Christus sijn Ghe-
meente, nademael wy ledematen sijn des
lichaems Christi, van des selfs vleesch ende
beenen. Want vooz de ribbe Christo /
namentlijck den nieuwen Adam beno-
men / 't welck gheschiet is doen hy van
de ghedaente Gods ontbloomt wierde /
is ons swack vleesch in zijn zijde / soo
hy in het aennemen van den mensch be-
neden Godt vernedert was / ingebought
ghe

gheworden / op dat wy in hem krach-
 tigh gemaect ende hem vaster daneen
 Bzupdegom sijne Bzupdt verbonden
 souden worden. Dat is die verborzgent-
 heyt / de welcke de Apostel in Chzisto
 ende de Gemeente soo seer roemt / dat
 is het Sacrament / dat de Antichzist
 inde Kerckelyke orden gepredickt ende
 onderhouden te worden niet wil gedoo-
 ghen / die der Chzistenen Bzuploften /
 sijnde andersints hepligh ende vol van
 verborzgentheden / vooz onneerlijck ende
 schandelijck houdt , die ons van soo een
 waerteecken van een verborzen hepligh
 werck / ende de oeffeninge der lieffde upt
 sluyt. Hierom en is voozwaer niet ge-
 heel vergeefts / ofte valsck / dat ghe-
 meenlijck gesept wort : Alle huwelijcken
 sijn in het Paradijs gesloten. Dewijle het
 exempel der eerste Ouders / ons vooz
 een gestaltenisse van een waerachtigh
 Huwelijck voorgehouden wordt / als
 waerinne ghy spoozt de ghemoederen
 als een knoop doet onderlinghe aen den
 anderen te hangen. Want soo Adam/
 de saecke selfs bymoedigher upt-
 spreekende / sepd / Dat is nu been van
 mijne beenen , Soo heeft Eva haer's
 Bzupdegoms gevoelen metter herten
 toe gestaen ende ghevolght. Siet ghy
 nu niet / ghy ytmuntende Wet-ghe-
 vende Daus / hoe dat ons dooz Godt
 als Aepdtsman het huwelijck in 'thert
 ende

Genes.
2. 23.

ende vooz de oogen sweeft / ende hoe
 wy / op dat het ons behaeghe ende aen-
 locket / gelept worden ? Gelyck waer-
 lyck de Wyfseman verklaert / Dat Huys
 Prov. 19. ende Rijkdom, ons van onse Ouders nae-
 14. gelaten, maer een goede vrou van de Heere
 ghegeven wordt. Waerom en gedoocht
 ghy niet dat wy hebben / dat ons Godt
 toegelaten heeft / die onepndelijke de-
 len grooter is dan ghy zyt ? Hy heeft
 ghewilt datse aen ons gebougt worden
 sal / met een bandt die nochte in lieff
 nochte in leedt te ontbinden is. Want
 de Wet des Huwlyckis heeft dat in /
 dat wy / tgeene wy in den Heere begon-
 nen hebben / niet tegenstaende het ghe-
 luck tegen loopt / Godsalighlyck ver-
 Genes. 2. volgen. Daerom sal de mensch Vader ende
 24. Moeder verlaten, ende sijn Vrou aenhan-
 gen. Daeromme seyt hy / dat de vrouw
 Manninne ghenoemt wordt / vermidts
 zy vande Man genomen is / soo sal de
 mensch sijn Ouders verlaten / op dat
 hy aen sijn Vrouw hange / het welcke
 de Groomsche Bisschop verbiedt.

Dese verhaelde Wet heeft niet alleen
 plaets in Adam, maer oock voort in
 alle des selfs naekomelingen: want oock
 Christus / die het Woordt zijns Va-
 ders is / heeft ons de selve Wet in de
 Evangelische Schryftuere in ghedach-
 tenisse herbzacht en vooz-gheschreven.
 Want alle de gene die den naem eens
 menschs

menschs niet affghelept en hebben /
 wozt daer gesept / dat sy haere Ouders
 verlatende / haere vrouwen aenhangen
 sullen / dat sy soo twee in een vleesch
 zijn. Twee / soo oock de Priester / niet
 zijn vrouw / door Godes ordinantie
 beboelen word / in een vleesch te zijn /
 naer de Wet Godes alle vleesche ghe-
 gheven. Waer upt dan volghet / dat de
 Paus van Rommen niet seer Godt bree-
 sende is / die desen Echten-bandt / soo
 lichtbaerdelijck doyt te niet doen / die
 Godt selfs soo ernstigh gewilt heeft /
 dat soo vast blijven soude / dat buyten
 dien wy oock onse Ouders souden ver-
 laten moeten. Hy moet Godes tegen-
 partije wesen / die des Heeren geboden
 om zijn Insettinghen wille te niere
 maect / Ende de lidmaten Christi in des
 Duyvels lidmaten verandert, Want de gene 1. Cor.
6. 15.
 die aen sijn vrou hanght, wort met haer een
 vleesch in den Heere, De ghene die aen een
 Hoer hanght, die word met haer oock een
 Lichaem, maer in't vleesch / niet in
 den Heere: Tot welke t' samenbou-
 ginge een groot venster / ja een geheele
 deur op doet / de seer onreynne onghewu-
 wede staet der Priesteren. Maer ick
 hoorre dat men daer tegen wil in bren-
 gen / Dat de Priesters door haere on-
 ghewede staet niet gheropen worden
 tot Hoererpe / maer tot kuyssheyt: quan-
 sups als off sy door dien naem door
 Godt

Godt te min Hoereerders waren / soo dat sy wel van buyten mogen beynsen kupsch te wesen / soo sy wel starck van 't huwelyck affgehouden worden / daer sy nochtans van binnen van Minne branden / ende in veelderhande maniere veronreynicht worden. Christus seyt :

Math. 5. 28. Soo wie een vrouw aensiet om die te begeeren, die heeft alreede in sijn hert Overspel volbracht.

Math.
15. 19.

Maer hoe veel sijnder wel onder die Priestertjens / den ongehuweden staet aen-nemende / die volgens dese Wet by tijden Overspel bedryven ? Wy hooren dat voor Godt het Overspel door den drift des ghemoedts volbraght wordt. Raedemael Vyt het hert gaen quaede gedachten, Overspel, Hoererye, Lasteringhen, ende andere dierghelycke. Waerom dat Godt / als hy de sonden van Hoererye ende onkupschepdt uptmeet / niet naer de gupchelrye der werken / ofte de momaensichten der Heyligheyt / maer naer de gesteltenisse der driften gaet : dewelcke echter de Ordinantie van den ongehuweden staet niet wegh en nemen / nochte eenige meerder kupscheyt mede brengen. Ik en zie niet wat wy anders van den ongehuweden staet houden moeten / dan een groote geveynstheyt / ende pedele inbeeldinge van kupscheyt / ick swijge meer andere dinghen. Dewelcke / hoese der menschen oogen eer bedriegen / soo veel te swaer

swaerder ende Godt te meer openbaer
 zijn / die sittende boven de Hemelen / de
 affgronden doorsziet / die oock het bin-
 nenste der herten te sozghbuldiger on-
 dersouckt dan eenighe menschelijcken
 dagh. Op dat ghy niet en meent / dat
 hy door momaensichten ende ydele
 schijn van wercken bedrogen kan wor- AG. I.
24
 den / daer Godt een herten - kenner ende
 doorsiender der Herten, de Nieren in des
 menschen Lichaem (hoe-wel van bin-
 nen heel verborzen) Proeft, doordringt
 ende hem doorszienlijck maect.

Wederom hoor ick / dat van onse
 Maeghden ons tegen geworpen wort:
 Wat wy door gedachten ons vergrepen
 hebben / dat kunnen wy door gedachten
 wederom verbeteren. Dit is aller der
 Westaelse maeghden eenigh liedeken.
 Maer dese dwaese maeghden verstaen
 niet / dat zy door dese haere bekentenisse
 verder beneden der gehulweder kups-
 heyt / gheworpen worden. Want ick
 houde het daer voor / dat de vrouper-
 soonen / die in dit deel bekennen de
 schaemte verloozen te hebben / onreyn-
 der ende meer gheschent sijn dan de
 onbebleekte Echte luden van een on-
 bebleekt bedde. Waeromme en soude
 ick die niet onbebleekt noemen / die in
 den Heere wettelijcken zijn t'samen ge-
 bough / Als welcker Bedde van den
 Apostel verklaert wordt Onbeylekt te Hebr.
13. 4.
 wesen?

wesen? Dat het Echte Wedde ober al
 soo onreyn ghehouden wort / dat komt
 (soo ick niet en dwaale) vande Philoso-
 phie der zeden / die ons vooz deughdē op-
 gedzongen heeft sulche werckē gedaente
 ende die schijn-supberhept / daer mede
 des Werelts schouw-spel boben al ge-
 dient wort. Hoe veel billicker souden
 wy doen / soo wy de supberhept ofte
 ondeughdelijckhepdt van een pedere
 daedt beproeffden naer de Reghel des
 Gelooffs ende der Schrijftur? Want

Rom. 14. Wat niet uyt het Gelooff is, dat is sonde.
 23. Nu en zie ick niet hoe ghy uwe verloof-
 ren Eere met gedachten kunt weder te
 recht brengen. Want wie sal immer-
 meer de toenepginghe zijns ghemoedts
 kunnen wenden waer henen het hem
 beliest? Wie sal zijn ghedachten naer
 zijn wille kunnen gebieden? Soo ghyse
 gebiet / waerom laet gyse u dan ontbal-
 len? Andiense u ontballen / gelijk ghy
 bekent / soo ontballense voozwaer dooz
 uwe schult : so sult gy mits dien waer-
 digh zijn dat ghy u selven dieshalven
 nimmermeer en soudet behaegen / nim-
 mermeer u blagge so hoogh laeten blie-
 gen / dat ghy de volmaeckthept uwer
 Lichaems / soo tegen danck ober al om-
 gevoert / gedzagen soudet hebben. Hoe-
 wel wy mochten toe gheben / datter een
 mochte zijn die om 't Rijck der He-
 melen gelubt wesen soude / nochtan
 heeft

heeft de selve niet dat hy hem daerom
 als van een bysondere verdienste beroe-
 me / die moet eer Godt dancken / dat
 hy door desselffs weldaet soo een bequa-
 me gabe bekomen heeft / waer door
 hy van soo veel swaerigheden van soz-
 gen / ende ellendigheden / die het Hu-
 welijck genoeghsaem met hem byengt /
 bevrijt is : Soo wie het kruys ende ar-
 beyt van dien in't Geloove verduldigh
 op neemt / ende Godsalighlijck draegt /
 en sie ick niet in wat deel deselve hy
 Godt minder zijn soude / dan die ghe-
 lubde in den Evangelio. Want / soo de
 Schryftur verhaelt / Gelyck de besnij- Gal. 5.6.
 dinghe des Wets niet en is, de voorhuyl niet en
 is. Soo is oock openbaer / soo veel den
 aert van 't leven aengaet / den Huwe-
 lijken staet niet te wesen / den staet by-
 ten Huwelijcke niet te wesen / overmits
 Godt gheen uytneemer der Persoonen is, ghe- Act. 10.
 lijck mede tusschen Joden ende Griecken, Gal. 5.6.
 knecht ende vrije, man ende vrouw gheen
 onderscheyt is, Naedemael wy alleen door
 het Geloove door de liefde dadigh sijnde,
 Godtvreesende, gehouden worden. Ghe-
 lijck in tegendeel. Het ongelooove een son-
 de ter doot is : Waer van alleen de Gheest Johna.
 de Wereldt oordeelen sal, om dat zy in Godt 18. 8.9.
 nochte in Iesum Christum, dien hy in de
 Weerelt ghesonden heeft / niet gheloof-
 ten hebben.

Vonder / het Christelijck ende Recht-
 vaer-

vaerdighmaeckende Ghelooff staet toe
 de t'samenbouginghen van eerlijcke
 Echte luyden die reyn ende onbeblekt
 zijn: Waerom dan bekladden deselve
 de Sophisten / ontsetten sich dies de
 bebleekte maeghden? Steldt sich die
 te verbloecken des Paus gebroetfel, als off
 die onreyn / en een werck des vleeschs
 waer? Ghelijck als den reynen alleg
 reyn/ende den onreynen daer tegen niet
 reyn en is / soo en kan oock het Echte
 bedde den Chzistenen niet onreyn zijn/
 om redenen dat daerinne tegens het ge-
 looff der Conscientie ('t welck door het
 Woort Godes wort gheregiert) niet
 gesondigt wort. Want gelijckerwijse
 ghy / soo dickwils ghy hongert / son-
 der beswaernisse uwer Conscientie /
 uwen hungerigen maegh te vreden stelt
 (mits 't Gelooff inwendich spreekt /
 ende de natuyr selffs leert / datmen den
 hunger met spijse stillen magh) alsoo is
 het oock de Echte luyden geoorloft met
 een goede Conscientie t'samen te ver-
 gaderen / wanneer zy haer niet onthou-
 den ofte bedwingen kunnen / overmits
 het gelooff toe staet / dat de mensch tot
 beyde 't selve door noot gedzeven wort/
 hier tegens heeft de Heere remedie ver-
 leent / dewelcke / gelijck hy hepligh is /
 soo wort gelooff / dat hy oock heplige
 remedien gheordineert heeft. Want hy
 roept

roept ons niet tot onreynigheyt, maer op dat een yeder sijn vat besitten sal in heylicheydt ende eere. ghelijck de Apostel getuyghet. ^{1. Thef. 4. 4-7.} Waerom / als hy seyd / Ende sy sullen twee in een vleesch sijn, soo heeft hy niet gewilt datmē de t' samenbouginge van man ende vrouw sich schamen soude / gelijck het geboelen des vleeschs de selve tot een spot hout / die het een wijsheyt is / 't gene Godt een dwaes heydt houdt / soo d' Apostel seyd: Dit hebben wy daerom te wijtloopiger gesept / op dat de blinde menschen van Godes instellingen ende wercken leeren mogen waerdigher te gheboelen / ende beter te oordeelen.

Daerom in die plaetse daer Christus de Wet ende wijsse des huwelijcks wederhaelt / geeft hy klaer genoeg te kennen dat de ongehuwede staet den mēsch gevaerlijck is / daer hy ons heeft willen vermanen dat wy ons niet vermetelijc sullen dunken laeten de gaben der volkomenheyt bekomen te hebben / waer door wy buytē sorge souden zyn: want hy seyt / Dat woort en vaeten niet alle. ^{Math. 19. 11.} Liever! Wat woort? Doorwaer dat hy de Apostelen van geen vrouw te trouwen gesept hadde / en dat alleē die het vaeten die het gegeven is. Waer van daen? Van de Vader des lichts, van wien alle goede gaven voort komen. Daerom en begrijpen dat woort van den ongehuweden staet niet /

niet/die gene die haer selven 'tsp met eenige kracht ofte konst dese gaeye pogen te geven / gelijk voorszwaer tot 't selve de Cloostermaeg-den haer best doen/dewelcke / meenende nae daer by gekomen te wesen/noch verder daer aff zijn/ende verloozen arbeet doen / om eeuwelijck een ongehuwet lebente leyden. Overmits de bzant binnen 's lijfs voortbaert haer tprannije te plegen / soo datse niet lichtelijck bedwongen wort/ ende geeft ghenoech te kennen hoe dat dese hypocrjten dit woort van zich van't Huwelijcken te onthouden/ niet en vaeten.

Waeromme Christus/besluptende alhier zijne Predicatie/niet en wil dat iemandt ongehuwet blijven sal / die dit woort niet vaet / dan die om het rijck der Hemelen wille ontmant is / dat is/ die upt krachte vande wederghewoorte de genegentheyt tot vrouwen te boven gekomen is : Hy seyt / Die 't vaeten kan die vaete het. Soo volght / dat de gene die dat woort niet vaeten kunnen/ zich ten Huwelijcken staete begeben mogen / maer inden Heere / het zijn Monicken ofte Nonnen. Want het gene de Heere alle sonder uptbesonderinge toegelaten heeft/ en sullen ons oock de poorten der Hellen niet benemen. Waeromme de Pausen niet anders dan een oorlogh met Godt aen-vanghen / die den ganschen hoop der Priesteren dwingen on-

gehn.

gehuwet te blijven / niet achtende off
 sy het woordt van onthoudinge gebaet
 hebben / dan niet. De selve komen vooz-
 waer omme ons te benemen 't ghene
 Christus allen by ghelaten heeft.

Indien de Pausen te gelijck met haer
 ghebodt de wet der lidmaten bedwon-
 gen / soo soude men haer billick hoozen
 moeten : 't welck / alsoo sy niet te wege
 brengen / wat maecken sy onsdan dooz
 haere geboden anders / dan eenige dooz
 de graven / van bypten wit / maer van
 binnen vol van alle bypligheyt? Nade-
 mael daeromme / hor-wel de Priesteren
 geschozen sijn / en de Nonnen Caproe-
 nen bekomen hebbē / haer echter bleesch
 ende bloet noch byblijft / ende sy in geen
 Engelse natupze veranderen / haer by
 blijven sal / alwaert schoon dat de be-
 nijders quamen te bersten / het middel
 des huwelijcks te gebuycken / gelijck
 Godt selfs / omme de over-stortende
 golven ten huwelijcke aendzijvende te
 stutten / heeft willen ordineeren.

Laet u / verstandighe Priesters / dese
 bypheyt niemant benemen : gebuyckt
 deselve bymoedelijck als de sake sulcx
 vereyscht / oock in spiijt der tegenpar-
 tyen Godes / die niet en betaemde ons
 bypten de Schrijtupze yet te gebieden.
 Inde verrijffnisse der dooden / en sul-
 len de vrouwen niet ten Huwelijcken
 gegeven worden / nochte oock de man-
 nen

nen vrouwen trouwen / maer sy sullen
daer immers wesen als de Enghelen
Godes. Maer dat dit leven het Huwe-
lijck vereyscht / laet dit maer tot een
bewijsreden zijn / dat Godt man ende
vrouw niet te vergeeffs geschapen heeft /
de selve mede deelende een voortteelende
naetuyze / gelijk hier voor geseyt is.

Daeromme / overmits den Apostel
niet verhozen was dat wy om kin-
deren te teelen gebooren zijn / daer toe
wy als door dyist der natuyze gedrongen
worden / soo heeft hy een peder ver-
maent / dat hy zijn eygen huysvrouw
hebben sal / te weten / om Hoerere te
schouwen. Voort gy niet / ghy onrepne
maeghden / dat u het Huwelijck bevo-
len wort / op dat ghy u niet leelijck be-
smettende in uwe dertelheden weeldich
sult zijn ? 'T gene hier de Apostel een
peder belast / gaet dat niet mede alder-
hande Priesteren aen? Daer de H. Geest
niemandt uptbeschepdet / Meent ghy /
O ghy Overste der Kercken / recht te
zijn / yemandt der menschen upt te be-
schepden ? Ghy en zyt boven de waer-
digheyt der Schryftuyze niet verheven.
Gy wilt niet dat wy ons niet vrouwen
sullen beblecken : Het selve verbiedt de
Geest oock die een Auteurs der Schrif-
tuyze is. Mits welcken die ghebidt /
Dat een yeder sijn Huysvrouwe hebben sal.
Want het geslacht der Geloovigen is
onbe-

onbebleekt inde lieffde. Sy worden
niet onreyn / die niet vrouwen te doen
hebben : Het Huwelijck der Christenen
is sonder sonde. Indien gy een Huysvrouwe
trouwt, seyt hy / soo hebt ghy niet gheson- Vers. 28.
dicht. Indien de gene die een huys-
vrouwe trouwt / niet en sondicht / hoe
wordt hy gesept te sondigen daer mede
vergaderende ? Van de Maeghden
spreekt de selve Apostel / Soo een Maeght mede al-
Trouwt, soo heeft sy niet gesondicht. Want daer.
het Huwelijck / Ende een onbebleekt bedde, Hebr.
is eerlijck. Hier uyt blijkt klaer / dat een 13. 4.
peder tot reynighejdt des Huwelijcks
geropen ende oock gedrongen wordt /
dat hy in geen gebaer van te Hoereren
koomte te vervallen. Want de reynig-
hejt des Gelooffs maect / dat wy niet
uyt wellust / maer uyt Huwelijckse
plicht / inde vreesse des Heeren te samen
komen. Waer van ons de Schrifft uy-
een exempel voorstelt in den jongen Co-
bias ende zijn Huysvrouwe. Des Apo-
stels raedt staet daerom vast / dat de
gene die hem niet onthouden kan / het
Huwelijck aengaen sal / wie die oock
soude moghen zijn. Want het beter trou- 1. Cor.
wen is, dan te branden. Liever! Wat doet 7. 9.
de Kerckelijcke onghewede staet an-
ders / dan dat zy ons niet gheduyzen
brandt eer gebangen houdt / dan dat zy
het contract des Huwelijcks billicken
soude? Wat quade begeerlijkheden vor-

der / hoererpen / bupligheden / ick
 swijge swaerdere dingen / daer upt vol-
 ghen is schandelijck upt te sprecken.
 Ick vreesse dat onse Kloosteren (die
 scholen der Chyštenen behoorden te we-
 sen) noch in Hoerhupsen / Boordealen /
 ende vleeschbancken der zielen herae-
 den sullen. Want die onder de Klooster-
 Maeghden boor de Heplighste gehou-
 den willen zijn / ende haer niet anders
 gelaten / dan off de Godtsaligheyt al-
 leen by haer begraven lagh / siet hoe
 verkeerdelijck die doch boor haere rep-
 nigheyt sorghe dragen. Sp beroemen
 haer boor ons als een groot teeken
 van Heplighste ende matigheyt / haer
 visch eeten / 'twelck zy een naem ghe-
 gheven willen hebben / op dat zy niet
 inde diepte des onthoudens souden aff-
 vallen / maer die sotte stierlupden zien
 niet / dat haer daer boor dieper aff-
 gront ende veel meer gebaer genaecten-
 de is / dan zy in ons vleesch eeten be-
 binden souden. Wanneer die goede lup-
 den haere maghen niet de alderbeste
 Wisch-gerichten / tot boven toe gebult
 hebben / die een peder weet dat naer de
 natuyre vande Zee schuytmachtich is /
 ende naer maniere ende de Taessel-rech-
 ten eenighe frissche Romers der war-
 mende Wijn daer opgegoten : Denckt
 dan in uwe gemoederen / hoe dat hier
 boor die teelende kracht / ziedende ende
 overlopende wordt / welcke boor vier :

gelijcke verweckingen ontstecken zijn:
 de is het wonder soo die niet door het
 schupmigh opgeven soodanigen kracht
 kregen/ als oft gy Olie in het vier goot.
 Wat eynde van soodanigen hittighen
 strijt magh hebben/ gelijck het my niet
 en lust te verhalen/ soo schuwten het oock
 eerlijcke oozen te hoozen / want het is
 oock niet geraden alsulcken bylen goot
 te roeren / op dat die onse supbere neus-
 gaten niet en verstincke: hier door ist
 dat de Apostel seyt / Dat nochte de Ec-
 breeckers, nochte de Hoerenjagers, nochte
 de Weeckelinghen het Hemelrijck be-erven
 sullen. Dese voorsztaenders der Hoererpe
 houden voor een fabel ofte speeltghen /
 haere zielen tyrannie ober de ellendige
 Priesteren ende Nonnen te oeffenen/ als
 dewelcke sy in seckere periculen stellen
 van onkupsheyt ende byple begeerlick-
 heyt. Paulus roept ernstich / Datmen de
 Hoererye vlieden sal. Maer sy daer tegen
 sien de overbloedige hoereryen door de
 vinger / ofte stecken daer toe wel het
 vier aen. Ten ghetuygenisse zijn haere
 toestemmende spreek-woorden / Ist niet
 reynelijck, laet het maer listelijck wesen. 1. Cor.
 Gelijck als oft Godt soo verblindt ende 6. 2.
 onwetende waer / dat hy niet sien/ niet
 mercken ende niet oordeelen soude 'tgene
 de hyproccriten in het heymelijckste ha-
 rer Dupsen / jae in het binnenste haerer
 herten begaen ende voornemen. Wat
 wil

wil men seggen / dat sy liever toe te staen
 ghedogen het openbaer misbrupck van
 twee ofte drie hoertjens / tot een schan-
 dael vande geheele Gemeente / dan dat sy
 lijden souden een peder sijn Hupsvrouw
 te hebben ? Wat / dat tot Romen alle
 dinghen te koop sijn ? Eens anders
 Echt te mogen schenden / bloedschan-
 de / dieverpe / meneedighepdt / veel
 vrouwen te mogen hebbē staet de Paus
 toe / maer niemant van sijne Priesters
 gheeft hy de macht van ten huwelijken
 staete te gaē : als die liever heeft dat een
 Priester in sijn Hups tien Hoertjens
 houdt / dan dat hy eene vrouwen wet-
 lijken inden Heere aenhanghen soude.
 Het is niet noodich / dit met elders ge-
 haelde exempelen voor waerachtigh te
 bewijzen : het ongelyck van hier te lan-
 de / dese des seer goeden mans nieuwe
 gevangenisse / betoont desen onse droe-
 vige klachte al te waerachtich te wesen.
 Wat voor oorsaeck isser waerom dese
 onse van Woerden ghebonden wordt ?
 Wat anders dan dat hy hem een Hups-
 vrouwe getrouwt heeft / ende dat hy te-
 gen des Paus Godtloose instellinghen
 vanden ongehuweden den Heylighen
 Echten staet verbedicht heeft ? Is dese
 saek waerdigh datmen so veel rannoers
 maecht / datmen soo hatelijck tegheng
 den goeden Man uptbaert als off hy een
 doodtwaerdighe sonde begaen hadde ?
 Want

Want ghy kunt de Leeuwen sien met
 de tanden knerssen / de Wolven tieren/
 op dat sy den vromen inder waerhepdt
 Godt breefenden man daeromme met de
 tanden soudē mogen verflinden. Ghy
 kunt dese bloedtgierighe mannen sien
 seer onverduldelyck nae des onschuldi-
 gen mensches bloet te dorsten / daer toe
 gints ende weder op en neder te loopen
 den anderen de handen te bieden / verga-
 deringen te leggen / menighbuldighlyk
 te heraeltslagen / ende lange-by-eenkom-
 sten te houden / ondertusschen ontbreec-
 ken niet onder dese aberrechts Kercke-
 lijcke Mannen / die / op dat sy schijnen
 soudē met deses arme mensches elende
 medelyden te hebben / ende dat sy hem
 van syn voornemen / tot een godtloos
 weder-roepen soudē brengen / Croco-
 dyls tranen storten. En soude niet op
 sulcke schoone (wilde het Godt) exem-
 pelen van Christelycke Godtsalicheyt
 de Satan lachen / ende de openbaere
 vbandt onser salicheyt sich innerlyck
 verbljden / die van alle onreynigheyt
 de meeste lieffhebber is? Wacht u ghy
 Priesters / wacht u ghy Nonnen / dat
 ghy het jock niet en treckt met den
 ongelovighen / wacht u dat ghy u lodt
 niet en maect met dat overspeelighe
 volck / Want die sijn de onvernuytge dieren 2. Pet. 2.
 van natuere geboren datse gevangen en ge- 12. 13.
 slachtet worden, die daer lasteren, daer sy niet 14. 15.
 van.

van weten, achtende voor wellust als sy in genoughte leven, sy sijn schande ende laster, die in haer goet gier maecken tegen u opstaen, sy hebben oogen vol overspels: waeromme sy in haer verderffelijck wesen omme komen sullen, bekomende loon haerder ongerechtigheyt. Want dat dit gebeuren sal voorsept de Heylighe Petrus / daeromme die ghy lieffhebbers der Huwelijckse repnigheyt sijt / bliet dit Babilon / ende schept u daer van aff.

Math.
15. 9.

Aa. 5.
29.

1. Cor.
7. 9.

Indien onse opperste Geestelijcke dzingen sullen op de decreten bande gepurperde Vaderen / soo drijft ghy daer tegen upt de woorden Christi: Dat Godt te vergeefs gedient wordt, met de leeringen ende geboden van menschen: ende datmen Godt meer moet ghehoorsaem sijn, dan de menschen. Ghy hebt het Oordeel vanden Apostel gehoort / Dat het beter is sich ten Huwelijcken staete te begheven, dan te branden. Waeromme / gelijk de Huwelijcken niet geboden / maer vry ghesluten worden; die nochtang die branden sijns bevolen / maer die gebuycken het die de blamme des vleeschs niet overwinnen kunnen. Wat ghy hier doen sult / ghy veynsers der repnigheyt / zijt selfs rechters; ende / op dat ghy de hitte der onkupscheit mooght koelen / ende niet langher als der Dausen slaven bande quellinghen uwer begerlichheden ghepynicht wordt / be geeft u tot

u tot de van Godt toeghelatene huwe-
 lijcken. Iemandt mochte alhier seggen/
 dat ick/obermits ick al tot het Huwe-
 lick dzinghe/ tegens den Apostel strijde
 die opentlijck getuyghet / Dat hy vande 1. Cor. 7.
25.
 Maeghden raedt, maer geen gebodt heeft.
 Ick bekenne dat de Apostel den onge-
 huweden staedt wel raedt / maer soo
 doch / Dat hy door sijn raedt over niemant
 een strick wil worpen. Vers. 25. Maer hy soude
 een strick daer over worpen / soo hy een
 oorsaecker waer datse zijn raedt alleen
 volghende / hoe-wel haere Conscientie
 daer tegen streeft / den ongehuweden /
 als in alles beter zijnde dan den Huwe-
 lijckē staet/aen-namen. Dat hy nu zijn
 raedt van den ongehuweden staet Goet
 heet, om de jegenwoordige noot: Dat is
 niet te verstaen / als off daer door de
 ongehuwede beter waeren dan de ghe-
 huwede / ende dat die schaede aen haere
 zaligheyt lijden soudē die haer met
 het Huwelijck mijsbanden: Maer om
 dat de bekommernisse des Huwelijcks/
 ende het krups alleen verhincleringhe
 zijn inde vaerdighere blucht die de be-
 kenners des Evangelij als doen naec-
 kende was / door der quaetwilligen ber-
 volginge / die de verkondinge Christi
 soo niet en konden lijden / veel min
 door goet presen. Dese noodtwendig-
 heyt van vlieden ende het Woordt by
 te vriedicken / is de oorsaeck geweest /
101
E
waerom

verf. 2.
ende 10.

waerom de Apostel liever gehadt heeft dat de gene die niet en branden / ongehuwet blijven soudē / dan sich ten Huwelijcken staete begeben. De gene die branden die wort door des Heeren gebod bevolen dat een yeder sijn Huysvrouwē hebben sal. Gaet nu ende vergelijckende Pauli raedt met de Wet Godes / verklepnt het Huwelijck / ende dzinght den ongehuweden staedt onder de hooften der menschen van soo verschepdene ghenegentheden / daer de Apostel den Huwelijcken staet ons niet soo ernstigh ende klaer aen raet / dan als de Grootē der Kercke die pogen te verheffen. Oock en hoozen wy hier niet den Bisschop van Stridom / als een onmatigh priester der Maeghden / als welcken wy inde Schoolen ende Leerplaetsen vande onderwijfers inde welspreckenhepdt / niet inde Scholen der Godts-geleerden gekent hebben wel gheoeffent te zijn / daer hy ter eeren van zijn voorgenomen stoffe de Huwelijcken / Epicurische vermakelijckheden noemt / ende upt-roept te wesen : want daer en is niet soo ongerijmt ende soo ongehoort / dat niet soo te wesen soude schijnen / door een Oratie van soo een wel-spreekenden man / volgens sijn ampt ghedaen.

Maer nochtang / soo wy de Schrift volgen / soo moeten wy bekennen / dat de vrouwe een goet schepsel Gods

is /

is / selfs de mannen tot een hulp toeghe-
bought. Want wy oock niet met dien
Commediant Demea , een Heydens
mensch / dien mensch niet voor ellen-
digh spreekē die ten Huwelijcken state
gekomen wesende / indien hem eenigh
teghenspoet over komt / 't selve dieshal-
ven swaer neemt / dewijle de kups-
wegh den gheloovigen door Christum
toe-ghe-eggent is. Edoch veel eer die
van den hepligen Geest gedreven wor-
den sullen het huwelijck aenvaerden
als een alder-bequaemste winckel / om-
me daer inne soo het Ghelooff als de
Liefde te oeffenen / daer onse ongehu-
wede Priesters door der Pausen ghe-
bodt / vupten ghesloten worden. En
heeft de man niet een klaere ende hem
oock te gemoet-komende gelegentheyt /
om sijn gelooff in Godt met gedult te
verklaeren / wanneer het diere tijdt is /
de kinderen sieck sijn / de Hupsvrouw
sterft / de vanden behoefstigh sijn / ende
de winst aff-neemt ?

Die de man is / heeft die niet de ghe-
legenste oorzack om sijn naestens hups-
vrouw ende kinderen / midtsgader
het geheele Hupsghesin liefde te bewij-
sen ? Dewijle hy tracht als Vader des
Hupsghesins / dat het met de zijne wel
gaen magh / dat het inde hups houdinge
wel magh toe gaen / dat zijne bloedt-
vrienden ende goede bekende inde God-
salig

saligheyt onderwesen worden? Maer
 wat doet de Wet-gever de Paus? Supt
 hy niet sijn geschozen hoop bupten dese
 heplige oeffeningen / dewijle hy de selve
 door sijn gegeven Wetten gebiet in le-
 digheyt secker te leven / door arbeet
 van andere ghemest te worden / ende
 haer in andere hupsgefinnen in te dzin-
 ghen? Want wy sien wel hoe seer dese
 des heplighe ordens Gheestelijke het
 kruys des huwelijcks vlieden / ende
 hoe dat sy door overdaet verquisters /
 door ledigheyt de Sybariten, ende
 Vrouw-achtigheyt de Sardanapalen
 te boven gaen: Dewelcke / indien zy
 als getrouwe Echte luyden tot de hups-
 houdinge geropen wierden / gelijk de
 Apostel haer daer toe voorseeker roept /
 zy souden van dertelheyt soo seer gepl
 niet zijn / sy souden soo gheen lieffheb-
 bers zijn van Vrouwen; maer souden
 met alle Godtsalige mannen / daer toe
 arbeypden / dat zy haer hups ten besten
 mochten voorstaen / veel luyden voor-
 derlijck sijn / ende door haere handen
 arbeypdt verdienen / dat zy de gebreck-
 lijgende mede deelen konden.

Dewijle dan de Apostel opentlijck
 bekent van de Maeghden geen gebodt
 te hebben / maer alleen Gaedt te geven /
 't welck hy nochtans niemant door een
 Wet wil opdringen: Door wat verme-
 tenheyt durven dan de Pausen van Ro-
 men

men van een Gaedt een Wet maecken ?
 Wytstreckende alsoo de palen boven den
 last van zijn Ambassaetschap ? Daer
 Christus niet gewilt heeft dat de Apo-
 stelen gaen soudén blypen de palen van
 zijn Woordt / daer hy seyt / Leerende Math.
 haer houden het gene ick u geboden hebbe. 28. 20.
 Overmidts daeromme de Heere her-
 ghens beveelt / dat de Dienaers des
 Woordts sich van 't Huwelijck onthou-
 den sullen / soo doense qualick die onsen
 ongheweden staet soecken staende te
 houden met de Apostolische authozi-
 tept.

Der Apostelen authozitept / gelijk
 Paulus getuygt / was gegeven tot bou- 2. Cor.
 winge des geloofs, maer niet tot vernietinge. 13. 10.
 Maer de Pausen keeren het om / jaе /
 blussen het gelooff meer upt dan dat zy
 het bevestigen soudén. De Apostelen
 wierden ghesonden als Lammieren on-
 der de Wolven / maer dese vallen in de
 Kercke als Wolven onder de Lamme-
 ren / Dewijle zy ons binden aen ondrage- Math.
 lijcke lasten, die sy selfs met geen vinger roc- 23. 4.
 ren willen, Hoe sozghbuldelijck ende ze-
 dightlijck gaet de Apostel / Ick en sou- Rom. 15.
 de niet (seyt hy) yetswes dorven spreec- 28.
 ken, dat Christus door my niet en werckt.
 Maer de Paus van Romen / naer dien
 hy een Wet-geber is / vermeerdert de
 sonden / vermenighbuldicht de over-
 tredingen / ende maakt upt byje knecht-
 ten ;

ten : Waer door het geschiet / dat wy
 niet min geloofft worden als door de
 sen ongheweden staet Christenen te
 worden. ^{1. Tim.} Jae, het sijn leeringen der Duyve-
^{4. 1. 2. 3.} len, door den bedriegenden Gheest in ghe-
 veynstheyt logenen spreekende, voorghe-
 stelt. Die daer verbieden te Huwelijcken,
 ende de spijs te gebruycken die Godt ghe-
 schapen heeft, op datse vande Geloovige met
 Dancksegginghe ghenoten worden sullen.
 Siet gy Paus toe door wat Geest ghy
 de Huwelijcken verbiedt / van Christo
 toegelaten / dat ghy oock de spijs ver-
 biedt die Godt gheschapen heeft om-
 me met Dancksegginge te ghenieten.

Laet ons doch daeromme soodanige
 Godtloose leeringen der Dupbelen in
 den affgront der Hellen bannen / daerse
 van daen gekomen sijn. Dat zy voort-
 brengen / dat in dese plaetse eenige Ca-
 tianen van Paulo gemeent worden / dat
 is niet; Want die verboden niet / maer
 verdoemden in 't geheel de toe-gelaten
 Huwelijcken / als een vuple saeck die
 sonder sonde gheensints konde bestaen.
 Maer dewijle de teghenpartijen ont-
 kennen / dat 't gheene tot noch toe upt
 de Schrifstuyre van den Huwelijcken
 staet by gebroght is / vande Priesteren
 ende Geestelijcken verstaen moet wor-
 den; soo sullen wy klaerlijck bewijfen
 datse eē knodde inde Bobbelbiese soec-
 ken: Want de Heplige Apostel niet op
 een

een plaets alleen soo de Bisschoppen
als Priesteren tot het Huwelyck roept.
Want hy / schryvende aen Timo-
theum / seyt: Een Bisschop moet onstraf-
felyck sijn, eener vrouwes man, die sijn huys
wel voorstaet, die ghehoorsame Kinderen
heeft in alle kuysheyt, maer soo yemant sijn
huys niet en kan voorstaen, hoe sal hy de
Gemeente Godes genoeghsaem' bedienen?
Dit seyt hy met dese woorden: Voor-
waer en laet de Apostel de Bisschoppen
de huwelyckē niet alleē toe / maer maect
haer alleen de selve niet noodich: Die
dan alleen onstraffelyck sijn sal / soo hy
eenes Vrouws Man is. Want soo
hy meer vrouwen hadde / soo soude hy
lichtelyck in't vermoeden van weeldig-
hepdt vallen / die sich van allen schijn
van quaet behoort te onthouden.

1. Timo.
3. 2. 3.
4. 5.

Waeromme hy ondertusschen het
huwelyck van verschepden Vrouwen
berispēde / genoegh hout te sijn / dat
een Bisschop eenes Vrouws Man sy /
hy dewelcke hy den treck des vleeschs /
volghens de Wet des huwelycks kan
stillen; op dat hy niet / indien hy hem
langer dan het behoort / en de mensche-
lycke swackhepdt lijden magh / vande
Ghemeneenschap des Vrouws onthoudt
van den Satan bekoozt en werdē. On-
dertusschen soude ick niet misprysen /
soo Mannen van onberispelycke naem /
die niet min van ouderdoms weghen /

als van lange geoeffende wijsheyt / experientie van saecken / ende verkondinge der natuyze Pziesteren sijn / tot de regieringe der Kercken bestelt worden. Want van soodanighe Dienaers / iae / Evangelische ontmande / bekenne ick dat 't ghemeene beste der Chzistelijcke Kercke meer oprechte ende ghetrouwe diensten ghenieten soude / dan van gene gehuwede / ende met de hupshoudinge te veel bekommert wesende Pziesteren ende Dienaren des Woorts : Die / hoe dat sy meer sorgh dragen voor 't gene de Vrouw aengaet / ende haer aen de hupshoudinge laeten gelegen sijn / haer soo veel min bekommeren met 't gene des Heeren is / ende minder sorghbuldigheyt hebben voor de Ghemeenten. Maer niet te min / dewijle ons van al sulcke Pziesteren groote schaershepdt is / soo is het beter datmen upt het getal der gehuwede tot Kercken-Dienaers mannen kiese van onberispelijck leven / dan upt den hoop der ledighe menschen / die slechts alleen een getal maecken / ende gebooren sijn omme te eten ende drincken.

Maer alsoo de Apostel de Bisschoppen verklært haer Ampt alsdanigerst waerdigh te sijn / wanneer sy in alle repnigheyt gehoorzame kinderen hebben / soo blijkt daer upt klaerlijck / dat de kinderen der Pziesteren / upt een onbe-

onbebleekt bedde gebozen / geen quade
faem in 't minste hebben / ende t'on-
recht vooz hoeren-kinderen gehouden
worden. Iae / de Apostel acht het vooz
een gabe der Bischoppen / soo een Bis-
schop een vruchtbare Vader wordt van
een eerlijck kindt : Welcke innestellin-
ge Pauli geeneg menschs waerdigheyt
ooch niet des Paus / sal kunnen vernie-
tigen off verswacken / alhoewel die het
niet den Bisschop houden / deselve nu
vooz geringh achten / ofte immers geen
werck daer van maecten / die de gaben
een waeren Bisschop toe behoorende /
niet aen en sien / dewijle sy haere toe-
stemmers in gene haere heplighepdt
willen geproffessijt te zijn / als die alleen
daer nae trachten dat haeren buyk ver-
sorgt magh sijn / dat haer krupn ghe-
schozen / de vinger ongesalft / de wet-
tige gebozen / ende niemant de huwe-
lijcke trouwe toegestaen sy. Kozt aff /
soo ghy sijt geweest dobbelaer / eebzee-
ker / doodtslager / dronckaert / meene-
dighe / hoereerder / beuselaer / men on-
dersoect daer niet van : Men acht het
niet veel wat ghetupghentisse pemandt
heeft van de gene die daer buypen zijn ;
't welck de Apostel nochtans ernstigh
wil in het verkiesen der Kercken-Die-
naren onderhouden te worden / op dat
sy niet in versmaethepdt vallen van de
lasteraers. Maer ick keer wederom tot

mijn voornemen te verbolgen.

Indien der Priesteren Huwelijck soo schandelijck waer / ende onwaerdigh tot onse Christelijcke Belijdenisse ende des Woordts bedieninghe; Soo en souden de Apostelen / ende alle Godt-breesende mannen / ons 't selve niet haer exempelen niet gerecommendeert hebben. En lesen wy niet / dat gene Godes dienstbaere Gheesten tot vereeringhe bande Huwelijken der Hepligen ghekomen sijn tot Abraham, Manuwe, desselffs onvruchtbaere hupsvrouw / ende den jonghen Tobias? En heeft niet Godes Engel den geboortsdag van den Hepligen Dooper aen sijn vader Zacharias / selffs een Priester wesende / te vooren verkondicht? Wat wil men segghen: Dat gene Priester nae de ordze van Melchisedech, onse Heere Christus wel van een Maeght sijn Moeder / doch aen een Man verlooft / heeft willen ghebooren worden? Wat oock mede / dat hy de Huwelijcken der zijne niet min met het doen daer by van wonder-wercken / met zijn jegenwoordigheyt vereert heeft? Wat wil ick de Apostelen verhaelen? die by nae alle gehuwelijck geweest sijn / ende gelezen worden haer in haer Apostel-ampt van haere hupsvrouwen niet onthouten hebben / seggende de Apostel / En hebben wy oock niet maght een Suster tot een

een Wijff om te voeren? als de andere Apo-
 stelen, ende des Heeren Broeders ende Ce-
 phas? Daer toe komt / dat de wercken
 der Apostelen kilaerlijck getuygen / Dat
 de Jongeren des Heeren t' samen met haere Acor. 21. 5.
 Huysvrouwen, ende Kinderen Paulum ende
 Barnabam uyt de Stadt Tyrum geleyde ge-
 daen hebben, soo sp reysden nae Ptole-
 maidem, van waer / doen sp schepden /
 worden sp gelesen by den Evangelist
 Philippum Berberge ghenomen te heb-
 ben / die in't ghetal was vande seven
 Diaconen die aen de Taesselen dien-
 den. Dese verhaelt Lucas opentlijck dat vier
 dochters gehadt heeft, van een Prophetischen Act. 21.
7. 8. 9.
 Gheest gedreven wordende, En worden
 daeromme die niet t' ontrecht in des
 Paus Rijck oneerlijcker ghehouden /
 dan der Priesteren ende Bisschoppen
 bastarden / ende hoeren kinderen? Wat
 hebben oock nae der Apostelen tijden
 geweest / gene Hilarius, een de beroemste
 Bisschop van die inde Oosterse Lan-
 den? Wat Hermes? Wat gene Spiridio
 van Cypren? Wat Tertullianus? Ende
 wie soudese alle konnen noemen? En
 hebben die niet alle gehuwelijck ghe-
 weest? Soo meen ick dan / datter ooz-
 saeck ghenoech is / waerom wy der
 Priesteren ongheweden staet laecken
 als die niet alleen Godes insettinge /
 maer oock de waerheyt / de billichheyt
 des rechts / de reden selffs / ende de al-
 derheyt

Mch.
15.9.

derheplighste Exempelen / soo seer tegen strydt. Ondertusschen geldt niet dat hier pemandt de præscriptie van jaeren / contrarie ghebruyck / ende de Authoziteydt der menschen / ofte de Kerckelijcke instellingen boozwerpt / Dewijle gelijk geen recht præscriptie geeft tegens Godes Woordt / alsoo en geldt eenige menschelijcke innestellinge gansch mede niet.

Ezech.
20.18.19.

Want openbaer is het / dat Godt vergeeffs gedient wordt met menschen geboden en leeringen. Soo gebiet ons ook de Heere / Dat wy den wegh onser Vaders niet ingaen sullen , ofte haere oordeelen onderhouden, wat ick u gebiede (sept hy) dat doet alleen den Heere. Jae / Christus alleē wort ons om gehooft te worden door des Vaders stemme van den Hemel aff-gekomen / aen bevolen / Dese is mijne my eenigh beminde Soon , dien sult ghy hooren. Wie geeft dan de Kercke 't recht van over ons een sillabe inne te stellen buyten de Schrifftuyze ? Christelijcke gemoederen moeten haer schamen van booz Artijckelen des gelooffs aen te nemen 'tgene de Heplige Schrifftuyze niet en heeft inne gestelt ende geordineert. Wie sal my ontkennen menschelijcke versierselen te sijn / die by de Schrifftuyze niet en wordē toegestaan ? Ghelijck als boozwaer nergkens inde Schrifftuyze den Priesteren de Heplige huwe

hulwelijcken verboden sijn. Paulus ontkent / dat het oordeel der Kerckelijcke saecken sal wesen by de heerschende Bisschoppen / ofte Obersten der Kercke/maer by de Bysitters. Waeromme oock der selver saecken oordeel ons is. Andersints / indien wy aen der menschen ordinantien ende 'rgewelt bande tyranijde der gewooneheden hinghen / wat waerder onseckerder dan het Christendom? Waer soude het gelooff plaetsch hebben? Waer; door be-
 weeght Sprecken wy wat wy gelooven, 2. Cor.
 niet dat wy door de handen der ouden ont- 4. 13.
 fangen hebben. Zoo aen de jaeren/aen de aengenomene wetten / aen de toestemminge des volcks ende der Vaderen ordinantien / de saecke der Godsaligheyt hangende is / soo en waeren de besnijdinge ende des Wets Ceremonien niet geen goet recht wegh genomen: ende is Stephanus te recht gedoodt / die het volck van de Religie des Tempels afkeerigh gemaect heeft.

Door deselve redenen souden het oock gewonnen hebben de gene die het Machometische ongelooff groot achten/ en ten uitersten verbedigen. Maer sodanig van den menschelijckē dage gehaelt behulp/ is al te swack/ende wort daeromme tot bevestiginge der Leere der Godtsalighepts niet wel by gebrazht/ overmits inde saecke van Religie de
 pra-

prescriptie gheen plaetsch en heeft.

Wat nu de gelegentheyt der Conci-
lien aengaet / voorszwaer de selve / nae-
diense dikwils tegens den anderen strij-
den / ende snoer-recht teghen sijn oock
in dese innestellinghen van den onghes-
huweden staet / waer inne by de prin-
cipaelste der Kercke langh en veel gear-
beydt is eerste wierde upt gegeven / soo
sijn daer ober ten weder zijden groote
moorzen en veel dootslagen geschiet.
Ick achte het oock niet moghelijk te
sijn / dat een ende de selve Gheest der
Waerheyt d'eene tegens d'andere strij-
dende dingen soude voorszellen / en ge-
lijk als upt een mont warin ende kout
blasen / ghelijck dat hy nu jae / dan
neen seggen soude: soo dat 'tgene nu be-
hoorlijk waer / terstondt soude onbe-
hoorlijk wesen. Watter omme gegaen
is / wat ghedisputeert / ende besloten
is in den Nijcenischen Synodo, die onder
de vermaertste gehouden wordt aen-
gaende den ongheweden staet der Prie-
steren / is veel beter bekent upt het ex-
empel van den seer Godtbyzessenden
man Paphoutius, dan off het van noo-
den waer hier te verhalen. Maer dat
verscheyden andere Concilien der Ou-
den het huwelijck der Priesteren meer
gebillicht hebben / dan de gene die nae
gevolght sijn / kan upt de Decreten der
Pausen klaerlyck blijcken. Want het
Toleta-

Toletanische aldaer verstaet / Dat de Prie-
 steren haere huysvrouwen van overspel schul-
 digh, niet dooden, maer liever in haere huy-
 sen gevangen behouden soude. De Synode
 van Constantinopolen heeft niet gewilt /
 Datmen ongehuwelijckt te blijven beloven
 soude. Dat meer is / Geordineert, datmen de
 Priesteren excommuniceren soude, die haere
 huysvrouwen verlieten om de aengenomene
 Orden, soo sy die noemen. Waerom
 ist dat de Grieken dit jock des onge-
 huweden staets stantaftighlyk hebben
 gheweggert aen te nemen / welker
 Priesteren noch hupdensdaeghs hups-
 vrouwen hebben? Inde Chronicken
 der ouden wordt tot gedachtenisse ver-
 haelt / dat indē jaere 1072. by de Dupt-
 schen seer laet en traegh desen ongehu-
 weden staet is aengenomē: dat in 't Bis-
 dom van Ments, tegens des Paus gebodt
 veel gestreden geweest is: In Summa, die
 ons der Vaderen Conciliē voorwerpen /
 voor den ongehuweden staet der Prie-
 steren / die dreygen wy daer tegen on-
 gheluck met dese woorden des Pro-
 pheets; Wee u ghy affvallige kinderen, die Esaï. 30.
 sonder my raedtslagen, ende buyten mijnen
 Gheest bescherminghe soecken. Want
 in peder kerckelyck gebodt / 't welck
 een pder sonde op lept / moet men den
 mondt Godes hagen / op dat het de
 Schriftuyr ende waerhept gelijkma-
 tigh sy / 't gene alhier tot opbouwinge
 der

der Kercke schijnt gheboden te wesen.

Ghy hebt ghehoort / Wat van der
 Christenen huwelyck te ghevoelen zy /
 met wat authoziteydt / wat trouwe /
 ende van wien de ongehuwede staet in-
 geboert sy / ende hoe des Paus verbodt
 den Priesteren niet en verbint : hoorst
 nu / dooz wat noodt-dwangh / dooz
 wat redenen onse van Woerden bewo-
 gen is / wat hysvrouwe / en hoe hy die
 sich getrouwt heeft / op dat alleen ken-
 nelijck worden magh / off hy te recht
 ofte 't onrecht in hechtenisse gebraght
 is. Want dese goede man / steunende
 op de waerheyt der Schriftuyze / de-
 welcke niet schadelijck syn kan / ende
 by hemselfen overdenckende de gevaer-
 lichheden / inde midden van welcke hy
 dooz de beswaerlichheyt van hem te
 onthouden (ghelijck hy van volkomen
 ouderdom was) leefde / heeft hem in den
 Heere een hysvrouwe ghenomen van
 goet ende schoonheyt niet uptnemen-
 de ; niet van groote affkomst ; niet van
 weeldigen ouderdom / nochte kostelijck
 van kleederen ; maer een vrouw / die
 bejaert van sobere middelen / ende noch-
 tans van geplheyt niet te beschuldigen
 was / op dat gheen achterklapper pet
 hebben soude dat hy hier konde laste-
 ren. Liever ! Wat is hier tegens het
 Geloove ende de Lieffde gesondicht ?
 Daer de Lieffde hier geen ergenisse ge-
 geven /

geven / ende het geloove geenghewelt
 gheschiet is. Wat is de oorzaeck dan
 dat ghy teghen den ontschuldighen soo
 wzeet handelt? Gedenckt gy / Rech-
 ters / die van dese sake kennisse nemen
 sult / dat u het recht des swaerts geen-
 sints daer toe gegeven is / dat ghy alle
 die de Paus van Romen verklaert by-
 ande zijns Rijcks ende van zijn Leerin-
 gen te wesen / ende voor Ketters hout /
 terstondt ombrengghen sult? Ghy ver-
 volght hier Christum in zijne lede-
 maten. Elders werdt verschoont de
 gene die zijn handen noodtschalven mis-
 bruyckt heeft; En sal hy hier veroorz-
 deelt worden / dat hy / dewyle hy den on-
 gehuweden staet niet vaten konde / tot
 het huwelijck (elck een toegelaten) upt
 noodt om den brandt te slissen gedwon-
 gen / sich begeven heeft? Siet op Pau-
 lum / dat ghy die met desen onsen Mar-
 telaer niet en veroordeelt / die opentlijck
 verklaert / Dat het beter zy te trouwen *1. Cor.*
 dan te branden. Siet toe dat ghy niet *7. 9.*
 met de Whijghen te laet wijs wordt /
 Wanneer ghy in eere sien sult wiens leven *Cap. 5. 3.*
 ghy nu voor een uytinnigheyt achter. Maer
 men moet Godt bidden / seggen sy / dat
 hy de kracht van te onthouden geve /
 soo hy sich niet onthouden kan: Want
 hy heeft gesept / Bidt, ende gy sult verkrij- *Math.*
 gen: klopt, ende u sal open gedaen worden. *7. 7.*
 Dat hooze ende bekenne ick: Eens
 F Godt

Iohan.
16. 23.

Godtsaligen mensches gestadigh ghebedt vermach veel. Maer door wat belofte verseeckert sal ick gheloven / dat ick niet te vergeeffs om het onthouden bidden sal / daer in Chzisto Jesu niet en zy man ofte vrouw / gehuwede ofte ongehuwede? Chzistus seyt / Wat ghy den Vader bidden sult in mijnen naem, Gelooft, het sal u gewordē: In Chzisti naem worden heylsame dingē gebeden. Maer de onoverwinnelijcke byandt der genegentheyt tot een vrouw / die ghy met geen kracht wederstaen kunt / bethoont genoegh ende overbloedigh / dat ghy tot het huwelijck beropen zyt / waerinne ghy oock saligh ende geheplight wort.

Met wat schijn dan soude de gene / die van soodanige ghenegentheyt is / durven Godt met bidden besoecken dat hy sijn besluyt soude veranderen / dat hy (quansups) des Widders begheeren gehoorsaemen soude? Hy bidt wel / maer en wordt niet verhoort / dewijle hy ongerijmde dingen versoucht. Ick breefe voorwaer / dat de gheene die so bidt / zijne raetslagen meer behaghen / ende selffs zijne weghen liever wil ingaen / mitsgaders / met een nieuwe Godtloosheyt hem Godt pooght tot een knecht te maecken / dan dat hy hem Godes wille onderwerpen soude. Ghy bidt Godt om onthoudinge / maer gy moet ghedencken / indien ghy byandt / de selve niet in den ongehuweden maer

inden gehuweden staet ghelegen te we-
 sen. Daer dooz soo ghy die begeert /
 sult ghyse verkrjgen / anders sult ghy
 Godt tempteeren / ende sonder vleuge-
 len willen vliegen. Want de genegent-
 hept van met een vrouw te doen te heb-
 ben bupten huwelijck / sult ghy geen-
 sinte hopen dat dooz u wenschen ende
 bidden ghebluscht worden sal. Het is
 boozwaer een onverstandt / jae veel eer
 een sottighept / dat ghy u selven liever
 diep ende gevaerlick wilt begheben in
 het slijck der vuple genegentheden / dan
 met een bruggetgen u ter rechterhandt
 daer toe gemaect / te gaen over de ma-
 rasch van uwen brandt. Maer ick wil
 u (wie gy oock zijt / soo ghy my hoozen
 wilt) raetsman zijn / die gy vermeent
 dooz gebeden de onthoudinge te kunnen
 bekomen / dat ghy niet en onderwint
 dien snellen bloet der quade begeerlick-
 hept met swemmen over te komen / de-
 wijle ghy in 't swemmen onbedreven
 sijt / en dat u een schuyp ofte bruggetgen
 by de handt is / daer op ghy u boozseer-
 ker vast betrouwen mooght / ten zy gy
 liever hebt u leven in gevaer te stellen.
 Laet u het huwelijck boozwaer in plaet-
 se van een brugge ofte schuypgen zijn /
 waer mede ghy over de riviere der qua-
 de begeerlijckheden sonder gevaer ko-
 men kunt. Waeromme die gene van 't
 Gelooff niet en weten / jae inde Geste-

lijcke dingen onerbaren sijn / die dooz
 haer pogen / vasten / hapzen kleden / ge-
 ordineerde gebedekens ende Klooster-
 Celletgens / haer de repnigheyt onder-
 winden te bekomen. Want voozwaer
 deselve als een dijck van stroo / tegen
 dese quade begeerlijckheyt als een snelle
 bloet te vergeeffs gestelt worden. Want
 op dese maniere kan de hitte vā de selve
 begeerlijckheyt geensints gestut wor-
 den / overmidts die altijt dooz-dzingt /
 ende den dijck meester wordende en niet
 achtende / meer ende meer overloopt.
 En siet ghy niet dat de gheene die een
 arm leven leyden / jae niet den honger
 woestelen meest niet meer kinderen be-
 last sijn / dan die van leckernije over-
 bloet hebben / ende in ledigheyt ver-
 flentsen die daer leven van Boonen ende
 schrael Broodt / in alle andere gebreck-
 lijckheden onderhouden? Dewijle zy
 soodanige zijn / dat geen van die Kloos-
 terlupden strenghe leven / en lichaems
 verderbinge / het leven van dese te ver-
 gelijcken is / so sullender nochtans gene
 soo wepnigh als dese sonder kinderen
 sterben : naedemael de Hepligheyt on-
 der de klepne woont / ende Venus inde
 kameren. Soo een krachtigh dingh is
 de genegentheyt om voozt te telen / om
 dat veder natupz over een komt niet sijn
 oorsprongh. En ick twijffel niet off dese
 ghevangen Broeder heeft grootelijcks
 gearbeyt / ende hem selven gemartert /

dat hy zyn vleesch tot de onthoudinghe soude temmen; want hy / soo yemandt anders / geleest heeft matigh / ende in arbejdt ende ghebreck seer verduidigh.

Soo heeft het eynde ende de noodt bereyscht / dewyle de beste ende grootste Godt de menschelijcke natuſ in hem niet en heeft verandert / dat hy een huys-
bzoutwe trouwen / ofte door bzandinge ende gebeynstheyt verloozen gaen soude / dewyle hy niet en vertrouwede dat door syne ghebeden / sijns Lichaems bzandt soude ghebluft worden. En behooren de Gebreekers ende Hoerers

Meb.

13. 4.

ders niet beter toe te sien / Die de Heer oordeelen sal? Dese periculen seggen sy / ende dese venaude uytkomste der saecke hadde hy behoort te voorsien vooz sijn inwijdinge tot de Orden / het berouwt is nu te laet: 'Tis nu te laet te beklaagen. Gene Epimetheus sal van ons niet gehoozt worden / die raedt ende berouwt selffs nae de daedt hebbe. Maer wat waert soo van Woerden doch alsdoen soo hy dese Orden aengingh / sich selven niet genoegh en kende? Wat waert / soo hy door sijn jonckheyt alle dese dingen niet te vooren sien konde? Soude dan nergens vergeven mogen worden de ghene die door onbedachtsaemheyt gevallen waer van sijn jonckhepts onvoorzichtigheyt / jae sijn blijft om sijn Ouders te gehoozsamen / daer toe ge-
F 3 voert

hoert is dat hy hem heeft laeten in-
 wijen? Wat waert soo het quaet der
 begeerlichheyt in dien onderdom sijn
 krachten noch niet en hadde bethoont /
 doen hy ingewpet wierde? Wat waert
 soo hy gehoopt heeft dat dooz het aen-
 nemen vande Vyden de sake beter gaen
 soude? Die over al in sulcke waerde
 wierde gehouden / datmen gelooffde dat
 wy dooz kracht van dien terstondt in
 eenige Engelen souden herbozen wor-
 den. Indien het de Religie niet en ver-
 boodt / wie soude niet liever in wellust
 leven in den ongehuweden staet / dan de
 moepelichheden des huwelijchs over-
 komen / oock met gebaer des lebens?
 Ghelijck voorszwaer in gebaer zijns le-
 bens komt dese nieuw-gehuwede: de-
 welke wat hy gesondicht heeft / ik niet
 sien en kan dan dat hy / soo de hitte des
 vleyschs in den ongehuweden meer ende
 meer toe nam / dese eenige schult (want
 ghy den heplighen Echten staet voorsz
 een schuldt hout) sigh over ghegeven
 heeft. Was het niet beter in het mid-
 den der dwalinge te rugge te keeren /
 ende vā den qualijck voorszgenomen loop
 aff te staen / dan hertneckelijck te dwa-
 len ende verloozen te gaen? Nu bekennt
 hy zijne dwaeshepdt ende onbedacht-
 saemheyt: hy versoeyt zijn raedt die
 hy eerst hadde voorsz genomen: want hy
 hadde hem sottelijck ende insghelijchs
 onbe-

onbedachtsaem de overwinninge inge-
beelt die des vants macht niet en ken-
de nochte besocht hadde? Waerom bied
gy niet uwen broeder liever geluck / nu
hy tot verstant weder ghekomen ende
upt het gebaer van dese in een beplige
haben ontkomen is? Hy heeft het hu-
welck aen genomē om door onderstant
van dien een beplige zee-haben tegen de
vpanden der onghetemperthepdt / die
hem ghestadigh quelden te bekomen:
daerō heeft hy geheel wel in desen deele
versozgt / al hoe wel gy hem ten hoogh-
sten berdoemt / die ghy der menschen
insettinghen de Goddelijcke Wetten
ghelijck maectt door een pber der Re-
ligie / maer niet naer de kennisse.

Ich weet dat de tegenpartijen alhier
voorzwerpen sullen / Wat ghy Godt be- Eccl. 3. 5.
looft hebt, seggen sy / sult ghy niet ver-
trecken te voldoen: Ende/belooft Godt ende Psalm.
76. 12.
voldoet het. Het is wel gesept. Want
het gene Godt belooft is / is behoorzijck
dat wy voldoen. Maer alle beloften
worden Godt niet gedaen / die wy wel
heeten Godt gedaen te wesen / soo en
neemt oock Godt de selve niet alle aen.
Want men moet Godt voldoen / dat
hem upt den geloobe belooft wordt /
andersints mishaeght Godt de belofte
sottelijck ende blyten geloobe gedaen.
De Heere ghebiidt inde Prophteren /
Dat wy niet doen sullen dat ons recht dunc- Deut. 1
12. 1.
ken

ken sal. Waerom soo wat uyt onsen raedt meer lichtbaerdelyck dan uyt een oordeel soo van 't Gelooff als de Liefde by ons beloofte wort / kan niet anders dan een grouwel voor Godt zijn.

In het voor verhaelde hebben wy bewesen / dat het huwelijck de aldergelegenste winckel is / omme daerinne het Gelooff en de Liefde te oefenen; overmits dan inde opentlijcke belofte van onthoudinghe soo het Ghelooff als de Liefde hinder gedaen worden soude / so moet de belofte niet voldoen worden: Want / Nae dien het sonde is, het gene niet en is uyt het gelooff. Ende in een ongerijnde belofte / moet het voor genomene verandert worden.

Wat voort de voor aengheroerde Schrijftuer-plaets aengaet / de selve is te verstaen van die saecken / die naer de Wet Moses beloofte wierden: Gelyck als waeren de benoemingen der Vierdagen / der Offerhanden / ende Danckdagen over verkregen Victorie / maer niet van repnigheyt / ende ongehuwenden staet. Want het is sottelijck ende te vergeeffs te beloven het gene wy niet in de hant hebben / en andere niet voldoen kunnen. Want naedemael niemant zijner lidtmaten Heere is; Wat recht ende heerschen hebben wy doch als dan inde toenepgingen des herten / omme de selve naer ons believen werwaerts wy willen te stieren / ons in 't minste

geen macht gegeven is? Want gelijk
 ghy genegentheden tot toorn/ benydinge/
 quellingie/ ende vreesse naer u welbe-
 hagen niet aff-leggen kunt/ soo en kunt
 ghy oock door u selven de begeerlichhe-
 den niet gebieden/ maer ghy sult door
 waer altydt eer met den Apostel geboe-
 len/ al-hoe-wel gy u selven geweldigh
 daer tegen stelt/ De Wet uwer ledematen,
 de Wet uwes gemoets tegen te strijden, soo
 dat ghy het quaedt doet dat ghy niet en wilt,
 ende het goet niet en doet dat ghy wilt. Wie
 soude daeromme niet segghen ydel te
 wesen de beloftenisse van onse onthou-
 dinghe/ dewelcke de saecke selfs niet
 wil volgen/ nochte geven kan? Daer
 nae sult ghy oock in acht nemen/ dat in
 gheballen ghy de gabe van Godt hebt
 dat ghy niet en brandt/ ghy alsdan te
 vergeeffs de repnigheyt belooft; als
 hoor de welcke door Godes gabe ende
 niet door uwe belofte bekomen/ ghy
 Godt ende niet uwe beloften dancken
 moet. Maer soo ghy brandt ende ech-
 ter repnigheyt belooft/ soo belooft ghy
 door den naem van onthoudinghe niet
 van Hoereren ofte oock vuyldere onrep-
 nigheden; dewelcke/ hoe wel gyse niet
 upterlijck in 't werck steldt/ gy noch-
 tans niet innerlijcke toenepginge vol-
 brengen sult. Wat ist dat onse Prieste-
 ren (niet Godt selfs maer den Heere
 Paus) haere ongehuweden staet belo-
 ven /

Rom. xi.
 11.

ven / als wtens tyzannige sy meer ge-
 hoorzaemen ende onderdanigh sijn dan
 het bevel Godes; naedien inde Schrif-
 turze van den ongehuweden staet geene
 Wet gegeven is? Waerom dese gelofte
 vermits die een vondt van menschen
 is als sot ende lichtbaerdigh sonder ee-
 nigh wzoegen der conscientie onse de-
 botarisen te breeken / geoorloff wort.
 Want in quade beloften salmen geen
 gelooff houden. Insgelijks mach nie-
 mandt yet doen dooz hem selven / dat
 God aengenaem zy / ten sy dat het hem
 van den Hemel ghegeven sal sijn / want
 wat van den Hemel gegeven is / wordt
 krachtelijck gegeven. Waeromme in-
 dien dese gabe van repnigheyt onber-
 breeckelijck waer als van Godt den
 Autheur van dien gesonden; soo soude
 die u nu nieuwe menschen maecten;
 soude dooz een nieuwe veranderinghe
 van onrepne repne maecten; het welc-
 ke alsoo niet en gheschiet / soo volghet
 dat dese aert der gheloften behoorende
 is tot der Phariseen doen / dewelcke/
 soomen naerder besiet ende te recht be-
 tracht / sullen wy behinden datter meer
 onderschuypt dan sy haer inbeelden.
 Want soo wie tot den strijdt en belyde-
 nisse der Christenen ingewijet sijn / die
 hebben haer Christo verplicht / hebben
 Christo haere geloften getrouwelijcken
 toegesept. Mits welcken wy alle aen de
 sozgh.

sozghbuldigheyt der ghelosten gebon-
 den sijn / ende alle gheboden worden
 gehouden Godt geheplight te wesen :
 ten is nu niet nodigh dat wy de Rep-
 ligheyt der gelosten alleen gene debota-
 risen toe schryven. Wy beloven de rep-
 nigheyt alle te samen / die uyt het Sa-
 crament des aengenomen doops beken-
 nen / door het badt der innerlycke we-
 dergeboorte gewassen te sijn / ende alsoo
 Godt de Byzdegom onser zielen / de
 bewaeringhe onser zielen ende repnig-
 heyt der herten beloofst te hebben. Dese
 repnigheyt voorszwaer is voorszreffelijc-
 ker dan der Klooster-Maeghden / de
 bandt des huwelijcks wordt niet ver-
 loozen : andersindts soude ons Godt
 t'samenbougen ter onrepnigheyt / ende
 niet ter eeren. Tot dese belosten roept
 ons de Schryftuyre : gelijck dese Godt
 werden beloofst / soo moetense oock vol-
 daen worden. Want Christus seyd
 opentlijck : Dat die gene saeligh zijn, die
 daer sijn van een reyn herte, die niet gehoe-
 reert en hebben met vreemde Goden, want
 die selve Godt sien sullen. Van dese is
 gesept / Geloyet den Heere, ende houdt
 het, naedemael anders de Heere onse goe-
 deren niet en behoefst.

Math.
 5. 8.

Psalm.
 76. 12.

Psalm.
 16. 2.

Vande gehoozsaemheyt ende armoe-
 de / dat wy het ondertusschen aenroe-
 ren / is het selvige te gevoelen. Want
 voorszwaer wy niet alleen Godt / maer
 oock

oock om Godes wille alle menschen ge-
 boden worden upt lieffde ghehoorzaam
 te wesen. Zoo hebben wy oock van ar-
 moede gelofte gedaen / die wy hooger
 Chzistum / dan Vader ende Moeder /
 dan onse lieve Kinderen / dan de goe-
 deren die wy besitten / upt een pber ach-
 ten moeten ; Ende die wy dese Werelt ge-
 bruycken , als off wyse niet en ghebruyck-
 ren ; soo wy maer sijn / waer voor wy
 willen gehouden worden / dat is Chri-
 stenen. Is wel pemandt van ons bo-
 ven dese geloften gekomen / dat by ons
 de oberbloedighe wercken (soo sy die
 noemen) behoorden plaets te hebben ?
 Wat wil de Heer verder dat wy doen
 sullen / anders dan dat wy sullen vol-
 brengen dat het swaerste des Wers is Ge-
 rechticheyt, Gericht, en Gelooff? Gericht
 houden wy / als het sondige vleesch van
 ons in het rijk des Geests gheset we-
 sende / geoordeelt / verdoemt / ghedodet
 ende gekruyst wordt / op dat het tegen
 Godt gheen vpantschappen voor en
 neme. Want soo wie opt Godt be-
 haeght hebben / Die hebben haer vleesch
 gekruyst met haere gebreecken ende toeney-
 gingen. Maer onse gebeynsde Devota-
 risen / dewijle sy gewitte doode graven
 sijn / niet soeckende dese des vleeschs
 doodinghe / kussen selfs haer eyghen
 handt / het welcke de aldergrootste
 Godtlooshept is / ende van Godt de
 Alder-

1. Cor.
 7. 31.

Math. 23
 23.

Gal. 5. 24

Alderhooghste gestraft wordt : gelijk men by den Propheet heeft. Want zy verheffen haere gheloften / ende het bezog van haere goede wercken roepense upt / ende eerense / soo zyse niet aen en bidden. Maer de gerechticheyt doen wy / dewyle wy waerachtich gelooven dat de Heere Jesus ons van Godt den Vader de Gerechtigheyt gemaecht is / op dat wy ende al het onse / van alle beroeminge geheel buyten gesloten worden / ende wy Godt alleen danckbaer sijn voor de goederen die inde Waerheyt goetd sijn / Gerechtigheyt / Saeligheyt / ende Beplighmakinge.

Dooz 't Gelooff / wijders gelooven wy bekomen te hebben 't gene wy nochte dooz onse geloften / nochte moeyten der wercken niet kunnen verkrijghen ; dat is onser rechtbaerdighmaeckinge ; indien maer dit Gelooff dooz de Lieffde dadigh is / die oock onse herten repnigh / al-hoe-wel wy den huwelijcken staet aengaen ; die oock de traeye ghe-moederen de wercken der lieffde tot hupsvrouwwe / kinderen / ende vrienden nodigh aendrijft : jae oock vrijwillige ende volijcke gevers maect inden Heere. Doozwaer die met sulcken geloove begaest sijn / die doen ende lijden alles in den huwelijcken staet / sonder alle verdziet ende sonder bethooninge van droeffnisse. Dese gerechticheyt / die gerichte

gericht ende gelooff (seggh ick) soo wy beloven ende voldoen / dan sullen wy voorwaer wandelen door een Godwaerdigh beroep in goede wercken / die ons Godt voorberepdet heeft / oock in het huwelijck dat wy daer inne wandelen soudē. Wat der Priesteren eedt belangt / deselve heeft gelycke gelegentheyt met gheloften. Want ghelyck de ghelofte Godt lichtvaerdelyck gedaen niet upt het gelooff is / alsoo en verbindt oock niet deselve de gene die geswooren heeft. Want hy sich selven met voorgescreven woorden een Wet voorstelt / die niet moghelyck nochte behoorlyck is dat hy hem van het huwelijck eeuwelyck onthouden soude / als hier te vooren genoeghsaem aengewesen is. Waerom en soude niet de gene die tot de inwijnginge in de heplige ozden omme te sweeren geropen is / met dien Ovidianischen Vrijer niet goetd recht ende waerhepdt mogen seggen : Ick en heb niet gesworen, maer des eedts woorden gelesen? Indien ghy de forme des eedts wat naerder insiet / soo en houdt de selve des huwelijcks affweringhe in 't minste niet in. Want dese forme wordt de in te wijene voor geschreven / die sy upt een voorgelept brieffken lesen ; Ick belove dat ick nae de H. Regulen naer vermogen ende wetschap leven sal, soo moet my Godt helpen.

Siet doch lieve Leser / hoe dat de tegenpartijen niet en hebben / dat sy ons

den eedt booz woypen. Want genomen dat de ongehuwede staet / ons booz des Paus Regulen bevolen is / hier upt volghet nochtang niet deselve ons verboden te sijn / dan booz soo veel de menschelijke swachtheit ende onwetenheit 'tselbe lijden kan; Waeromme dese onse gebangen niet seer goet recht onbewesen / behoort los te gaen / ende van meeneedighheit niet kan beschuldicht worden / daeromme dat hy gheene Papistische regel nae zijn vermogen ende wetenschap naerstigh onderhouden heeft / naedien hy booz nootd ghedwongen / ende booz onmacht van onthoudinge een hupsvrouwwe getrouwt heeft. Bp soo verre die alle geseyt worden meeneedigh te wesen / die alle des Paus beswozen regelen niet soo geheel nauw onderhouden / so weet ick niet off sy niet wel alle ontrouw bevonden worden souden. Want hoe veel sijnder wel upt der geschozene ende debotarisen gesin / die naer de regulen / kleedinghen / kruppen / ommegeen / gemeen wesen / manieren ende leven het boozschijft der regelen in alles niet onderhouden? Alwaer het schoon soo / dat de ongehuweden staet beswozen waer / soo magh nochtang dat Sacrament bypelick ende sonder eenighe woegh der conscientie overtreden worden: Overmits dat het niet en kan naegekomen worden by desen

sen onsen ghevangen Broeder van den
Heer tot het huwelijk geropen / sonder
swaerder sonde / ten waere het gheen
swaerder quaet en waer tot Woererije
te verballen / ofte sich anders door on-
repnigheyt te besmetten / dan een hups-
vrouwe te trouwen.

Nam.
30. 3.

De Wet doet de geloften te niet / die
de vrou doet blypen wille van den man /
om redenen dat zy over haer lichaem
geen macht en heeft / maer haer selven
in haeres Echte-gaders handen over-
ghegeven heeft. Waerom en laet ghy
niet t' selve recht niet toe de te-niet-doe-
ninge van den eedt / dewelcke in soo een
gelegentheyt valt / datse geensints vol-
braght worden kan ? Men houdt der
minder jaerigen eedt te goede / om des
ouderdoms onbedachtsaemheyt (meen
ick) ofte lichtbaerdighepdes wille.
Waerom en geschiet niet 't selve in dese
onse saecke ? Waerinne die den onghes-
huweden staet beswooren heeft / indien
hy maer heeft geswooren / door den sel-
ven ouderdom geen gevaer in het niet
ongehuwet te blijven gesien ghehadt
heeft. Hoe veel billicker (ghy Rech-
ters) soude het wesen / soo onse Kerc-
helijcke Regeerders / desen onsen ghes-
vanghen / geen swaerdere straffe ofte
oneer aen doende / deselve zijn Priester-
lijcke vrijheyt ende Priesterdom bena-
men / ende tot der Lecken orden gebo-
den

den weder te keeren / dan dat zy aen lic-
 haem ende conscientie vorder ghewelt
 doen souden? Want die straffe heeft on-
 se Kerckelijcke Vaderen in voortijden
 genoegh geweest. Wat sal ick verha-
 len de ordinantie van Gregorius de Negen-
 de, die niet gewilt heeft / dat het ver-
 dragh in een schandelijcke ofte onmo-
 ghelijcke saecke eenige kracht hebben
 soude? En is het niet schandelijck /
 mitsgaders oock onmogelijck / dat de
 gene die brandt / sich selven de onthou-
 ding wil opleggen / die hy niet in zijn
 handt en heeft? Die Prins wordt ont-
 schuldicht / jae gepresen / die zijne Wet-
 ten tot billichheyt ende het goede ge-
 richt hebben / datse naer de billich-
 heyt uytgelept worden sal / op dat niet
 het meeste recht / het meeste orecht wor-
 de. Waeromme zijn wy alhier Scharpe
 Eyschers, ende onverbiddelijcke Arcopagi-
 ten, die wy de innestellinge vanden on-
 gehuweden staet / op aller hooftten soo
 hert willen dzingen? Is dat niet heer-
 schen over ons gelooff / Ende sitten inde
 heylige plaetse ('welck het kindt der son-
 den plachte) soo en sie ick niet wat het
 zy / over ons gelooff ende conscientie heer-
 schen. Maer het tegenwoordige vooz-
 nemē is niet tegens onse tegenpartijen
 bitterlijck te handelen. Maer wy wil-
 len liever alle goede luden vermaent
 hebben / die van dese saecke Rechters
 zijn

2. Cor. 1.

2. 3.

zijn sullen / dat sy niet en lijden / dat de
 Waerhept selffs met desen onsen Mar-
 telaer onderzucht worde / ende haer
 niet toe en laten dat het Kerckelijck
 ghewelt / ons 't selve beneme 't geene
 Godt selffs het menschelijcke geslacht
 heeft toeghelaten : de Evangelische
 Waerhept een peder byz toegestaen / de
 alderoutste Concilien geoorloft / ende
 alle Godtsalige Mannen / Apostelen /
 Martelaers / ende geen weynige Bis-
 schoppen met haere exempelen be-
 sticht hebben. Indien wy 't selve door
 Christus ende de Evangelische Waer-
 hept / u gelooffende Godes vreesse ten
 hoochsten biddende / van u niet en ver-
 werken / alsdan ('twelck het naeste is)
 soo bidden wy den Alderbesten en hoog-
 sten Godt / dat de Trooster / de Heplige
 Geest met zijne gaben desen onsen ge-
 vanghen Broeder ghenadelijck wil by-
 staen / dat hy niet verschrikt en worde
 inde verantwoordinge der Waerhept /
 die hy aengenomen heeft voor die gene /
 die dit Lichaem wel sullen kunnen
 ombrengen / maer beletten dat haere
 Opdringhe hier nae niet binden
 magh omme met ghewelt
 vorder te woeden .

Eynde van 't Tweede Deel.

HET

HET DERDE DEEL
 der Martelarie van
 JAN DE BACKER,
 van Woerden.

O F T E

De ondersouckinge des Gheloofts/
 ghedaen by de Sophisten van
 LEUVEN.

GUILIELMI GNAPHÆI
 V O O R - R E D E N.

IER geven wy u, gunstige
 Leser, de aenrandingen met Dis-
 puten, die de uytmuntende Mar-
 telaer Christi *Ian de Backer* niet
 min met gemoedt ende vertrou-
 wen, als met Geleertheyt ende Godtsaligheyt
 met de *Sophisten van Leuven*, die haer uytge-
 geven hebben voor ondersoeckers der Ket-
 tersche boosheyt uytgestaen heeft. Waer
 uyt een yeder lichtelijck vernemen sal, hoe
 dat des Antichrists Rijck op geene Schriftuy-
 ren gegrondet bestaende is, ende hoe die goe-
 de Theologhen als voor de Religie, ende de
 huyselijcke welstandt strijden, op dat sy die
 haer

haer Rijck moghen beschermen. Maer ghelijck sy arme ongeluckige ende swaekte voorvechters met toerustinghe van slijck gewapent sijnde, nier dan Piecken van biezen, ende (soomen seyt) loode swaerden tegen de schilden der waerheyt uytstecken, so moeten sy haer doch seer leelijck overgeven, ende met groote schande uyt de Theologische vechtplaetsch wijcken. Maer sy wijcken, ende verliezen de saeck, wanneer sy voor overwinners ende seer dappere Triumpheerders aengesien willen sijn; Dat is, wanneer sy toevlucht neme tot haer uyterlijck onderstandt ende wapenen, de Martelaeren Christi het swaert ende vier toe bereyden. Waeromme hier van *Aurelius Augustinus* ghetuygh, dat de Martelaers selfs niet in haer leven, maer in haer sterven van haere saecke overwinners worden, niet alleen vande sonde ende haere tegenpartijen, maer oock vanden Prins der duyternissen, die in de kinderen des ongeloofts werckt, ende van die ghene die in Triumph geleyt worden, die om den naem Iesu niet en ontfien het uyterste uyt te staen. Soo is ons Hooft Christo niet dan door sijn doot de overwinninge geworden. Vorder, oock levere ick u dese Aenrandingen met sulcken trouwe te Lesen, gelijk ick die inde gevangnisse, alwaer ick als doen by hem slagh, met sijn mont gedicteert, eerst opgeschreven, ende daer nae gepolijstert hebbe. Alsoo dese Thelogisten desen Martelaer dickwils hebben Aengeranderet, ende veel beuselachrighe
din

dingen wederhaelt; soo heeft my goet ghe-
dacht, de Sommarie van alle 't gene alldoen
gesproocken is, in drie Disputatien ofte 't Sa-
menspreeckinghen te verdeelen, op dat ick
niet yemandt met verdriet des lesens mochte
beswaeren. Want in dese 't Samenspreeckin-
gen als in een spiegel te sien is, hoe de ellen-
dige Sophisten haerselven gelijk sijn, ende
hoe ongheluckigh sy strijden. Want sy sijn
niet de Ondersoekers der Ketterijen, Leeraers
der onverstandige leyders der dwalende, ende
Meesters der waerheyt, gelijk sy haer beroe-
men te wesen. Dewijle daergeene en sijn,
die min als sy de onghelerde onderwijsen,
ende de onwetende den wegh der waerheyt
leeren. Het welcke in dese Disputatien uyt
haer doen, niet uyt mijn quaetgunstigheyt
ofte gemoet openbaerlijck uyt de Schriften
te sien is. Maer de vlijtige Leser heeft wel te
letten, wat een yeder seyt, Dat het niet en ge-
beure soo hy weynigh met aendacht leest,
ende niet let, wat, wie, ende van wie ge-
antwoordt wordt, dat hy te minder vrucht
ende nut uyt het lesen van dese Aenrandingen
bekome met dese eerste ondervraginge,
(hoe-wel nochtans eenige andere niet wel
bekende, sijn voor gegaen) is geschiet in den
jaere 1525, den *Xiiij. Julij.*

EERSTE AENRANDEN.

T'SAMENSPREKERS.

Magister Noster, *Nicolaus à Montibus*,
ofte *Montanus*, Inquisiteur.

M. N. *Godschalcus Rosemundus*, Asses-
seur.

M. N. *Ruardus Enchusanus*, Assesseur,
Bucko Bernardus Frisius, Deecken vanden
Hage, ende Burgermeester.

Duvenvorthus Brunthus, Procureur Fi-
scael.

Van Woerden, Heer *Ian van Woerden*, Ge-
vangen.

MONTANVS.

Want wilt ghy mijnen *IAN*,
dat wy Latyn spreeken /
ofte de Moederlycke Tael?
Van *Woerden*. Wat ghy
wilt / ten scheelt my niet.

Montanus. Wat sal dan voor eerst te
vragen wesen / Mijn Heeren?

Rosemundus. Laet ons tot de saecke
selfs komen.

Enchusanus. Geensints : het sal beter
wesen

wesen dat gebzaecht wordt / off hy v
 voor een behoorlycken rechter erkent.

Mont. Heer Ian, sult ghy swaerig-
 heyt maecten / my op het gebzaeghde
 te antwoorzen ?

Van Woerd. Ick antwoorde op het
 gene dat naer Rechten is.

Mondt. Sweert dan de handt op de
 borst gelept / dat ghy de waerheyt seg-
 gen sult / op het gene u gebzaeght wor-
 den sal.

Van Woerd. Voorwaer veel te swee-
 ren beswaer ick my / maer dat belofte
 ick ter goeder trouwen / dat ick u luy-
 den sal antwoorzen naer 't recht van
 dese Vierschaere.

Mont. Wat kent ghy dese hant niet ?
 Dese is gene uwe belgdenisse / die ghy
 onlanghs voor de Raeden van 's Key-
 sers Hoff alhier gedaen hebt.

Van Woerd. Het magh zijn dat het
 soo is. Maer ick heb voorgenomen /
 soo ghy veel vzaeght / niet te antwoor-
 zen voor ende aler ick de redenen mijns
 Gelooffs / u luyden in 't ghemeen ver-
 klaert hebben sal. De selve wilde ick /
 dat ghy goedighlyck aen-naemt.

Mont. Wat hebben wy niet uwe pro-
 testatien te doen ? Seght dat wy vza-
 ghen / staet ghy dese uwe Belgdenisse
 niet toe ?

Van Woerd. Veel eer niet een tuttel /
 ten zy ghy mijne protestatie toe laet.

Mont. Maer wy sullen eben-wel niet
lijden / dat ghy pet protesteeren sult.
Seght dat wy vragen.

Van Woerd. Wat? Wilt ghy my soo
dwingen / dat ick in 't antwoorden al-
leen uwe quade lust ten dienste sal zyn?
Wat onbillickheyt is dat?

Duven. Het is billick dat hy versoekt.
Laet het toe / Laet hy protesteren wat
hy wil.

Van Woerd. Het schijnt dat ghy niet
anders ghekomen sijt / dan om my te
achterhalen. Wat maniere is dat?

Enchuf. Veel eer pooghen wy dat al-
leen / dat wy u wederom brengen tot een
gesonder gevoelen. Waerom wepgert
ghy dan ons te antwoorden?

Bucho. Op dat gy / mijn Ian, de saeck
verstaet: hier is de Keyserlijke Com-
missaris tegenwoordigh / om in uwe
saecke Rechter te sijn.

Mondt. Siet de Vriegen van mijn
last.

Enchuf. Laet het Artijckel ghelesen
worden / die de summe des lasts inhoudt.

Van Woerd. Ick ghelooff seer wel /
dat hy van den Keyser herwaerts ghe-
sonden is.

Enchuf. Het is genoeg / hy betwil-
licht in den Rechter. Laet het geschre-
ven worden.

Mondt. Wat isser nu dan van dese
uwe belijdenisse?

Van

Van Woerd. Als ick mijne belijdenisse gedaen sal hebben / dan sult ghy hoozen wat ick antwoorden sal.

Duven. Wel / seght ons dan entelick uwe protestatie.

Van Woerd. Ick Ian van Woerden protestere voor u. Wat is het doch dat ghy so grenickt O Pharisaische Hoobaerdije ?

Bucho. Heer Ian / Onse meesters belachen u niet / maer sp grenen alleen daerom / dat ghy u laet voorstaen uwe protestatie soo destigh ingestelt te hebben. Maer gaet doch voort.

Van Woerd. Ick Ian van Woerden, protestere voor u / dat ick niet van meeninge ben pet te verklaeren.

Enchuf. Ha / Ha / He ! Ghy goede Verklaerder ! Wie sal u tot een Verklaerder toelaten in een Theologische saecke ? O ghy vermetene mensch !

Van Woerd. Soot u beliest my alsoo te bejegenen / soo sal ick niet een woort meer daer by doen.

Duven. Verbolght 't geene ghy aengehangen hebt.

Van Woerd. Ick Ian van Woerden protestere voor u / dat ick niet van meeninge ben pet te verklaeren / ofte vastelijck te segghen / dat inde Heplighe Schriftuy niet begrepen is.

Enchuf. Hout een wepnigh op ; geeft my uwen Bijbel. Wat ? Salmen dan
 G ; alleen

alleen de Schrifstuyze / ende niet mede de Vaders gelooff geven? Maer nochtans verhaelen de wercken der Apostelen klaerlijck / dat Paulus bevolen heeft der Apostelen ende Outsten Geboden te onderhouden.

Van Woerd. Dat is oock wel vanden Apostel / want die selve Geboden der Outsten / waeren de Schrifstuyze gheslijckmatigh.

Rosem. Waer nochtans segghen de Apostelen in't selve Capittel / Het heeft den Heyligen Geest ende ons goet gedocht, dat ghy u van het verstickte, ende bloedt onthouden sult. Waer upt blijckt / dat de Apostelen / ende haere Naekomers / bupten de Schrifstuyze yet wes geboden hebben. Want sy seggen / Het heeft den Heyligen Gheest ende ons goet gedacht. Wat seght ghy op het woort / Ende ons?

Act. 15.
28.

Van Woerd. Aldaer en is by de Apostelen niet bedreven bupten de authorteyt vande Schrifstuyze. Want de Wet hadde verboden de Joden niet te eten 't geene van selfs gestorven was / ofte bloet 'twelcke wesen soude voor de ziele van het gheslachte offer. Soo oock bewees die Apostolische Vergaderinge door der Propheten voorsegginghen / dat de Heydenen vorder tot het Christendom aengenomen moesten worden. 'Twelck alsoo de Joden door des Wets treffelichheyt opgeblasen / qualick toelieten /

lieten / soo heeft de Apostelen goet ge-
docht door ingheven des Heplighen
Geests een middel te bedencken / waer
door soo verscheidene parthijen in een-
higheyt des Gelooffs vergadert worden
souden / het welcke niet en konde ghe-
schieden / ten waere de eene parthije de
andere van weder zijden wat toe gabe /
ende dat upt de schuldt der lieffde / die
sommighen vande Wetten petwes doet
afwijcken. Hier door is het geschiet /
dewyle de Joden soo haer selven / als
de Heydenen vande strengigheyt der be-
snijdinge ontsloegen : dat de Heydenen
daer teghen haer alleen voer een tijdt
langh van het verstickte ende het bloet
onthielen / ende beyde die volkeren haer
tot de Evangelische Leere begaven.
Maer dat de ordinantie der Apostelen
de Heydenen niet altijt verbonden heeft
ende geen ghelijcke authoziteyt heeft
met de Goddelijcke geboden / dat blijkt
daer upt / dat hupdensdaeghs deselve
gheheelijck te niet ghedaen is. Waer-
omme by de Apostelen niet lichvaerde-
lijck hier in is gedaen / ende sy de palen
van haere uytzendinge / haer by Ma-
theum beschreeven / niet te bryten ghe-
gaen hebben.

Mont. Ghy sult Mathei 23. anders
bevinden dan ghy seght.

Van Woerd. Wat kan klaerder sijn dan
dese woorden / met dewelcke de Aposte-
len

Math.
28. 19.
20.

Ien inde werelt gesonden worden? Gaende inde gheheele werelt (sept Christus) Predickt het Evangelium; alle creatueren leerende te houden, 't gene ick u gheboden hebbe.

Mont. Dat en wilde ick niet / maer ick stae op het 23. Cappitel / allwaer vers. 2. alsoo gelesen wordt: Op den stoel Mofi hebben geseten de Schriftgeleerden, ende Phariseen; Wat sy u seggen dat doet / maer wilt naer hare wercken niet doen: hoorst ghy dat wel? Debt ghy het niet wel verstaen? Wat sy u segghen (sept Christus) dat doet.

Van Woerd Jae / en zyt ghy dan niet de Schryftgheleerde ende Phariseen van onse Eeuwre / wiens woorden wy hooren sullen / ende wercken verwerpen? Siet toe / dat ghy niet in 't selve oordeel des Heeren / met de selve en valt die ghy met uwes levens quaet exempel / de zupberhept der Evangelische Leere ontwijet / hoewel ick niet toe en stae dat ghy Mofi stoel in hebt / om dat ghy des Heeren Wet Mofi gegeven / niet en leert daeromnie moet ghy van ons niet ghehoort worden. Want het woort moet der menschen insettin gen te rugge gestelt wordende / zupber gedreben worden / desen volgende: Wat ick u gebiede, dat doet den Heere alleen, doet daer niet toe nochte aff.

Deut 4.
2.

Enchuf. Indien het waer is dat ghy dyft /

dyſt / ſoo hebben de Apoſtelen groote-
lycks vande waerheyt aff gedwaelt.

Van Woerd. Waerom dat doch?

Enchuf. Want de wiſe van doopen
van Chriſto met dypdelijcke woorden
voorgeſchreven / hebben ſy durven aff-
ſnijden / Want ſy alleen inden Naem Ieſu Act. 2.
doopten, gelijk de wercken der Apoſte- 28.
len innehouden.

Rofem. Dat is de ſaech / Heer Magi-
ſter Noſter.

Mont. Wat hebt ghy hier / dat ghy
antwoort? Swijght ghy?

Van Woerd. Moet men ſoo tegen my
roepen? Sal men ſoo de onwetende lee-
ren ende de doolende te recht brengen?
Ghy alle dondert tegen my met eenen
mond / als een deel Wolven tegen my
't Schaepjen / als of ghy my verſlins-
den ſoudt. Sal men ſoo handelen?

Rofem. Mijn lan. Al wat wy doen/
doen wy voorwaer om uwen 't wille/
op dat wy u van de dwaelinghe wederom
op den rechten wegh brengen ſouden.

Van Woerd. Het eynde ſal dat upt-
wiſſen.

Mont. Antwoort op het Argument
vanden Heer Magiſter Noſter vande ſor-
me der Doope vande Apoſtelen ver-
andert.

Van Woerd. Sy Doopten inſonder-
heyt in den Naem Ieſu / als die wep-
nigh bekend / ende voor een Saligh-
maecker

maecker der Werelt noch niet aengeno-
men was / op dat hy meer ende meer
gerecommendeert werdē mochte. Wat
is vorder in den naem Jesu Doopen/
die te gelijck Godt ende Mensch was/
dan in den naem / dat is / de kracht des
Vaders / des Soons / ende des Hepli-
gen Geests / Doopē? Tenzv Christus
niet vooz waerachtigh ghesept heeft/

Ioh. 10. Ick, ende de Vader sijn een, Ende weder-
om / Philippe die my siet, die siet oock den

30.
Cap. 14.
9.

Vader. Wat? Soude die my terstondt
onthennen des Soons ende Heplighen
Geests Persoonē / die den goeden Alder-
hoochsten Godt alleen met des Vaders
Naem aanspreekt? Soo heeft Christus
selfs ons gualijck leeren biddē / die ver-
swiggende sijn Naem / het gebedt vande
recommendatie sijns Vaders begonnen
heeft. Wat de forme van doopen aen-
gaet van Christo ingestelt / deselve heeft
hy ons niet soo sozghbuldelijck voorge-
stelt off het een grove sonde waer / soo
men vande vooz-geschreben woorden
maer een wepnigh affwijckt / als het
vande saek selfs in alles ober een komt/
Want het Rijck Godes bestaet niet in
woorden, maer inde kracht. Wijders / in
den Naem des Vaders / Soons ende
Heplighen Gheests wort inde waerheyt
niemant vooz Godt gedoopt / dan de
gene die door de kracht Godes met de
salvinghe des Heplighen Geestes be-
smeert

1. Cor.
4. 20.

smeert ende gerepnicht / naer den inwendigen mensche wedergebozen wort. Wy moeten de puntgens-letteren/ende boozgeschrevene woorden in onse inwypinge soo veel niet toeschrijven/ dan de hervarende kracht / ende met een beteren Geest/ onse herten in dit badt der wedergeboozte nettende. Al-hoe-wel myn pemaent sal ontkennen/ dat de Apostelen oock in den Naem des Vaders ende des Heiligen Gheests de Christenen gedoopt hebben / dewelck Lucas vermelt wel inden Naem Iesu, maer niet alleen gedoopt te wesen.

Bucho. Een soo langen dispuyt en is niet noodigh. Maer de Heeren Inquisiteurs vraghen dat alleen / op dat ghy haere meeninge recht mooght verstaen/ Off ghy niet en ghelooft 't ghene in de Heplighe Schrifstuyre niet uptghedrukt is?

Van Woerd. Neen / niet een jota.

Mont. Houdt ghy dan voor onrecht / datmen petwes bupten de Schrifstuyre ghelooft?

Van Woerd. Ick en gheloove gheen Schrifstuyre dan de Heplige/als omme daer upt de Salighmaeckende Leere te scheppen / nodigh.

Bucho. Waerom heeft Christus dan gesept / Wie u hoort, die hoort my?

Luc. 10.
16.

Van Woerd. Dat is haer te recht gesept / die uptghesonden wierden in den E van

Evangelifchen angst : Want de verkondigers des Evaghelij moeten hoozen / ghelijck als Chriftum selfs. Want vande selve wordt gesept / Ghy luyden sijt niet die daer spreecken , maer de Geest mijns Vaders spreeckt in u. Indien ghy luyden naer 't selve exempel vande Heer inden dienst / omme het Evagelijum upt te bryden / ghesonden wierdet gelijck Lammieren onder de Wolven / wp souden ons niet beswaeren u oock te hoozen ; Jae/wp souden u voor Godes Engelen houden. Maer alsoo ghy nu hier ghekomen sijt / ghewapent met des Keysers ende Paus Byerden / niet om ons te bewaeren / maer te vernielen / soo sijt ghy Menschen / ende niet Jesu Chrifti Gesanten : Waerom wp u int minste niet en behoeven te hoozen. Mitswelcken het u in 't minste niet en raecht / dat de Apostelen gesept is / Wie u hoort die hoort my.

Mont. Gy sijt voorwaer onbeschaemt ghenoech van tonghe.

Rosem. Geloofst gy dan alle de Boecken der Heplighe Schriftuyre ?

Van Woerd. Jae alle / maer die door ingeben des Geests voor Canonische aenghenomen sijn.

Mont. Met wat oordeel is u bekent / wat Boecken aenghenomen ofte verworpen sijn / ten sy daer toe kompt de toestemminge vande Kercke ?

Van

Van Woerd. De Kercke is boven de Schyftupre niet/ Ende de Schyftupre selfs en bekومت van de Kercke geen authozitept / maer als sp t' samen over een komen / ende de Geest des gelooffs gebiedt / dat wy ons daer mede gherust houden sullen / soo is het billick / dat wy van de Schyftupre niet goeder trouwe spreekken / oock niet wachtende het geboelen van de Kercke. Waeromme de Apostel sept / Ende wy, te weten / die eenes Gelooffs Geest ontfangen hebben, gelooven, waeromme wy oock spreekken: Gelyck gene geseyt heeft, Ick heb geloof, daeromme heb ick ghesproocken: 2. Cor.
4. 13.
Psalms.
16. 20. Soo moeten wy dit Geloof ende desen Geest inwendigh spreekkende / meer de trouwe der Schyftuere toe geven / dan het oordeel der Kercke: In welckes macht het niet en is / dat sy ons yet te gheloben sal toeschuyben / dat niet niet de Schyftupre door werkinge des Geests opgeschreven / bevestigh wordt.

Enchuf. Maer wat is de oorsaekke / dat ghy niet mede en ghelooft de Heplige Doctoren der Kercken?

Van Woerd. In de Schyften der Doctoren / kan ick bedrogen worden: In de Heplige Schyftupre geensints. Wyders / de Kercke Christi heeft eenen Leeraer der Waerhept / genen Hemelschen Geest die vanden Vader uptgaet: dewelcke alsoo een Autheur der Schyftupre

2. Pet. I.
20.

Iohan.
5. 3.

tupze is / Die niet en is van yemants bysondere uytlegginghe, als de Heplighe Petrus betuyght: Soo en ist geen wonder dat Christus ons wijst om de selve te ghelooven / seggende: Ondersoeckt de

Schriftuyre, die selve is die van my getuygt. Wat doch? En wort ons niet geboden door een stemme tot ons vanden Hemel voort ghebraght / Dien sult ghy hooren, dat wy Christum selffs hoozen sullen? Enchuf. Ten staet u nochtans niet toe / dat ghy de Schriften der Geleerde Mannen soo onbeleeffdelyck veracht. Want 't ghene de Evangelisten met stilswygen voor-by ghegaen hebben / die de wercken Christi niet soo volkomelijck hebben kunnen stellen / is het de Dootdooren ende Heplige Vaders beboelen de naekomelingen bekent te maeken. Waeromme Iohannes de Evangelist sept: Daer sijn oock andere dinghen die Iesus ghedaen heeft, die, indien se alle gheschreven wierden, ick meene dat die selve de Werelt niet vaten soude kunnen.

Iohan.
20. 30.

Rosem. Daer is gheen twijffel aen off 't gene de Evangelisten niet en hebben geopenbaert / is de naekomelingen ende Heplige Vaderen als door handen daer nae overgegeven.

Van Woerd. Doorwaer een schoone reden / maer hoe stuckt-ghewijs men de Schriftupze voort brenghet / blijkt alleen daer upt / dat men ghebepnsdelyck
ach

achter wege laet 't gene Johannes daer
 hy bougt: Maer dit (sept hy) is geschre- Verf. 13.
 ven, op dat ghy gheloofte dat Iesus is Christus
 Godes Soon, ende op dat die ghy geloofte,
 het Eeuwige Leven hebbet doorijnen naem.
En blyckt hier upt niet klaerlijck /
dat het al gheschreven is dat ons van
nooden is te weten / soo dat daer en vo-
ben niet van doen en sijn andere Men-
schen schriften ofte insettinghen? Tot
eenen Zooster / den Meester der waer-
heyt sendt ons Christus / op dat wy
van den selven in alle waerheyt ghe-
leydt worden.

Enchuf. Voorwaer / ghy sijt een ver-
 meten mensch / die ghy u beroemt voor-
 secker te weten / watter geschreven is /
 door werckinge des Geests.

Mont. Kent ghy den sin des Hepli-
 ghen Geests?

Rosem. Goede Godt! Hoe vermete-
 lijck sijn die menschen / die meenen den
 Hepligen Geest te hebben?

Van Woerd. Waerom doch knerscht
 ghy tegen my soo op de tanden? Waer-
 om bejagent ghy my soo vbandelijck?

Enchuf. Gy sot! Hebt gy den Hep- Matth.
 lighen Geest? 26. 65.

Van Woerd. Die den Geest Christi niet Rom. 8.
 en heeft, die is de sijne niet. 9.

Brunth. Dat het met u oorloff ghe-
 schiede / Mijn Heeren, Ick sal selfs me-
 de wat braghen. Heer Ian, Waer upt
 weet

weet ghy dat ghy een Priester sijt / ende
waer upt gelooff ghy / dat uwe Vader
is / die ghy Vader groet ? Wie heeft
u dese dingen bekent gemaect ?

Van VVoerd. En schaemt ghy u niet
van soo verscheyden ende ongherijnde
bragen ? Secker / de kinderen waeren
met recht waerdigh daeromme gesla-
ghen te worden. Groot onderscheydt
isser / O ghy uptnemende man / off ghy
van de Heplighe Schryftuyre pet ghe-
looft / 't welck alle Godtsalige bup-
ten alle twijffel gelooven / ende dat door den
Geest des gelooffs / dien sp ontfangen
hebben / ofte dat ghy pet gelooft bup-
ten de Schryftuyre van andere dinghen.
Het Ghelooff in Godt / ende in zijn
Woordt sijn beyde noodigh ende hepl-
saem. Waer het Gelooven van andere
dingen / ofte een gebaete meeninghe is
nochte noodigh / nochte heplsaem :
maer wort eens peders oordeel by ge-
laten / bup-ten schaede der Godtsalig-
hept.

Mont. Wat ? Gelooft ghy niet dat
ghy een Priester sijt ?

Van VVoerd. Waerom niet ?

Mont. Wie heeft u het verkregghen
Priesterdom vertrouwt ? Wie heeft u
Priester gemaect ?

Van VVoerd. De toestemmende Bis-
schop.

Mont. Gelooft ghy niet dat de selve
macht

macht heeft u te ordineeren?

Van V Voerd. Ja ick.

Mont. Maer nochtans hebt ghy sulchs niertwerts inde Heilige Schrif-
turze: Soo gheloofst ghy dan yet dat
bupten de Schrifsturze gedreuen wort:
Te weten, den macht uwes Bisschops
om te ordineeren.

Van V Voerd. Wat verghelijkinghe
heeft dese mijn meyninge van Geloof-
ven / met het rechtvaerdigh maeckende
gelooff? Wat goets vorder heb ick van
soodanigen Bisschop bekomen / dan dat
ick Priester ghegroet worde / kan ick
niet sien / dewijle ick van een rechten
Bisschop oock selfs recht / in 't getal
der Priesteren verkozen ben.

Enchus. Hoe moet dan naer u Evan-
gelie een Bisschop gemaect / ofte een
Priester geordineert worden?

Van V Voerd. Wy worden niet Prie-
steren gemaect / maer dooz den Geest
ende het water tot Priesteren wederge-
bozen / die wy gheboden worden den
Heere Geestelijke offerhanden te offe-
ren. Dese Kercke Godes / de Brupt
Christi weet van geen andere Prie-
steren. Maer de Dienaeren des Woortz
ende Opfinders der Kercken / worden
Echter dooz het stemmen der Gemeen-
te ghekozen / ofte vanden Heere be-
roepen.

Enchus. Onsterffelijke Goden.
Wat

Wat kander ongerijmder gesept worden / dan dat alle de Christenen Priesters sijn ?

Rosem. Wat ? Is het niet mede de vrouwen geoorloft kerckelijcke dienst te doen / het volck Godes Woort te Predicken ende te doopen ?

Mont. De Mosaïsche Wet heeft geen Priesters dan vanden gheslachte Levi.

Enchuf. Soose alle Priesters waeren / soo soude het Christendom over hoop legghen / ende inde Kercke geen ordre gehouden worden. Tegen den Apostel / die daer seyt ; Laet het alle eerlijck , ende ordentelijck geschieden.

1. Cor.
14.40.

Van V Voerd. Hoe gaet het doch dus toe / ghy buldert alle gelijk ? Laeter een inden naem van allen sprecken / op dat ick weten magh / wat / ende wie ick antwoorden sal.

Mont. Wilt ghy dan staende houden dat alle Christenen Priesters sijn ?

Van Woerd. Jae / sy sijnt : Gelijck de Heere seyt / My is de geheele aerbodem ; ende ghy sult my wesen tot een Priesterlijck rijck, ende Heyligh volck. Hier en spreekt de Heere niet alleen de Leviten aen / maer geheel Israël. Jae / soo ghy Christum aenschouwet / soo sijn oock wy van onbeminde / beminde. Petrus 't selve de vergaderinge der verstropde Jode toeschrijvende / seyt : Gy sijt het verkoren gheslacht, het Konincklijck Priesterdom,

Exed.
19. 5. 6.

Rom. 9.
25.

1. Pet
2. 9.

dom, het heyligh volck, het verworven volck des heyls. Dewijle dit alsoo is / soo wil ick nochtans niet / dat sich alle de Bedieninghe des Woordts onderwinden sullen. Want niemandt is tot die saecken waerdigh dan die van Godt ghe-roepen wordt / gelijck als Aaron. Wy sijn mits dien alle Priesteren / voor soo veel wy met Christo / Godt een aengenaeme offerhande / onsen verstandigen dienst Godt op-offeren / ende upt schult der lieffde onderlinghe voor de noodtsaeckelijckhepdt der Broederen voor-biddinge doen.

Enchuf. Ep doch ! Hoe verschepdelijcken doolt dese mensch ?

Rosm. Schaemt ghy u dese dingen niet ?

Mont. Ghy zijt geheel uptsinnigh / die ghy voorwaer opentlijck seght dat alle Christenen Priesteren sijn.

Van VVoerd Ick sal u voorwaer een bodt exempel voor-houden / welke de gelegentheyt van den geschapē mensch aengaet. Ben ick niet een mensch / soo wel als Keyser Karel ? Ondertusschen wort hy Keyser ghegroet upt de verkiefsinghe / niet upt de gheboorte / die my met hem gemeen is ; maer ick upt geringer geslacht gebooren / leve slechtelijck by mijn selven.

Mont. Dat is geen vergelijckinge.

Enchuf. Het heeft een andere gelegent-

heyt maer de Priesterlijcke Orden /
inde welcke ons een teecken ingedruckt
wordt / dien men niet uytwissen kan.

Rosem. Dese leyt ons veel ghelijcke-
nissen voor.

Enchuf. Nu blijckt het / dat ghy van
het Sacrament des Ordens qualick ge-
boelt / dien ghy met u Meester Luther
soo Godtlooselijck verwoypt.

Rosem. Dat is seckerlijck waer.

Mont. Wat resteerter nu te doen?

Enchuf. Bebeelt hem de protestatie
te vervolgen / die hy begonnen heeft.

Van Woerd. Ick weet niet wat ick
seggen sal / vermits ghy my geduerigh
stoot.

Mont. Seght echter! Wy sullen swij-
gen / tot ghy die gheheelijck ghe-epn-
dicht hebben sult.

Van Woerd. Daer op soo sal ick het
dan soo doen.

Ick Ian van Woerden, protestere opent-
lijck voor u, dat ick niet van meeninge
ben yet te verklaren, ofte voor vast
te seggen, dat inde Heylige Schriftuyre
niet uytgedruckt en is, alsoo verstaen
wordende als de Heylighe Geest, die de
selve uytghesproocken heeft, die heeft
gewilt verstaen te worden: om welcke
uyt te leggen, niet noodigh en is, dat
wy andere woorden gebruycken dan
inde

inde Schrifftuyre selfs verhaelt sijn. Maer in andere dingen geloove ick al 't geene de Heylige Catholijcke Kercke gelooft. Waeromme ick vermaledijen ende vervloecke alle leeringen aller menschen, ende kettetijen, die Godes Woort tegen sijn.

Hier hebt ghy de protestatie,

Mont. Nu blyckt klaerder als het licht / dat ghy der Kercken / ende de recht ghelovende Vaderen niet en gheslooft.

Van VVoerd. Ick heb gheseyt / soo ghy het indaghtigh sijt / dat ick alle Schyften geloove ende byval doe / die met de Heylige Schryftuyre ober een komen.

Mont. Het is wel / dat ghy der Vaderen Schyften alsnoch yet in waerden houdt.

Van Woerd. Ghy schijnt op my een Swaert te trecken / met honigh ghestreucken. Laet my dat wat klaerder gheseyt worden.

Bucho. Heer Ian / dat byagen u de Heeren : Off ghy gheboelt / dat onderhouden moeten worden de Kerckelijcke Insettingen : de Heylighe ende Vasten Daghen / beloften der Monticken / ende diergelijcke ordinantien der Vaderen,

Van Woerd. Soo wat bevolen wort tegens den Richtsnoer der Schrifftupre / daer toe en kan ick geensints mijn Conscientie verbinden.

Enchuf. Maer nochtans recommandeert ons de Heplige Schrifftupre het Vasten / Biechten / de Rustdaghen / het Abontmael / ende de naekominghe der beloften / die ons dooz de Authorteyt der Vaderen ende Kercke / tot geboden geworden sijn.

Van VVoerd. Het is geen eene gheleghentheyt alle t'geene gy als in een bondel begrypt.

Enchuf. Hoe? Is het Vasten gheen ghebodt / op dat wy vaerdiger souden worden tot de Godes diensten / naer het exempel Moses / die veertigh daeghen gefast heeft / doen hy de woorden des Verbondts des Heeren ontfingh.

Van VVoerd. Off dat alsoo is: Wat gaet dat uwe Vasten aen / die ons op gestelde dagen / ende met voorgeschrevene spijsen geboden worden niet dreyginge van doodt-sonde? Het vasten der Schrifftupre is matighepdt / ende so verheft t'allen tijden te onderhouden / daer Christus aldus seyt: VVacht u dat ghy uwe herten niet en beswaert met brassen ende dronckenschap, ende sorghe deser tijden.

Linc. 12.
34.

Mont. Ontkent ghy dan datmen Vasten moet?

Van

Van VVoerd. Geensints: Maer dat wil ick maer / dat ghy de noodtsaerke-
lijckheyt van gene Vasten upt de Aus-
toziteyt der Schrifftuyre bewijzen sult:
Dewyle Paulus de Galatheren berispt /
Dat sy de daghen ende tijden onderhouden: Galat. 4.
ende ontkent her Rijck Godes gheleghen te
wesen in eeten ende drincken. 10.
Rom. 14.

Enchuf. Maer dat moet ghy gedenc-
ken / dat de dispensatie deser dingen de
hoorstaenders der Kercke toe betrouwt
is / ende dat 't geene die ordineeren de
kracht des Wets heeft. 17.

Rosem. Heer Doctor / dat Dispuyt
soude te lange vallen. Laet ons weder
keeren tot de innestellingen der Kercke.

Mont. Wat? Gelooft ghy oock wat
de Catholijcke Kercke gelooft?

Van Woerd. Dat gelooft ick.

Mont. Te weten / dat men houden
moet al wat de selve gebiedt.

Van Woerd. De Roomsche Kercke
heeft niet te gebieden / nochte kan ons
met gheen Wetten beswaeren: maer
is het Evangelium ghehoorsaem / in
'twelcke zy leert datmen hooren sal.

Enchuf. Maer dat en mooght ghy
doch niet ontkennen / dat de Kercke-
lijcke Ceremonien wijsfelijck ingheset
sijn / op dat de menschen in den Godes
dienst niet traegh wordē souden. Want
door het Vasten / de Heplige - Dagen /
Getijden / Biechten / ende andere meer /
woz-

worden de lupe ghemoederen der menschen opgeweckt / insonderheyt in dese laetste tydt / waer inne de lieffde verhouwt / ende de booshepdt vermeerderd is : soo dat wy de prikelen ende sporen der Wetten van nooden hebben. Indien alle dese dinghen verouderen souden / wat gedaente soude ten laetste de Catholijcke Kercke hebben ?

Van Woerd. Goede Godt ! met wat botte redenen besluyt ghy luyden ! Hebt ghy noyt gelesen / Dat Godt een vrolijcken gever lieff heeft ? Waer omme dan dwinght ghy de luyden dooz de kracht des Wets / ofte de vreesse der straffe tot het werck dat haer niet voordeeligh sijn sal ? Een Knecht en blijft niet een wich in het Huys. Doozts en sijn alle wercken geensints gelijk / die wy selfs upt ons versieren / ende andere opleggen / met die geene / die ons dooz de Wet Godes vooz geschreben worden. Indieu Abraham een Vader aller geloovigen door de Wercken des Wets Gerechtvaardicht , hem voor Godt niet en heeft te beroemen , heel min hebben haer vooz Godt te beroemen gene ulwe rechtvaardige vooz het mompelen / van haere gestijden / dooz haer Wasten ende koudere Ceremonien.

Mont. Indien daer geen Wetten ende ordinantien waeren / wat gelaet / wat gesteltenisse soude de Republijk hebbē ?

Bucho.

Bucho. Soo daer geen Galgh / ende Swaert waeren / voorszwaer ick en soude door de Heeren wegghen niet durben wandelen ; soo seer souden de Moorde-rijen / Dieverijen / ende Rooverijen vermeerderen.

Van Woerd. Voorszwaer ick geloove mede met u luyden dat het met de saec-ke soo ghelegen is : Maer den Keeser komt toe / die het recht van 't Swaert van den Heer gegeven is / de onschul-dighe van 't ongelijck te beschermen / ende de schuldighe naer verdiensten te staffen. Ende dat de Burgerlijcke wet-ten tot bewaeringen vande Republijcke noodigh sijn / en ontkent niemant. Maer wy handelen hier van Kercke-lijcke Ceremonien ende Ordinantien ! inde onderhoudinghe van dewelcke ick gesept hebbe / dat niemant sich voorsz Godt heeft te beroemen.

Mont. Wy ontkennen niet / dat de vrome van herten altydt goet doen / maer de onvrome niet dan door vrees der straffe / ende het straffen ghedwonghen / van het quaet haere handen onthouden.

Van Woerd. Wat onghelijck is dat dan / dat men de vrome ende onvrome tot deselve Wetten dwinght. Daer geschreven staet / Dat de rechtvaerdige geen ^{1. Timot} Wet gestelt is, maer de onrechtvaerdige ende ^{1. 9.} ongeloovige. Waer toe dat ? Want / soo wie

wie niet en vast / niet en viert / hem
 bande verboden spijs niet en onthout /
 naer de insettinge der Kercke / die ver-
 oordeelt ghy / die treckt ghy ter straffe :
 Jae / gaet daer-en-boven voort niet
 uwe Tyrannije aen onse ziele upt te
 strecken. Want ghy wilt dat wy alle /
 't sy wy branden ofte niet en branden
 ongehuwet blijven : daer wy van Ge-
 loofte ende Conscientie weghen tot het
 huwelijck gheropen worden. Is dan
 hier niet het meeste recht / het meeste
 onrecht ?

Enchuf. Wel aen ; antwoordt my
 een ding / off wy niet naer de Wet der
 liefde / den eenen den anderen dienen
 moeten ?

Van Woerd. Met reden.

Enchuf. Waerom sullen dan niet de
 goede haer upt de liefde schicken tot die
 Wetten / om alle ergernisse wegh te
 nemen / waer door de quade van het
 quaet bedwongen worden ?

Van VVoerd. Wanneer de Conscien-
 tien vrij blijven / ende het Gelooff geen
 geweld geschiet / gelijk het hoorwaer
 hier gheschiet in het ghebodt van den
 Priesterlijcken ongheweden staet /
 dan is het den Christenen licht allen
 tot knechten te worden / op dat syse
 alle Christo ghewinnen ?

Mont. Wat ? Soudt gy dan durven /
 daer ghy Priester zijt / verachten de be-
 lofte

lofte van repnighept / ende een getrouwt
Man worden ?

Rosem. Siet ! nu komen wy wel te
pas tot de saecke selfs.

Van VVoerd. Wat de Schrifftuyre
allen sonder onderschept by ghelaten
heeft / dat en moeten wy niet tot wep-
nighe trecken / VVant, alle en vaten dat
woort niet, van gheen Huysvrouwe te
trouwen. Waeromme dewijle de Apo-
stel gebiet Dat een yeder sijn Huysvrouwe
hebben sal, waerom en soude dan oock
een Priester geen getrouwt Man wor-
den moghen ?

Math. 19.
11.

Mont. Hebt gy een Vrouw getrouwt /
ofte niet ?

Van Woerd. Seght ghy dat ick een
getrouwt hebbe ?

Mont. De roep gaet immers vast
daer van.

Van Woerd. Hoe de roep gaet / daer
en bzaegh ick niet nae.

Mont. Wat ? Ontkent ghy noch
't gene daer al de luden de mondt vol
van hebben / ende dat wel (waert noot)
met dupsent getuyghen soude bewesen
kunnen worden ?

Van Woerd. Indien ghy van mijn
Huwelijck getuyghen hebt / seght de na-
men van de selve.

Mont. Ja / Van wegen de saem al-
leen / indien getuyghen ontbzaecken sult
ghy insonderhept naer onse Canonische
Recht.

Rechten / verwesen kunnen worden. Alhoewel wy van dese saecke soo overbloedige ghetupghen hebben / dat 't sy ghy het bekent / ofte ontkent / staende op haere ghetupghenisse / wy u wel ten biere veroorzelen sullen.

Van Woerd. Soo ghy dat voorgenomen hebt / wat behoeft u dan dit te onder brengen? Waerom en brengt gy my dan niet ten eersten aen een pael / dat gy uwe lust versadet? Want ghy boozwaer bloetgterige sijt / ende vier upt-aesemt.

Mont. Dat seggh ick u te vooren / soo ghy voort gaet ghelijck ghy begonnen hebt u achter te houden / wy sullen u niet hardt pijnigen aengaen / dat ghy / soo ghy niet van selffs wilt / niet ghewelt gedwongen / sult bekennen ghewelicht te wesen.

Van Woerd. Wel / Rechters! sult ghy soo ten pijnbanck brengen / die niet geene getupgen overwonnen is? Iffer permandt gehouden hem selven te beschuldighen? Het is onrecht / dat ick u tot Weulen krijgen sal / die tot Inquisiteurs van mijn gelooff gestelt sijt.

Mont. Ten eersten ghetupghet uwe Prochiaen / dat ghy een getrouwt man sijt / waer over hy u aen het Doff te Mechelen aengebraght heeft. Daer nae de alghemeene saem bevesticht de saecke selffs. Waerom wy bewijs ghenoech hebben / omme u niet pijnighen aen te lasten.

Van

Van VVoerd. Is het soo met der ge-
 bangen en sake gelegen? Soo is het twee
 ofte drie Lasteraers licht bande on-
 schuldige valsche geruchten upt te stro-
 pen: dewelcke / indien men lichtvaer-
 digh gheloost / soo is het terstondt met
 ons leven ghedaen. Maer laet de Pa-
 stoor van onse Kercke roepen / dat hy
 tegenwoordelijck getuyge / off ick een
 hupsvrouwwe getrouwt hebbe.

Mont. Wy weten dat ghy een hups-
 vrouwwe getrouwt hebt.

Van Woerd. In wat Kercke? Dooz
 wien? Wanneer hebt ghy verstaen
 sulcks geschiet te wesen?

Mont. Ten is niet geheel te vergeeffs
 dat de saem geeft.

Van VVoerd. Doozwaer / gy zijt te-
 gens my onrechtvaerdige Rechters / die
 my alleen dooz 't gerucht / geheele twee
 maenden inde gevangenisse ghehouden
 hebt. Soo het u genoegh is getuygen
 gehad te hebben van te hoozen seggen /
 ende niet van gesien te hebben / Waert
 boort / veroordeelt my; Dat ick van
 het verdriet van dese gevangenisse eens
 los worden magh / ende dat ghy ophou-
 den mooght my langer te quellen.

Mont. Dese uwe vertoevinghe sal u
 boozwaer geen boordeel geven / off wy
 sullen ons recht ten uptersten toe tegen
 u verholgen. Waeromme het beter sijn
 soude / ende tot u saeligheyt / dat ghy
 ons

ons van alle de saecken bypmoedigh een openbaere Belijdenisse dedet ; op dat wy / soo ghy u vooz ons beroodt moedicht / de schuldt aff biddende / u de schoot der barmhertigheyt openen sullen mogen.

Van Woerd. Ick ken uwe bedriegherij waer door ghy komt my te achterhaelen. Owe tydt is nu berept ; Ghy sult wel dit mijn Lichaemtgen kunnen branden / maer dese ziele / sal de Hemelsche Vader eeuwelijck in sijn handt bewaeren. Met welke hoope gesterckt sal ick niet vreesen vooz het aengesicht der gene / die my qualijck willen.

Bucho. Mijn lan, wilt doch niet u hert soo verharden tegen de Heere Doctoren / maer wilt liever de waerheyt bekennen / ende uwe saecken sullen wel gaen / ghelooft my dat.

Rosemund. Wat stelt ghy u den Heer Commissaris soo swaer ? Helpt u selden doch upt desen handel.

Van Woerd. Ghelijck ick nu ghesint ben / en sal ick niet segghen / ten sy ick mijne beschuldigers teghenwoordigh sie. Op dat / indien de aenklaeger niet en bewijst / de aengheklaeghe magh byp gesproocken worden.

Mont. Dewijle het weynigh voortgangs heeft / dat wy doen / soo salmen een andere wegh ingaen moeten.

Duven. Het is tijt dat wy de Vergader in

deringe breecken : Want het is seer nae
by de Middagh.

Mont. Wat sal de gebangen ?

Brunt. Laet hy wederom inde geban-
genisse gebzacht worden.

Enchuf. Het en is niet geraten / dat
hy daer wederom gelept worde / daer
Guilms Gnapheus is / op dat sy niet
t' samen heulen.

Mont. Laet hy liever soo lange ghe-
hoept in dit vertreck blijven / tot dat
wy nae de Middagh weder komen.

Van Woerd. Alwaert dat ick niet ge-
hoept en wierde / ick soude even-wel
niet wegh loopen.

Mont. Maecht dat ghy u by u sel-
ven bedenckt / tot dat wy wederom ko-
men / hoe ghy ons te wille kondt sijn /
op dat ghy upt dese gebangenisse ont-
slaghen wort.

Brunt. Waerom gaen wy niet ?

Enchuf. Maer hoor / Wilt ghy geen
Bewaerders gelaten hebben / die acht
op de Gebangen nemen ?

Brunt. Ja trouwen. Ghy bewaert
hem naerstelijck.

Des Eerste Aenrandens

E Y N D E.

De tweede

AENRANDINGHE

By de selve Inquisiteuren, gedaen
den 14. Julij, aen de Middagh.

MONTANVS.

Wilt ghy nu vooz geboe-
len? Hoe bent ghy gemoet?

Van Woerd. Ick ben vooz
waer wel gemoet.

Mont. Hebt ghy uwe Gedenen wel
by u selven te degen over gelept?

Van Woerd. Ja / al wel te degen.

Mont. Hoe dan? Sult ghy dan ten
laetsten eens antwoorzen op de u vooz-
gestelde vrage van u Huwelick?

Van Woerd. Ick sal andtwoorzen /
doch op de conditien die ick gesept heb-
be / te weten, dat my eerst mijne aen-
klagers te voorszijn gebzacht worden
sullen.

Mont. Wilt ghy dat ick u met een
woort segge watter vande saecke is?

Van Woerd. Dat mooght ghy wel
doen.

Mont. Ten zy ghy ons bescheydelick
andtwoort / soo sult ghy aen den ke-
ser lijcken Gaede overgeschicht worden /
dat

dat ghy daer met pijnigen beproeft ofte
u de uiterste straffe aengedaen wordt.
Nu wel-aen/ komit wat naerder by my.
Wat antwoort ghy ten laetsten?

Van Woerd. Dewyle ghy Rechters
sijt / soo gheeft my wonder dat ghy
mijn elendigh mensch / soo vbandelijc
ken aenvalt.

Mont. Maedien ghy u soo hertnec-
kigh betoont / soo soude ick u niet geen
mindere couragie mijns ghemoets tot
het vier verwysen / als ick de Wisse
doe / als vorde vandaer sijnde / dat ick
daer door Godes granschap vreesen
soude.

Van Woerd. Ick gheloove het wel.
Want de Phariseen ende Vervolgers
der Christenen sijn van soodanighen
aert / dat sy gelooven / Zy doen Godt een Johan.
dienst met ons te dooden. Siet ghy toe / 16. 1.
off ghy Christi naevolgers sijt / die nie-
mant tot het gelooff gedwongen heeft.

Rosem. En isser niet gheschreven/
Dwingtse inne te gaen.

Luc. 14.
23.

Van Woerd. Ick ken de stemme mijns
Heeren Christi hier niet ter rechter
plaetse ingeboert. Want Godt dwingt
ende gebiedt te dwingen / niet met ge-
vangenissen / niet met vier ende slaes-
gen / maer met menighvuldige welda-
den / ende krachtige inscherpinge van
Godes Woordt. Alsoo moeten oock de
vbanden gedwongen worden / op dat sy

Rom.
12. 20.

met ons tot de genaede weder keeren /
Op haere hooftten vergadert wordende vier-
rige koolen. Welck dwangh voorwaer /
gelijckse soet ende lieffelijck is / soo isse
mede krachtigh. Och! off gy / volgen:
de het exempel der Apostelen / heel duy-
senden menschen tot Christi Byploft
met wel leven ende leeren / dwonght te
komen?

Enchuf. Maer dese peste is soo voort-
kruppende / datse / ten zijse uptgesneden
wordt / als kancker / de daer by wesen-
de plaetsen vergiften sal. Daerom is
het best dat men een schoyft schaep by
tijts wegh neemt / dan dat wy toelaten
souden / dat het selve sijn fenijn in het
geheele schaep-stal brengen soude.

Math.
23. 30.

Van VVoerd. Soo is dan Christus
minder dan ghy van wijsheyt / die ge-
wilt heeft / Datmen het onkruyt soude lae-
ten wassen tot den dagh des Ougts, op dat wy
niet mede de rare uytwijden souden. Ende

Tit. 3. 10.

de Apostel Paulus sept / Een Ketterschen
mensch mijdt nae een ofte twee Verma-
ningen.

Mont. Dat is recht: Mijdt (in La-
tijn *Devita*) dat is soet (als gheseyt in
Latijn *Tolle de Vita*) dat is / beneemt hem
het leven.

Van VVoerd. Al-hoe-wel ghy schijnt
sulckis om mede te lachen / upt te spreec-
ken; nochtans hebben in uwe Ouden ge-
weest / die gehouden hebben soodaenige
upt:

uptlegginghe geheel lustigh te wesen /
 ende wel te passe te komen / indien ick
 een Ketter ben / waer voor ick my niet
 en houde / waerom en straft ghy my
 niet met gesedigheyt / off ick misschien
 upt des Duyvels stricken tot rechte
 kennisse mochte komen ? Waerom en
 soude ick u niet met meerder recht
 Kettters / ende Christi teghenpartijen
 noemē / die / om dat wy uwe sekte niet
 toestaen / ons inde boijen set ? Opt wat
 exempel Christi hebt ghy geleert / dat
 men met my soo handelen soude ?

Mont. Het en is geen wonder / dat
 Christus soodaenighen exempel noyt
 heeft gegeven ; Want sijn saecken ston-
 den al te slecht / dat hy rechtsgebieden
 hebben soude.

Van Woerd. For ! Off niet alle het Iohan.
5. 22.
Math.
28. 18.
 gericht den Soon gegeven waer , ende hy alle
 macht en hadde inden Hemel ende op der
 Aerden ? Maer wat is van den Apostel
 Petro ? Wiens naevolger ghy hout den
 Paus van komen te wesen ?

Mont. Heeft Petrus niet straff ghe-
 handelt doen hy Ananiam ende Saphiram A&S. 1.
 vervloecte ende den Duyvel overgaff ?

Van Woerd. Dewijle ghy uwe aff-
 sepndinge Petri authoriteyt toeschrijft
 verdoemt my oock door de kracht Pe-
 tri / verdoemt my ter Hellen / de Duy-
 velen over gegeven.

Duvenvor. Wat ? Soudt ghy wel
 durben

durben het perijckel van soodanighe
quaet wenschinge vertrouwen / ende
sulcke verbloekinghe verwachten?

Van Woerd. **W**arom niet? Want
soo soude openbaer worden / off de Heylige
Geest de verbloekinghe der gener /
die haer Apostelen te wesen beroemen /
van waerden houden sal. Maer sp en
sullen haer niet onderwinden dese wa-
penen in de handen te nemen / die van
de Keysers ende Princen der werelt /
andere wapenen geleent hebben / waer
mede sp de gherechtighe onderdrucken
ende vernielen. Christus (die niemant
dwingt) seyt / So ghhy tot het leven wilt
Math. 9.
19.
ingaaen, soo hout de geboden. Maer uwe
blijt is dese ongelijck / die dreyght ons
de doot / ten sp wy u gelijck geven /
Christus heeft niet gewilt / dat de sijne
hier heerschen souden; heeft niet gewilt
datse ghewelt hebben ende niet andere
dan geestelijke wapenen bechten sou-
den. Maer nochtans de Paus bethoont
hem in alle manieren genen Antichrist
te wesen / ende en heeft geene deught /
die de Heilige Schriftuyden Hepli-
ghen Petro met eere toeboeght.

Enchuf. **W**at behoeft het / dat ghy
ons veel Predicht? En is alle macht niet
van Godt de Heer?

Van Woerd. **I**aese.

Mont. **D**aerom is oock dese onse
macht van Godt / waer dooz wy u / als
een

een Ketter mogen veroordelen / ende in handen vande wereltlijke Overigheyt over leveren.

Van Woerd. Op de selve maniere sal oock gene Iſcariot ontschuldigt worden / die Chriſtum de Overſte der Prieſteren overghelevert heeft. Sullen oock de boornaemſte der Joden ontschuldigt worden / die conſcientie maekten Chriſtum te dooden; maer een geringe ſaecke was hem om verwesen te worden / inde handen Pilati over te leveren. Want met gelijck recht is haere macht van Godt gheweest / als waer door ghy vermeerdeſe uwe macht van Godt te wesen.

Maer ſiet toe / dat deſe uwe goede reden / u niet en vernielen; Want gelijck de gedachteniſſe Chriſti ende der Apoſtelen / tot een ſegeninge blijven / ende hiere geboort-dach / by de naekomelingen geroemt worden ſal / ſoo en twijfel ick niet / off ſoo ghy my om de Beſijdeniſſe wille der Waerheyt ſchoon ombzencht / ick ſal ter eeren geprezen / maer ghy daer tegen ſult oneerlijck veracht ſijn eeuwelijck.

Enchof. Sult ghy ons ſoo vergelijcken by de Joden / Schrift-ghelerden / ende Pharifeen? O ghy onbeſchaemde menſch!

Rofem. Sijn wy dan Vervolgers?

Van Woerd. Wat ghy ſijt / dat ſprecken deſe bopen / off ick ſchoon ſwege.

A s

Onder

Ondertusschen beroep ick my op uwe conscientie / off ghy yet min aen my doet van de Joden / die Christus dood den deden? Ick ben door u bevel gevangen / steeck soo langen tijdt inde gevangenisse : ende nu als van Ketterijge verwesen / dreyght ghy my de Wereltlijcke Overigheyt over te leveren. Om wat oorsaeck doch?

Mont. De Keeser heeft beboelen / dat ghy sout gevangen genomen worden; Het is onse schuldt niet. Beklaecht u daer van by haere Keeserlijcke Majesteit.

Van Woerd. Het is voorwaer fraep dat ghy de Heerlijcke waerdigheyt om den Keeser tot een deckmantel neemt van uwe Godtloosheyt. Maer nochtans heeft hy den last van dit werck op uwe schouderen ghelept / als dewelcke hy gaff de Theologische kennisse. De brieven van commissie (soo sy die noemen) sijn voor handen / die nu verthoont sijn. Waerom dan onse onschult beboonden sijnde en ontslaet ghy ons niet / dewijle 't selve aen u staet?

Mont. Aen ons? Geen sinte; Want ghy sijt des Keesers gevangen.

Van Woerd. O ghy goede mannen / en Gal. 6. 7. doolt niet : Godt en laet hem niet bespotten, noch en laet hem geen blancketsel aensmeeren.

Enchuf. Roep ghy vuple mensch / die ghy

ghy sooft outelijck ende spottelijck tegen onse Meesteren van soo grooten naem durft opstaen ! Ghy sijt niet waerdigh dat sulcke Mannen u antwoordt sullen willen hoozen.

Van Woerd. Ick en beroem my niet / ghelijck ghy doet / een Leeraer der onwijse / ofte seer hoogh geleert te wesen.

Rodem. Dewyle ghy niet seer geleert en sijt / soo en staet u niet toe soo gheleerde Mannen tegen te spreken.

Mont. Ghy sijt een seer hertneckigh Ketter / daerom en soude ick niet vreesen u ten biere te verwijzen.

Van Woerd. Och ! off het my gebeuren mochte voor den naem Christi den doot te sterben.

Enchus. O ! mijn broeder / bekeert u / want ghy mist den geheelen Hemel ! Ick soude voorwaer met u in desen staet niet willen sterben / al mocht ick de geheele werelt winnen.

Van Woerd. Ende ick voorwaer met u niet / die sulken hert hebt / 'tsp leven ofte sterben. Ghy onderdrukt ende quelt my ; Ick / off ick schoon konde / soude u in 't minste niet willen beleedigen.

Monr. Hier van is genoegh getwist. Laet ons wederom gaen tot het gene daer wy het gelaten hebben / ende tot de hooft-saecke van onse Inquisitie. Segt met een woort / off het de Priesteren geoorloft sy te huwelijken ? Swijgt gy ?

Bucho.

Bucho. Waerom weygert ghy doch de Heeren uwe meeninge te openbaeren?

Van VVoerd. Om datter geene aenklaghers verschijnen / dan dese mijne Rechters.

Mont. Ghy sijt meer dan ghenoegh aengheklaecht / dat ghy een huwelyck aengegaen hebt.

Van VVoerd. Ken geklaecht? Maer van wie/waer/ende hoe? Want dewijle ghy Rechter sijt / soo is het onrecht dat ghy het werck des Epsschers u onderwint.

Mont. Jae / u huwelyck / dat ghy selfs booz beele bekend hebt / hebt ghy niet heymelyck / maer openbaer aengegaen.

Van Woerd. Waerom dan / hebbende mijn Bekentenisse / ende boozsten sijnde van veel getuygen / en spreekt ghy geen Sententie.

Mont. Dat soude ons licht te doen sijn: Want met mijne Ozen heb ick gehoord dat ghy staende hout / dat der Priesteren onghewede staet niet en is naer het Goddelijcke recht.

Van VVoerd. Wel-aen / laet toe dat ick opeen gemaect Tonneel mijn saecke openbaerlijck magh verbedighen: Soo ick my daer niet en verbedighe ende der Priesteren ongheweden staet niet bondigh wederlegghe / soo sal ick de uyterste straffe lijden.

Mont. Weggh / weggh / met dien raet.
Want

Want de Heplighe Roomsche Kercke
laet beswaerlijck toe/ dat wy met Ket-
ters Disputeren. Want sy sijn al te
hertneckigh/ dan dat sy bekenen sou-
den overwonnen te wesen. Waeromme
het beter is dat sy met de blamine/ dan
met woorden overwonnen worden/ op
dat sy niet meer quaets aen en rechten.

Van Woerd. Wat? Iffer dan geen
onderschept in alle 't ghene dat bande
Articulen onses Ghelooffs besloten
wort? Dat al het Volck mitsdien over
de kennisse van dien geropen wordt?

Enchuf. Wie soude in soodanige han-
delinghe sich het oordeel kunnen onder-
winden/ dat hy de teghen den anderen
strijdende partjen soude kunnen schep-
den? Soude het wel een Kouclapper en-
de een Wagenboeff kunnen doen?

Van VVoerd. Jae/ de over-een-stem-
minge bande toeghehoorize Kercke (by
dewelcke het oordeel der Schrifstuyzen
ende Propheten alleen is) bestaet niet
by een ofte twee/ die met den tijtel van
Meester ge-eert worden.

Enchuf. Ghy raest/ dunckt my:
Want het ongeleerde gemeene volck/
dewijle het gheen verstant heeft/ wat
soude het van Theologische dingen wel
oordeelen?

Van VVoerd. Wat is dat hoor een upt-
blucht? Als off de Schrifstuyze niet
selffs de waerheyt toe-stemmen konde
daer

daer van eenighe ongheleerde voor de gansche Kercke geen gebaer en is. Indien bevonden sal worden / dat ick de Heplige Schziftupre niet wel supber ende getrouwelijck handele / soo sal ick niet beletten / dat alle-man my nae 't vier trecht / ofte immers met steenen bedeckt / naer verdienste omme brengen. Maer soo ick kome te overwinnen / ende de luden oordeelen my de saecke te boven te komen / soo sal ick voor u een middelaer ende beletter wesen ; jae / mijn selven liever midden in 't perijckel begeben / eer dat ick lijden soude / dat u yemant met een vingher aenraecken soude. Want het hun ghenoech sijn soude de waerheyt aen den dagh ghekomen te sijn. Al-hoe-wel ghy u niet te bevreessen en hebt voor het gheraes des Volcks daer ghy niet de brieven ende handt des Kepsers gewapent sijt.

Mont. Wy en willen voorwaer niet een voet-breet wijcken vande gewoonte van doen der Roomsche Kercke. Want het billich is / dat het eenvoudigh ende ongeleert volck / haer onderworpen het gevoelen ende de Kerckelijcke oordeelen der geleerdere / liever dan de Doctoren / ende de Overste der Kercken hanghen soudan aen het toestaen ofte niet toestaen der selver.

Van Woerd. Voorwaer door dese maniere

niere ende wegh / sult ghy uwe Inquisi-
tie niet te vermaerder maecten / nochte
eenighe Ketterijen uptroepen. Want
ghy door dusdanige heymelijcke Dis-
putatien / waer mede ghy de waerheyt
selffs onderdrukt / ende den Armen in
't verborzen opsloekt / het volck geen-
sints voldoen sult / die van die saecke
mede kennisse moet hebben / die haer
insghelijcks aengaet. Ten sp voor de
waerheyt sulcks te hoozen ende van u
ghesept te worden een lichte saecke sp /
Die quaet doet, die haet het licht.

Mont. De Leecken en worden tot het
Disputeeren van het gelooff niet toege-
laten. Want sp lichtelijck ghelooven /
ende gaern wat nieuws hoozen. Waers-
omme / als sp hoozendat ghy Christusum
inde mondt hebt / ende haer de Heplige
Schyscupze inscherpt / dewelke de Ket-
ters plachten naer haere sin te draepen /
dan soudense u terstont gelooff geven /
ende soude ghebaer wesen datter wel
eenigh ongebal ofte oproer inde Repu-
blijcke veroorzaecht worden mochte.
Ons kan voor een exempel dienen / gene
Aertschetter Arius, die soo veel zielen /
door zijn soet fenijn der valsche leerin-
gen ingenomen heeft / en doen verlooren
gaen / als hy mede voor hem de Schys-
cupze voortbracht / maer verkeerdelijck.
Welcken / soo onse Voor-ouders in het
eerste begin niet het vier omgebraght
hadden /

hadden / daer soude daer nae soo groo-
ten jammer inde Kercke niet ontstaen
hebben.

Van V Voerd. Het is gansch een onge-
lijcke vergelijkinge de Arriaense vals-
heyt / ende onse saecke : want wp / te
vreden sijnde met het voorstellen van
ons gevoelen / ende ons de selve met de
Schriftupze bevesticht / te onderwoz-
pen het oordeel der rechte Catolijke Ker-
ke / maer tot ons ghevoelen en dwin-
gen wp niemandt. Maer Arrius (wiens
exempel ghy geweldigh naevolgt) aen-
roepende den wereltlijcken arm (want
alsoo spreekt gy) heeft op een wonder-
lijcke wijze ende seer wreet gewoedet in
die gene die sijn gevoelen niet en wilden
aen-nemen. Wie dan doen meer / vol-
gende de Schrift / Ghy lupden / die met
Arrio als wreede wolven / doodt ende
verscheurt de arme Schaepgens ? Ofte
wp / die het lodt der vervolginge met
de Apostelen / ende alle uptverkozene
verdzagen ?

Enchuf. Dat ghy niemant dwinght /
is de oorsaecke dat u de macht om 't sel-
ve te doen / niet gegeven wordt.

Van Woerd. Met wat macht / u van
Godt gegeven / haelt ghy ons ter straf-
fe ? Onthalt / verbzant / doodt / ende
verdoet ghy ons ?

Enchuf. En staeter niet geschreven /
Rom. 13. Alle macht is van Godt de Heer. Ende we-
derom /

derom / Ider ziele sy de hoogere Macht on-
 derworpen ? En sept oock Paulus niet /
 VVeest gehoorfaem , die over u geset sijn ,
 oock die wonderlijck sijn ?

1. Pet. 2.
 18.

Van VVoerd. Het beste van dien dat
 ghy (O uytnemende man) niet en doolt
 en is niet Pauli / maer Petri. Sijt
 ghy soo ervaren inde voorszte plaetsen
 der Schrifsture / dat ghy den eenen
 voorszden anderē Auteurs voort brengt ?
 Soo ghy Paulum mede te recht in
 saecht / ghy en sout niet oordeelen dat
 hy spreekt van dese ulwe macht / waer
 van ghy u beroemt.

Enchuf. Wel ! sult ghy ons leeren /
 ghy onbeschaemde man / hoe wy Pau-
 lum verstaen sullen ? Ick meene voorsz-
 waer / dat wy Paulum meer ghelesen
 hebben dan ghy / kien Theologisten.

Van VVoerd. Waer wat seggen de
 Kinderen inde Scholen ? Lesen ende
 niet verstaen / is geen werck daer van
 maeken.

Rosem. Alle lasteringhe achterwege
 gelaten : wat seght ghy doch daer op /
 Alle macht is van Godt ?

Van Woerd. Dat dese plaetsch u niet
 en raecht : want dese niet dan de Ma-
 gistraet ende wereltlijcke Ouerigheyt
 (soo ghy die noemt) het recht van 't
 swaert geeft / maer niet de menschen
 van ulwe Orden / Bisschoppen ende
 Priesteren / wiens Ampt is niet het
 A Ampt

Ampt des Gheests te bechten : het
welcke het Woort Godes is / nae dit
seggen des Apostels ; Onse wapenen sijn
niet vleeschelijck , maer Geestelijck . Wat
ist ? Dat Christus de ghenegentheyt
tot hoogen staet ende eersucht u heeft
gewilt benomen te zijn ? Daer hy seyt /

2. Cor. 10. 4. **Alfoo en sal het onder u niet zijn .**

26.

Enchus. Nu zien wy klaerlijck / dat
ghy Paulum niet en verstaet / ende
niet dan hoor by gaende als pet anders
handelende / de Schriftuyre leest. Ieder
ziele (seyt hy) sy de Machten als van
veele, niet de macht, onderworpen. Door
welck woordt wy vermaent worden /
dat men niet min de Geestelijcke / als
de wereltlijcke Macht / gehoorzamen
sal / welcke beyde instellingen der Ker-
ke ende Republijcke / Christus t'samen
ghebought te worden / gewilt heeft /
volgens dese woorden / Siet, hier zijn
twee swaerden .

Luc. 21.

28.

Van Woerd. Jae / hier upt ziet ghy
klaerlijck / soo ghy niet blindt en zijt /
hoe ongerechte ende onachtsaeme Opt-
leggers ghy zijt der Heplige Schrif-
tuyre / die niet dan door Schriftuyre /
niet door droomen / upt uwe hersenen
gesponnen / billick behoort uptgelept
te worden. Ons wort wel geboden te
ghehoorzamen Alle menschelijke Crea-
tuyren, naer Petri seggen : ofte / De
uytnemende Machten, naer Pauli seg-
gen ;

1. Pet. 2.

13.

gen: Ende dat om Godes wille. Maer soo
ghp vzaeght / welke Machten men
gehoorsamen sal? Het selve verklaert
u de selve Heplige Petrus: Want hy
sept / 't Sy den Koningh, als de Overste,
ofte / de Stadthouders, als de gesondene van
hem tot wraecke over de quaet doenders,
ende tot loff den vromen. Ghy luden
hebt uwer Machten veelvoudigh die
het recht des Swaerts ghegheven is:
wiens ghebypck ick gheheel verkeert
aen zie / want nergens worden de Over-
speelders ghestraft: De Hoereerders
worden tot geen quaden naem inghe-
trocken: De dronckaerts werden voor
vermaeckelijckheyt / ende om mede te
lachen / gehouden: Het dobbelen is
tijdt verdrijf: een valschen Eedt doen
is geoorloft: ende gelt in te schrocken
heeft de naem van gauwigheyt. Eyn-
delgck / is het u licht het Woort Go-
des met uwe uptleggingen ende droo-
men te verbalschen. Maer voorwaer /
indien een Esdras opstaet / die Godes
veroude Wetten wederom in 't licht
brenghet / die de Kerckelijcke Mannen /
die upt vertelheyt ende oberdaet van
den anderen vallen / ende lichtvaerde-
lijck handelen / in orden brenghet: dien
roept ghy voorwaer drie ofte meer ma-
len upt voor een Ketter. In den selven
wert dat het Swaert / niet u / maer de
wereltlijcke Magistraet gegeven / ter-

standt upt de schepde getrocken / krij-
gen alsoo vande Macht loff de goede /
ende straffende vreesse de quade.

Mont. Maer weet ghy doozwaer
hoe ?

Van Woerd. Wat ?

Mont. Die ghy hier misdadighe
noemt / die bekennen haere schult / soo
wanneerse ober haere sonde vermaent
worden. Waeromme het billick is /
dat haer de schult affgebeden hebbende/
vergeven / ende het swaert soo niet ter-
stont uptgetrocken wordt. Maer ghy/
daer ghy een hupsvrouwe ghetrouwt
hebt / bekent nochtans uwe sonde niet /
die een ongeoorloft huwelijck aen gegaen
hebt. Wie soude soo obstinaten mensch
de vergiffenisse waerdich achten ?

Van VVoerd. Wat dunct u doch
meer te prijsen ofte verbaegelijcker te
wesen / dat een Priester / als hy byant /
nude se / dan gene Hoere / gestadigh aen-
hanght / off dat hy een hupsvroucken
met huwelijcke trouwe tot hem neemt ?
Ick bidde u / op uwe Conscientie / dat
ghy my oprechtelijck / ende naer de
Schriftuyze / antwoorden wilt.

Mont. Wy vinden goet op geen van
beyden te antwoorden.

Van VVoerd. Dewyle zy dan naer u
oordeel beyde sondighen / waerom en
neemt ghy se dan niet om haere begaene
schuld te beyde gevangen ? Ick vreesse /
soo

soo dat geschieden soude / datter geen
plaetsche in het gebangen-hung soude
wesen / de welcke alle de Owerspeelders
ende Hoereerders der Priesteren / soude
kunnen bergen.

Enchuf. Desen knoop sal ick u ont-
binden.

Dese / dewijle zy in haere sonden
haer niet en beroemen / maer oodtmoe-
digh bekennen sondaers te wesen / soo
worden haer de sonden genadelijck ver-
geven.

Van VVoerd. Ghy vergeeftse wel :
Jae / veel eer ziet ghy haer schelmisch
leven door de vinger / maer te vergeefs /
ende ongoddelijck : ter oorsaecke / dat
zy van haere begaene boeven-stucken
geen oprecht berouw en hebben / ende
dat meer is / zy in haere buyligheden
aen ende aen wederom verballen / die
zy niet haere valsche ende ghebeynsde
Biechte afgewassen hebben.

Rosem. Siet toe dat ghy niet qualijck
en ordeelt : Want indien zy dagelijcks
ballen soo Biechtense oock / berouw
hebbende daegelijcks.

Van VVoerd. Het waer beter datse
nimmermeer Biechten / dan dat zy on-
der decksel van Biechten te byper son-
digen soudon. Recht Biechten / is de
sonden van herten haten.

Rosem. Maer voorwaer / zy Biech-
ten niet alleen / O ! goede man / maer

zy bidden oock Godt sonder ophou-
den / dat hy hun haere sonden wil ver-
geven.

Van VVoerd. Waerom doen zy haer
best niet meer dat zy het berouw met
de waere daet bewijzen / Godtsali-
ger leven / ende betupgen dat zy van
alle gebeynstheyt geheel affgeschepten
zijn ?

Mont. Staeter niet gheschreven /
Prov. 24. De rechtvaerdighe valt 's daeghs Seven-
16. maal ?

Van Woerd. Dat beken ick : Maer
dese zijn nochte rechtvaerdigh / noch
staen immermeer wederom op : Want
dit overspeeldische gheslacht zien wy
nergens / gelijk de vuple varckens /
uyt haere modder oprijzen off zy dzinc-
ken mannelijck / ofte Woereren schan-
delijck : ofte zy leyden luy ledigh leven.
Ende dese (quansups) schoone schijn
der rechtvaerdigheyt / soudemen den
loff van des lebens vernieuwinge toe-
schrijven ?

Mont. Wy bekennen / datse alle ghe-
strafft behooren te worden / indien maer
't selve quaet niet verbeteret kan wor-
den. Maer nu / dewijle het ober beele
hoofden verspreet is / soo moet men /
volgens de Regel / de menigte der mis-
daders verschoonen.

Van VVoerd. Ghy behoeft ulwe toe-
latinge ende verschooninge der boeven-
stukken

stukken met de menighite niet te bedec-
ken. Want dat het swaert tegens ober-
speelders niet uptgetrocken wort / ge-
looff ick dat meer de oozsaeck is / dat
de gene / die Bedienaers des Swaerts
behooren te wesen / veel tijds van de
selve zieckte swanger gaen / ende van
de selve gebzecken vol zijn. Daerom-
me ziet toe / dat obermidts ghy ober
mijn splinter Hemel ende Aerde ober
hoop haelt / ghy selffs / wordende u-
wen balck niet gewaer / geen swaerder
oordeel ontfanght. Ick / seeckerlijck /
worde om het huwelijck / my van den
Heere toegelaten / maer van een men-
schelijckē dage tot een schijn verboden /
voor een ketter gehouden / ende worde
tot een gemeyn schou-spel. Maer wat
ghy in uwe onghewilde staet heele
ende ten hooghsten vuple dingen be-
gaet / het selve sal u niemant tot schan-
de dupden. Maer daer is een Godt
die dit aenziet / hoe-wel ghy schoon der
menschen oogen verblind.

Rosem. Magh dan een Pziester met
goede Conscientie / een getrouwt man
worden? Want sulches dunct my dat
ick upt uwe woorden affnemen kan.

Van VVoerd. Soo ick het u segghe /
soo en sult ghy my niet ghelooven.

Mont. Laet ons hoorzen / wat wilt
ghy seggen?

Van VVoerd. Maer ick vzeese dat
4 ghy

ghy my als honden wesen sult / vaer-
diger om my te verscheuren / dan te
leeren.

Mont. Spreekt doch wel.

Van Woerd. Soo ghy u 't oordeel on-
derworpen wilt naer de Schriftuyze /
soo is mijn antwoort flux gereet.

Mont. Wel-aen dan / wat vertoest
ghy te antwoorden ?

Van V Woerd. Wat ? Sult ghy mijn
oordeel niet toestaen ?

Mont. Het waer Conscientie / dat
wy dat sepden.

Duven. Ick bidde u luyden / laet
hem seggen. Siet / wy staen u oor-
deel toe.

Mont. Dat en beloven wy u voor-
waer niet ; Nochtans gebieden wy u
te antwoorden / op dat / indien ghy
peuers in bande Waerhept aff dwaelt /
ghy van ons beter onderwesen mooght
worden.

Van Woerd. Ghy zijt met Pilato on-
waardigh / dat men u bande Waerhept
getuygenisse geven soude / want men
moet het Heplige den honden niet ge-
hen / nochte de paerden voor de ver-
kens worpen.

Mont. Sult ghy niet eens ten laet-
sten antwoorden / off ghy een Hups-
vrouw getrouwt hebt / off niet ?

Van Woerd. Neen : ten zy datter ge-
tuygen voort-gebraght worden.

Mont.

Mont. Waeromme beroept ghy u
altijt achterhoudende / soo seer op ges-
tupgen? Laet het immers genoegh /
zijn / dat wy u dese misdaet aen seg-
ghen.

Van Woerd. Neemt gy dan het Ampt
van den Fiscael aen?

Mont. Jae wy. Want ick beklaege
u van een huwelijck aengegaen te heb-
ben. Verstaet ghy dat wel?

Van Woerd. Foep! Een monster!
Gheeft ghy my een Fiscael tot een
Rechter?

Mont. Wel / off gene mijn knecht
Fiscael waer / ende ick Rechter?

Van Woerd. Ick bendaer niet tegen:
Laet de Fiscaelsche knecht hier by
komen / laet hy des aenklaegers Ampt
aennemen. Hem / ghy / dewijl ghy
Fiscael zijt / Segt wat misdaet hebt
ghy teghen my? Siet / een Fiscael
sonder tonge / ende stommer dan een
Vis.

Mont. Houdt op: Ick sal het vooz
hem seggen.

Van V Voerd. Ick sal't niet toe laten/
segh ick: Op heeft zijn jaeren; Laet
hy selffs spreekken.

Mont. Maer ghy hebt voozwaer u
huwelijck van te voozen selffs bekend /
Maerom loochent ghy / 't gene ghy be-
kent hebt?

Van Woerd. Ghy komt wederom tot
het

het selve liedeken. Off ick/ 't zy door
breese van straffe / ofte het verdriet
vande gebangenisse / bekende/ dat ick
een straetschender was / Soudt ghy
het gheloooven ?

Mont. O huwelijck en soude niet al
te Leuven aenghebraght zijn geweest.

Van Woerd. Roep ! Off quansups
de logenachtige faem ook niet de gan-
sche werelt door vlieght ? Jae / die
ook beweeght ? Ick wilde liever dat
my booz peder looghen der faem een
penningh / dan booz't seggen van ware
dingen / tien halve schellingen ghetelt
wierden : want vande gene soude meer
boozdeels wesen.

Duven. Is het u ontgaen / mijn Ian,
dat ghy ons / niet soo lange geleden /
bekende / doen wy u Ampts halven
onderbzaeghden ?

Van Woerd. Zoo ghy / Rechters /
my onderbzaecht / ende een quaet seyt/
de doot waerdigh zijnde / in my be-
bonden hebt / soo staet het u by senten-
tie te wijsen.

Duven. Wy zijn nochte uwe Rech-
ters / nochte uwe aenklaegers.

Enchuf. Ick bidde u / waer om hout
ghy u soo lange achter ?

Van VVoerd. Indien gy my belooft/
dat ghy mijne saecke oordeelen sult niet
naer uwe insettinghen / maer naer de
waerheyt der Heplighe Schyftuyre /
die

die boven aller menschen gelooven gehouden moet worden / ende billick van meerder gewicht is / soo sal ick u niet langer op houden.

Mont. Wy en beloven u niet seekers. Maer voorzwaer / indien ghy de saecke oprechtelijck seght / soo bevelen wy u wat goets te hopen.

Van Woerd. Ick soude voorzwaer die hope niet willen koopen / soo met gevaer mijns levens / als niet de schaede uwer zielen.

Mont. Liefste Heer Ian , dat seggh ick u / dat ick (soo moet my Godt helpen) 't uwaerts niet qualijck genegen ben : Maer indien ghy voort gaet u huwelijck / met soo een hertneckigen gemoet te ontkennen / soo sal ick my voorzwaer u soo toonen / dat u hert daer over verschycken sal.

Van Woerd. Als ghy meest raest / soo sal ick Godt meest bidden dat hy my in alle mijn verdriet genadelijcken verdueligheyt verleen wil.

Mont. Dat sweer ick u door de Heyligheyt der Missen / dat ick voortaan gheen Conscientie maerken sal / van niet uypandelijcken te handelen.

Van Voerd. Dat is de saecke / te weten / Dat inde laetste tijden menschen ^{2. Tim.} wesen sullen , haer selven lieffhebbende, op- ^{3. I. 2. 3.} geblasen , lasteraers , onbarmhertigh , ende ongenadigh.

Mont.

Mont. Dat is de saecke niet. Want wy thoonen u ons straff aenghesicht daer toe / dat wy u met alle manieren versoecken / off wy door eenigen middel uwen soo stijven / ende obstinaeten gemoet / souden kunnen versachten / niet om u te vernielen / maer te behouden. Daerom wil ick u raetsman zijn / dat ghy sonder vreesse andt woordt / ende maer met een woordt seght wat ghy gedaen hebt / ende wat niet.

Van Woerd. Ghy sult my nimmer meer overtuyghen dat ick een huysvrouwe ghetrouwt hebbe. Wie ick voor Godt ben / engaet u niet aen.

Duven. Maer ziet toe dat ghy als een Herd-mys / niet door u geboelen omme komt / ofte u eygen handt niet tegen spreekt: men sal u anders dwingen u handts-gheschzift te bekenen. Waeromme het beter is / dat ghy het huwelijck / dat ghy aenghegaen hebt / bekent; daer nae u doen (voor soo veel ghy kundt) met geschzift beredicht.

Van Woerd. Ick geloobe voorwaer / mijn Heere / dat ghy sozghvuldighlijck handelt / dat mijn saecke niet quajlijck gaen en sal. Waeromme ick geen swaerigheyt maecke / mijn selven naer uwen raedt te gedragen. By soo verre ghy de gerechticheyt voor te staen / my onschuldigh te behouden / ende my van

onrecht te beschermen / ghelijck ghy
 Raeders zijt / niet en sult ontseggen /
 soo ick maer dese mijne saecke recht-
 baerdighlick / ende te verontschuldigen
 te wesen / soo met de Schrifstuyze /
 als met Redenen magh bewijzen / soo
 en sal ick u niet verbergen van 't gene
 ghy my vraghen sult.

Duven. Wy sullen u voorszpreken
 in 't gene dat naer rechten is.

Van Woerd. Wel-aen : Wel-aen dan /
 dewijle my Godt in 't binnenste mijns
 herten hier toe beroept / gelijk mede
 my beroept uwe gedaene belofte : soo
 sal ick geene omwegen meer gebruiken.
 Neemt dan aen vande gheheele
 saecke dese mijne belijdenisse. Ick be-
 kenne, ick heb my een huylvrouw ghe-
 trouwt, ende dat in 't heymelijck, ende son-
 der yemant daer by te wesen, maer ick hebse
 met recht getrouwt.

Mont. Maer met wat recht doch
 bidde ick : Goddelijck ofte Menschelijck ?

Van Woerd. Is het niet door men-
 schelijck doch voorszwaer door Godde-
 lijck : Te weten, op dat ick alsoo des
 bleeschs onmatelijcken brand ontgaen /
 ende de Doerje mijden soude.

Mont. Seght ghy dan dat de Prie-
 sters geoorloft is / als zy haer met be-
 lofte tot den ongehuweden staet ver-
 bonden hebben / daer tegen den hu-
 welijc-

welijcken staet te ghebruycken ?

Van Woerd. Waer om niet / als zy
branden ? Dewijle het beter is / als
de Apostel getuyghet / Te trouwen dan te
branden.

Mont. Dat seggen des Apostels booz-
waer is niet te verstaen vande Prieste-
ren ende devotarisen.

Van Woerd. Het is boozwaer won-
der / dat ghy soo een uytdedinginge
versiert / daer de Heplige Geest / een
Auteur der Schryftuere / niemāt daer
van uytsontdert / nochte Monicken /
nochte Nonnen / daer de Apostel soo
uytdruckelijck seyt / Een yeder hebbe zijn
huysvrouwe, om de Hoererijs wille. Ten
1. Cor.
7. 2.
zy onse de botarise Priesters geen men-
schen en zijn / dat dit des Apostels seg-
gen hun niet aen en gaet.

Enchuf. Het heeft vordē een andere
ghelegghentheyt van de ghene die rep-
nigheyt belooft hebben / als van de
Leecken.

Van Woerd. Is dan de Brieff aen de
Corintheren alleen booz de Leecken
geschreven ?

Mont. Dat is altydt de meeninge
vande Schryftuyze / dat / alwaer die
spreekt van het recht des huwelijcks /
datse altyt wil de Priesters daer inne
niet begrepen te zijn.

Van Woerd. Wie heeft u die meenin-
ghe vande Schryftuyze geopenbaert /
daerse

daerse nergens inde Heplige Schrif-
 tupze uptgedzucht is? Vande woorzen
 ende geboden Godes moetmen niet aff
 ofte toe doen. Vpt wat authoziteyt dan
 (ofte veel eer vermetenheyt) durst g^r
 hier naer uwe lust / de Schrifstuppe soo
 onwaerdelijcken drijven? Voorwaer/
 ick hebbe Christus van mijn huwelijck
 tot een Raedtsman / die wil / dat die
 gene / die het woordt van buyten hu-
 welijcke te blijven / vaten kan / dat hy
 het selve vate. Indien g^r 't selve om-
 keert / soo moet wesen / dat die het
 niet en kan vaten / het selve niet en va-
 te. Op welke vyzicheyt betrouwen-
 de / bekenne ick / heb ick een Huys-
 vrouwe getrouwt; 't selve ober denc-
 kende / wat het inder daedt was / ende
 wat ick met grooten arbeet des ghe-
 moedts hadde besocht / Dat het niet goet Gen. 2.
 en was den mensch alleen te wesen, dat is/
 ongehuwelicht / dat hy van doen hadde
 Een hulpe hem ghelijck zijnde, Nament-
 lijck / Een Huysvrouwe. In wat bougen
 kan pet dupdelijcker gesept worden?

Mont. Indien ghy gewilt hadde /
 ghy haddet voorwaer u selven daer van
 lichtelijck kunnen onthouden.

Van Woerd. Hoe doch heb ick den
 bloet der natupze beter kunnen stutten/
 dan door het geselschap van een vrou-
 gen / die ick / om Hoererije te schulwen /
 tot my ghenomen hebbe? Ondertus-
 schen

schen en meen ick niet dat in veele Collegien der Monicken yemant gebonden wordt / wiens genegentgept meer afkeerigh geweest is al van jonghs op van met vrouwen omme te gaen / dan de mijne. Ick swijge / hoe seer ick gesweet ende ghearbept hebbe / dat ick kupsch soude leven. Maer my is ghebeurt / dat / hoe ick sulcks meer pooghde / hoe het quaet der begeerlichheyt in my meer toe nam.

Rosem. Maer seckerlijck / met wat remedien pooghde ghy dit quaet te bejegenen ?

Van Woerd Door de gene / waer doordien aerdt der Duybelen plachte uptgedreven te worden / onmatelijck vasten / geduyrige gebeden / ende swaeren arbept ; Ende dewijle ick mijn selven soo pijnighde / dat ick gheheele twee jaeren sonder Wijn te drincken geleest hebbe.

Monr. Dit haddet ghy te boozen behoort te weten / ende dencken eer ghy u tot de Heplige Orden begaest. Maer nu is het berouw te laet.

Van Woerd. Indien ick mijn selven genoegh gekent hadde / ende het te boozen geweten / ick en soude my noyt tot dese Orden der Priesteren begeven hebben ; dewelcke my doch nimmermeer seer behaeght heeft.

Enchuf. Wat heeft u dan bewogen /
dat

dat ghy Priester wierde?

Van VVoerd. Niet anders soo seer / als mijns Vaders daer toe ongetydgige quellinghe: Die steeds gewilt heeft dat ick Priester worden soude: eensdeels om dat hy niet schynen soude andersints soo veel kosten tot mijn studeren te vergeefts aengelept te hebben: ende anderdeels / op dat hy een goed deel van zijn bedieninghe / dewijle hy Koster was / op mijne schouderen legghen soude.

Mont. Laeten wy die dingen laeten haeren / ende tot de saecke selfs komen. Wat segt ghy dan? Dat een Priester een ghetrowt man magh worden sonder sonde?

Van VVoerd. Doozwaer de Schryfturze selfs spreekt voor my daer van klaer genoegh. Dewelcke ick niet en wil nochte moet bepalen.

Mont. Ghy en verstaet de Schryfturze niet.

Van VVoerd. Soo ghyse my leeren wilt ick sal my bethoonen een leergierigen Discipel te wesen.

Mont. De Canonische Rechten, aen de welcke ghy met eede verbonden zijt / gebieden de Priesteren den ongheweden staet.

Van Woerd. Dat is kluchtigh! Nu byenght ghy het hooghste Recht vorden dagh waer mede ick ghetergh magh

magh worden. Ten Eersten, bekenne ick
 hoorwaer wel dat de Canonische Rech-
 ten, de Geestelijke Orden den ongehu-
 weden staet bevelen: Van welke saec-
 ke hier geen questie en is: Maer met
 wat authozitept van Godes Woort
 't selve geschiet/laet ick u luyden om te
 bewijzen. Daerinne is de geheele que-
 stie gelegen. Daer nae wat ick geswo-
 ren hebbe/heb ick naegekomen. Over-
 mits ick geswozen hebbe / Dat ick leven
 soude naer de Regelen, naer vermogen ende
 kennisse. Want dit is het formael van
 den gedaenen eedt. Indien ick my lan-
 ger hadde kunnen onthouden/ick soude
 den mynplaat des huwelijcks niet toe-
 gelaten hebben.

Enchus. De Catholijcke Kercke / die
 door den Heiligen Gheest gheregiert
 wordt/heeft vermogen naer haer recht
 heel te ordineren/ oock van die dingen/
 die buyten de Schriftuyre zijn: Ge-
 lijck oock Paulus/ de alderghetrouw-
 ste Dienaer der selver Kercke sept /
 1. Cor. 21. 34. Als ick come, sal ick de andere dinghen
 ordineren.

Van Woerd. Wat aengaet de politie-
 ke ghebruycken / Ceremonien / ende
 goede seden / geeff ick lichtelijck toe /
 dat de Kercke daer inne bypelijck magh
 ordineren; soo nochtans/ dat ons hier
 niet opgedrongen wordt in de plaetse
 van een Artijckel / als noodigh tot de
 zaes

zaeligheyt. Maer nae dien de onge-
huwede staet der Priesteren in gheene
waere Canonische Schzistupren beves-
sticht wordt / soo behoortse vry te blij-
ven: soo dat oock geen Engelen upt den
Hemel daer upt een nieu Artijckel des
Geloofs maecken kunnen / oock selfs
de Kercke / die dooz't Woorzdt Godes
geregiert wort / en gebiet ende heerscht
niet ober het woorzdt.

Enchus. Onthent ghy dan / dat de
Kercke yet gebieden magh op pene
van doodt - sonde ?

Van Woerd. Jae / dat onthent ick
geheelijck. Want / soo veel de macht
der menschen niet en kan upt kinde-
ren des lichts / ende mede deelachtige
des Rijcks / kinderen der Hellen ende
der dupsternisse maecken (want dat
komt Godt alleen toe / die / de Dupvel
overwonnen zijnde / alleen 't ghebiect
ober leven ende doodt heeft) soo veel
en kan oock niet eenighe Kercke / pe-
mandt der menschen dooz haere gebo-
dekens aende doodt-sonde vast maec-
ken / soo die niet in Godes Woorzdt ge-
grondet zijn.

Mont. Wat ? Meent ghy dan onge-
bepensdelyck / dat men de ordinantien
der Kercke wel ober treden ende ver-
achten magh ?

Van Woerd. Geensints / indiensse maer
met de Schzistupre ober een komen /

Welck ick u soo dickwils inplante.
 Enchuf. Wat geboelt ghy van die ordinantien / dewelcke hoewelse bapten Godes Woordt / edoch niet daer tegen zijn? Welcherlepe de Kercke geen wepnige heeft?

Van Woerd. In deselve hoe-wel men delieffde veel moet toegeven / soo moet men doch de conscientien gheen strick setten: Gelyck ons de Apostelden ongehuweden staet alsoo recommendeert / dat hy nochtang ober niemandt een strick worpen wil. Maer hy soude een strick daer ober worpen / in dien hy pmandt om zyns raedts wille tot den ongehuweden staet dwong: het welcke ghy luden al te stoutelyck doet.

Mont. Morgen sullen wy u door een andere wegh aen gaen / dewyle wy door dese niet en vorderen.

Rosem. Betoont u / bidde ick / lieffste Iohannes, onse Meesteren leersaem.

Van VVoerd. Voorwaer / dat sal ick gaern doen / soo zy wat leeren / dat recht is.

Rosem. Ick sal Godt voor u seer bierighlijcken bidden / dat ghy op den rechten wegh weder keeren mooght.

Van VVoerd. Wanneer ick van den rechten wegh affdwaele / bidt het selve dan.

Rosem. Ick sal het nochtang morgen inde Heplige Misse bidden. Sal dat u
 wel

Wel aengenaem zijn?

Van Woerd. Bidt vlijtigh; Ick ben daer neet tegen/ want Godt kan mij uer vanden gebedt / zijnde ongodt- bresende Godt bresende tot loff ende eere zijns Naems laeten gedijen.

Duven. Mijn Heeren / het is tijdt dat wy nae hups gaen/ want het wort abondt.

Mont. Morgen komen wy weder- om / Maect ghy ondertusschen / dat ghy alles by u selven ober leght / ende u booznemen berandert / ten zy ghy booz een hertneckigen ketter verklaert wilt worden. Ick hebt u te boozen gesept.

Enchuf. Doozwaer ick gheloobe dat het al ober sebenen is.

Rolem. Is het al?

Enchuf. Siet off deses nachts over- denckinge u wat goedts verleenen wil/ dat ghy u geboelen wederroeft; ander- sints sult ghy u in gheen kleyn gebaer begeben hebben.

Van VVoerd. De wille des Heeren Geschiede.

Des tweede Aenrandens

E Y N D E.

GULIELMUS GNAPÆUS.

DAechs daer aen, *Beminde Leser*, hebben de selve Inquisiteurs, naerlatende een weynich *Van Woerdens* Inquisitie, my voor hun laten komen: dien zy beschuldigen van een groot vermoeden van het Luterdom verdacht te sijn, om oorsaecke wille, dat ick de Monickerye wederleyt, ende eens uytnemenden Monicks affval in een Brieff gepresen hadde. Doen ick aldaer door afweeringe des misdaedts, ende uyt de omstandigheden der saecke de daedts selfs gesuyvert, ofte kleyn gemaect hadde, soo hebben zy mijn, uytstellende de vordere Inquisitie, wederom in het Gevangen-Huys ghesonden, ende haer best daer nae gedaen omme onsen *Van Woerden* tot wederroepinghe sijns Huwelijcks aen te porren. Welck poogen, doen zy saeghen dat naer den sin haer's gemoedts niet genoegh en geluckte, soo is by de Inquisiteurs ghearbeyt, dat zy omme tot de voorgaende bekentenisse by te vougen eenige andere Articulen opsochten, dat zy den mensch, wesende andersints onstraffelijk van leven, ende naem, niet alleen ter oorsaecke van het Huwelijck, maer oock van wegen Ketterye, veroordeelen mochten. Alwaer ick u, *lieffte Leser*, niet verbergen wil, dat niet alle 'tgene inde volgende t'Samen-spreekinghe begrepen is, op desen eenen dagh is gheschiet, maer sulcks dat uyt alle t'Samen-spreekingen ende Inquisitionen, die daer

daer nae verscheydelycken gevolght zijn; dit, dat wy nu sullen gheven, is getrocken, ende in dit ons derde Aenranden t' saemen gebraght: ten eynde wy niet, indien het alle in 't bysonder wierde geschreven, veel dingen tot walgen toe meermael verhaelen soude moeten, daer in de laetste Aenrandingen vande Inquisiteurs, beuselachtich, geheel veel een andere ghedaent ghegeven is, daerom zy u dit *het derde Aenranden*, maer uyt veele t' samen geraept.

Het Derde Aenranden.

MONTANUS.

HOE / Heer Ian? Hebt ghy in u hert niet alles naegedacht / dat ick u / van hier gaende / bevolen hadde?

Van Woerd. Ja / alles sozghbuldelijck.

Mont. Hoe zijt ghy dan nu ontmoet?

Van Woerd. Ick heb noyt geruster van ghemoedt gheweest / dan ick nu ben.

Rosem. En hebt ghy in u hert niet ghevoelt de kracht ende werkinge mijner gebedekens. Want heden heb ick / doende de Misse vooz u / met vierige gebeden Godt aen geropen. Hebt ghy dat niet gevoelt?

Van Woerd En soude ick niet gevoelen wat een recht goedt mans ghebedt vermagh ! Doozwaer ick heb een seer goedt gemoedt.

Mont. Wel-aen / dat gaet wel. Ghy zyt dan berept alles te wederroepen ; doet ghy niet ?

Van Woerd. Wat alle ?

Mont. Ep my ! Hy komt wederom tot het oude. Owe dwaelingen / booswicht.

Van Woerd. Ick en heb / dat ick weet / niet ghedwaelt inde redenen die ick u gegeven hebbe mijns gelooffs.

Enchuf. Hebt ghy niet ghedwaelt ? Anden eersten hebt ghy geen Godtsaligh gevoelen bande Insettingen der Kercke / dewelcke ghy / als een Soon der ongehoorzaemheyt / met een Hupsbrouwe te trouwen / schandelijck versmaet hebt. Het welcke voozwaer / noch te verdraegen zijn soude / ende berouw hebbende / te vergeven / ten waer ghy u 't selve naer de Goddelijcke Rechten geoozlost te wesen / geheele hertnekeijck wil det staende houden. Is dat niet dwalen ?

Van Woerd. Ick hebbe voozwaer mijn huwelijck met aennemelijcke redenen / daer nae oock met seer klaere Schryfturze ende exempelen bekrachtight ende bevestight. Met alle 'twelcke / soo ick by u niet en kan winnen / soo heb

heb ick noch een ziel ober : dewelcke
 ick ten laetsten niet beswaert wesen sal
 de goede Godt over te geven / op dat
 ick inmers niet mijn bloedt bebestige
 't ghene ick met de authozitept der
 Schryftuyre bekrachticht hebbe. Be-
 halven dese ziele / en heb ick niet meer /
 dat ick ter eeren van het Evangelie te
 kost leggen kan / wanneer 't selve ge-
 schiet sal zijn / soo sal (hoop ick) in
 Christi laetste Gericht niet wesen / dat
 my verweten kan worden / dat ick mijn
 leven / liever dan de Heer selffs gehad
 hebben soude.

Mont. Maer ziet toe dat dese uwe
 raedt / ende dit u voornemen / niet al
 te hittigh en zy. Ende en beelt u niet
 in / wilde ick wel / dat ons dozt nae u
 bloedt ; want wy wenschen in alle ma-
 nieren veel liever / dat ghy wederom
 quaemt tot de schoot vande Moeder de
 Kercke.

Van Woerd. Hoe ghy mijne behoude-
 nisse wenscht / sal selffs de saecke upt-
 wijzen. Nu seckerlijck ben ick niet
 anders gesint / dan ghy gehoozt hebt.

Rosem. Ach / mijn Soon ! Weest
 voorz u selven. Godt geve u / bidde
 ick / een andere zin.

Van Woerd. Jaa / ick mochte liever
 wenschen / dat u een andere zin gege-
 ven wierde ; dat ghy niet alleen a liet
 het Evangelium te vervolgen / maer

mede ons getuygen van Godes Woort te dooden.

Mont. Ghy wilt al te verstandigh wesen : Wilt op uwe wijsheyt niet steunen.

Van Woerd. Doorwaer ick steune insonderheyt in dese saecke niet op mijne wijsheyt / maer den vasten hoecksteen / dat is / Christo hangh ick ganschelijck aen / van wiens woorden aff te wijcken ick oock inde doot niet van meeninge ben.

Mont. Hoe ? Beweghen u niet de recht Geloovige Vaderen / met de authoriteyt der Heylige Kercke / niet de ordinantien der Concilien / niet de toestemminghe des volcks / niet het aenghenomen ende door goet gehouden ghebruyck van wel doen / in soo lange jaeren ? Sijt ghy alleen wijser dan alle ? Tegen alle dese dinghen te geboelen / is dat niet op zijn eegen wijsheyt steunen ?

Enchus. Jae / zy sullen al gereet alle dwalen behalven ghy.

Gal. i. 8. Van Woerd. Al waert dat een Engel uyt den Hemel ons een ander Evangelie verkondigde dan 'tgene wy van den Apostel ontfangen hebben, die zy vervloect. De Heylige Schriftuyre verleent ons de vryheyt van ons ten huwelijcken staete te begeven ; deselve sal ick niet lyden dat my benomen wordt van een sterffelijcken

ken dage. Ende daer tegen geeff ick geen gehoor Concilien / Vaderen / Authozitept der Kercke gebuyck ende gewoonte : Dien voorszwaer / alle het Woordt Godes gheen naedeel geven kunnen ; het welcke ick weet dat voorszong is.

Enchuf. Wel aen / nu sal ick met een klaere plaetsch der Heplighe Schryftuyze / uwe grobe dwalinge vernietigen : dewijle ghy niet wilt datmen u anders als de Schryftuyze voorszengen sal. Alsoo seyt Christus : Ick heb Luc. 21.
18. Petre voor u gebeden , op dat u Gelooff niet op en houde : Ende ghy eens bekeert wende, soo sterckt uwe broederen. Erkent / ghy mensch / niet de woorden Christe onses Salighmaeckers ?

Van Woerd. Ick erkense ende houde veel daer van. Maer / wat meent ghy hier upt te besluyten ?

Enchuf. Naedien het rechtzinnighe ghelooff noyt in Petro ontbroocken heeft / soo volght daer upt / dat in het Roomsche Pausdom / 'tselbe niet heeft mogen ontbrecken ; over het welcke gesept wordt dat Petrus selfs / dooz zijne Naevolgers / als noch opsicht heeft. Soo wat daeromme dese Apostolische Stoel ordineert / en sal gheen recht-geloovige ontkennen / dat onverbreeckelijcken moet onderhouden worden. Ghy hebt nu de Schryftuyze
waer

waer op ghy u altijdt beroept.

Van Woerd. **O** ghy sotte uytleggers der Schrijftuyze ! Inde welke ghy u behoort te schamen / van de naem van een Theologant / in dien ghy inde Heplighe Schrijftuyze in allen alsoo leert. Petri gelooff / waer mede hy bupten alle vleeschelijck gevoelen betuyght heeft Christum te wesen des levendigen Godes Soon, sal nimmermeer affnemen : Maer het sal nimmermeer affnemen soo lange in dese werelt uytverkoorene wesen sullen / die Christi naem / met Petro met de selve vastigheyt des Gelooffs hoogh prijsen sullen. Maer wat vergelijckinge is met dese sterckheyt des Ghelooffs des Paus rijck / des Roomschen Kercks verwoestinge / ende der menschen insettingen ? Christus sal by zijne uytverkoorene wesen tot het eynde toe der werelt : Met welck woordt niet min geordineert wordt / dan het Roomsche Pausdom. Want het Rijck Godes

Luc. 17. komt niet met onderscheyden van dagen ofte
20. personen, ofte plaetsen, tijden ofte spijsen
ofte oock der kleederen ende ceremonien;
waer inne de Paus van Roomen 't eenen mael heerscht : maer is in ons. Maer
vorder / dat Petro gesept wort / Ende
Luc. 22. ghy, als ghy eens wordt bekeert, soo sterckt
23. uwe Broederen; Dit wordt alleen gesept / die met Petro, Petra, dat is / genes
vasten

vasten steens / te weten , Chzisti door
des Gheloofts gheest belijders zijn.
Want een peder Chzisten staet toe dat
hy zijne Broeders upt broederlijke
lieffde troost / leert / wel vermaent /
ende in't geloove sterckt.

Mont. Hoep ! Hoe qualick geboelt
dese mensch vande Paus van Roomen ,
vande Hooghste waerdigheyt Petri, ende
vande Authorteyt der Kercke ! Voor-
waer / Ten zy ghy dese dinghen bin-
nen wepnighe daghen weder - roept /
soo sult ghy als een ketter verbrandt
worden.

Van Woerd. Wel-aen / maecht het
vier daze gereet / maecht dat het haest
brandt ; ghy hebt lange genoegh ghe-
dreyght.

Mont. Ghy en geloofst moghelijk
niet / dat u soo een groufame straffe
ghenaeckende is : ende onse woorden
houdt ghy voor fabulen / zie ick wel /
't selve maecht u trots. Maer hoe wy
het u niet te vergeeffs en dreppen / sult
ghy / indien ghy u niet by tijds be-
keert / wel haest gewaer worden.

Van Woerd. Waerom haest ghy u
niet mijn bloedt te verstoffen / dat ghy
uwre handen daerinne wast ?

Rosem. Och ! Hoe elendelijken heeft
u de pestilentielle ketterije der Luteran-
nen verleyt !

Mont. Wat sal men eyndelijken
met

met u booznemen? Wat salmen met u doen?

Enchuf. Heer Ian, Waer om en laet ghy uwe hardigheyt niet een weynigh vallen. Geeft den Heer Commissaris een weynigh toe / die u behouden wil / ende niet verdoen.

Van Woerd. Maer / wat sal ick doen? Sal ick den Naem mijns Godes afsweren / ende het gelooff versaecken? ende als een verrader in het leger des Satans overloopen? Ende wilt ghy luden my daer toe dzingen?

Enchuf. Geensints; Maer dat ghy de strengigheyt van u gevoelen vande insettinghen der Kercke een weynigh versacht. Welcke / soo ghy doet / soo sullen wy alle gesamentlyck arbeiden / dat ghy upt dese ghevangenisse verlost sult worden.

Van Woerd. Wel-aen / Ick sal soo veel doen / dat ick mijn ghevoelen soo veel versachte / als behouden het ghe-looff der Conscientie gheschieden sal kunnen. Laet my penne ende papier geven.

Mont. Het gaet wel. Nu wel-aen / ick bidde / toont u reckelijck.

Van Woerd. Maer ick vreesse dat ick hier door wederom een venster open sal / om my te vangen / ende in 't net te vangen.

Mont. Ghy behoeft niet te vreesen;
Wp

Wy sullen redelijck met u handelen /
indien ghy u beleeffdelyck onder ons
begeeft.

Van Woerd. Siet / hier hebt ghy
wat ick in 't gemeen van der menschen
insettingen gevoele : maer onder sulck
bedingh geeff ick u het over / dat ghy
my tot geene bysondere dingen beroe-
pen sult.

Mont. Leest het / Heer Ruarde.

Enchuf. Dat gevoele ick vande Inssettingen
der Kercke , Dat men die niet lichtvaerde-
lijck sal overtreden : maet die 't zy voor
noodtsaeckelijck ofte loffwaerdigh houden
moet, voor soo veel deselve teghen Godes
Woordt niet en strijden.

Mont. Dat is wel.

Enchuf. Wat gheboelt ghy dan van
het verbodt van vleesch te eeten inde
Fasten.

Van Woerd. Siet doch / hoe haest
vergetende de my ghedaene beloften /
treckt ghy my tot bysondere dingen.

Enchuf. Ghy kunt lichtelijck / naer
dit u schrijven / antwoorden / dat het
u behaeght.

Van Woerd. Indien ghy niet te vze-
den zijt met dese versachtinge van mijn
gevoelen / ziet / soo wederroep ick
wat ick u terstondt gegeven hebbe.

Enchuf. Dewijle wy aen u hert twij-
felen / wat ongelijck geschieter dan / dat
wy 't selve beproeven.

Van

Van Woerd. **D**oorwaer / met recht heb ick my altijd van u bevreest / die niet dan oorsaek gesocht hebt / waer door ghy my soudt kunnen achterhalen.

Enchuf. **O**ff wy wel schoon te vreden zijn / soo moeten wy nochtans toezien dat die voldoen worden die ons tot dese Inquisitie hebben willen uytsticken. Want daer niet alleen onse / maer oock haere / ende aller recht - geloovighen saecke gehandelt wort.

Van Woerd. **G**aet voort met u gelijk te wesen / want hy soude de Mortaen schuyzen / die u soude poogen te recht te brengen.

Monr. **D**ewyle ghy niet ons verklaert / de gewoonten der Kercke loffelijck te zijn ende de Auctoriteyt van dien toestaet / soo en twijffel ick geensints / off ghy soudet conscientie maeken op een van den Kercke verboden dagh / vleesch te eeten.

Van Woerd. **S**oo de Spijse mijn broeder
 1. Cor. 8. 13. ergeren soude, soo sal ick met Paulo daer toe inder eeuwigheyt niet gebraght worden, dat ick vleesch soude eeten.

Enchuf. **M**aer indien daer geen vermoeden / ende vreesse van erghernisse waer; ende u niet eenen goede gelegentheyt boozviel om vleesch te eeten; soude u dan de waerdigheyt van het gebodt der Kercke niet affschycken van daer aff te eeten?

Van

Van Woerd. Hoe loofelijck gaet ghy
my aen?

Enchuf. Houdt op / laet ons een wep-
nigh bedencken.

Van Woerd. Selffs Christus ant-
woordt u luden hier / die rondt upt
verklaert / Dat de ziele niet besmet het Mat. 15.
gene ten monde in gaet. Ende de Apostel / 11.
Het Rijck Godes bestaet niet in eeten ende Rom. 14.
drincken. Ende wederom / De spijs en 17.
recommendeert ons Godt niet. 1. Cor.
Wat ist dat de selve Apostel verbiedt / dat ons 8. 8.
pemandt oordeelen sal in eeten ende
drincken?

Enchuf. Soo bewegen u de Ordinan-
tien der Kercke niet / naer ick upt uwe
woorden aff neme. Waerom hebt ghy
dan geschreven / dat men de Insettin-
gen der Kercke niet overtreden moet?

Van Woerd. Dat ghy niet en doolt;
Ick heb daer by gebought / Lichtveer-
delijck.

Rosem. Wat houdt ghy van het bie-
ren der Heplige-dagen? Houdt gy niet
't selven noodigh te wesen?

Van Woerd. Ghy hebt gehoozt dat
Paulus de Galateren straft / dat sy
van daghen / jaeren / ende tijden / on-
derschept maecten.

Enchuf. Dat is het / dat ick segge /
de Lutheranen begeeren niet dan het
bleesch te veel toe te geven.

Van Woerd. Hier wort niet / uptne-
mende

mende man / van het vleesch te veel soo te geven / gehandelt / maer van de vryheyt der Conscientie / ende de waerheyt der Schriftuere. Want / indien ick naer mijn mondt soude te werck gaen / soo soude ick de Viscch boven 't Vleesch houden. Waeromme / wat de Spijse aengaet / soo laet u genoegh zijn / dat ick verklaert hebbe / datmen de liefde hier inne moet te gemoet gaen.

Enchuf. Ondertusschen isser een andere reden waerom de Kercke gevoelt dat men zich van vleesch onthouden moet / te weten , op dat ons vleesch niet weeldigh en worde.

Van Woerd. Het vleesch moet altydt in den toom gehouden worden : Want die Godt opt behaegt hebben / die hebben haer vleesch met alle haere gebreken ende begeerlicheden ghekrupst. Wat gemeenschap heeft dat met gene Leeringen der Duyvelen (gelijk de Apostel die noemt) het onderschept der Spijse ende den ongheweden staet aen te nemen ?

1. Tim.
4. 1.

Enchuf. Ick vrees grootelijcks / dat hy van de dwalingen Lutheri geheel ingenomen is. Maer wat gevoelt ghy bande Sacramenten ?

Van VVoerd. Alles wel / hoor soo veel het Sacramenten zijn.

Mont. Ghelooft ghy oock datter seven zijn ?

Van

Van VVoerd. Daer van sal hter nae te handelen wesen. Nu moeten wy de saecke van 't huwelijck aff handelen.

Mont. Die in het eene dwaelt / wordt oock soo vermoedt in 't andere.

Van VVoerd. Den Artijckel bande Sacramenten en neem ik my niet aen / waerom ick tot de verbedinge der selve niet komen sal.

Mont. Dat soudt ghy ten minsten doen / dat ghy u verstandt gebangen gaest inde gehoorzaamheyt Christi / oock inde Insettingen der Kercke.

Van VVoerd. En doe ick dat niet / daer ick mijn selven gheheel schicke naer Godes Woordt ?

Enchus. Maer voorwaer; ghy moet dencken / Dat gehoorzaamheyt beter zy Ofs. 6. 6. dan Offer.

Van Woerd. Dat beken ick; Maer niet alle / maer der geboden Godes; Dewelcke geen ghehoor te gheven, een schelmstuck is van afgoderije, gelyck de Schryftuyre getuyghet.

Mat. 9.
13.
1. Sam.
15. 22o

Mont. Soo wy lange met u disputeeren / soo sult ghy / meen ick / epntelijck ontkennen / datter geene Kercke zy / daer ghy die soo Godtlooselijck versmaet.

Van Woerd. Het en is niet noodigh / dat gy dat vzeest; dewijle / vermogens de eerste toe - ghemaecte Artijckelen / die uptsinnigh soude moeten zijn die

niet en gelooffde die algemeene Kercke te wesen de ghemeenschap der Heplighen / maer dese Kercke / ghelijck die van den Heplighen Gheest gheregeert wort / soo geeft zy die geen gehoor / ende leert oock niet te onderhouden dan het gene Godes Woordt ghelijckmatigh is ; gelijck ick oock van te vooren geseyt hebbe.

Enchuf. Geloofst ghy dan dat de algemeene Kercke Hepligh is ?

Van VVoerd. Waerom soude ick dat niet gelooven / nae dien ick my hoor een Lidmaet van dien upt geve ?

Enchuf. Geen lebendighe / meen ick / maer verrot / als die de gheboden der selve van ganschen gemoede veracht.

Rosem. Hoe kunt ghy doch weten off ghy een Lidmaet zijt / ofte niet ?

Van Woerd. Door de ghetupgenisse des Geests in my spreekende.

Enchuf. Wat hoor ick ? Spreekt de Heplige Geest wel in u ?

Rom. 8. 16. Van Woerd. Deselve Geest (seyt de Apostel) getuyght ghelijck met onse Geest, dat wy Kinderen Godts zijn.

Rosem. Goede Godt ! Hoe vzebelmoedigh zijn die Lutheranen ! Ick en soude van my niet durven seggen / dat ick den Heplighen Geest hadde.

Rom. 5. 5. Van VVoerd. Overmits ghy niet en geloofst / Dat de lieffde Godes in onse herten uytgestort is door den Heyligen Geest, die

die ons gegeven is. **O**ngelooff maect
u wantrouwende / **G**odtloos / ende
des **H**epligen **G**eests niet deelachtich.

Enchuf. **D**ewyle ghy de **K**ercke **G**o-
des voor **H**epligh houdt / waerom en
zijn u oock de geboden van dien niet
Hepligh?

Van **V**oerd. **D**ie **K**ercke **G**odes /
waer van **C**hristus het **H**oofd is / en
lijdt niet veel wetten gelijk gene uwe
Roomsche **P**aus : die pijnicht de con-
scientien niet / ende vermeerdert het
veroorzelen niet / gelijk als ghy doet.

Enchuf. **W**at? **S**oude die oock de
Heplige dienst mogen doen / die aen een
bloote **T**aeffel / ende sonder eenighe
Heplige **K**leedinge / ende sonder **W**as-
kaersen / de **H**eplige dienst doet buppen
de **I**nsettinge der **K**ercke?

Van **V**oerd. **W**aerom soude het niet
gheoorloft wesen / naer het exempel
Christi / het **A**bontmael des **H**eerens te
bedienen op het eenvoudighste / sonder
Ceremonien ende **W**askaersen / ende
sonder **P**riesterlijck gewaet?

Mont. **G**hy mensch zijt arger dan
de **A**ertssetter **L**utherus.

Rosem. **W**y en hebben geen hope dat
Wy van soo een hardt hooft / overwin-
ners worden sullen.

Enchuf. **W**at gheboelt ghy van het
Sacrament der laetste **O**lien?

Van **W**oord. **W**ie weet niet dat het
een

een ghewoonte der Kercke is :

Mont. Wp hebben moepte ende a-
hepdt genoegh aenghewent om desen
Ketterschen mensche te bekeeren / hoe-
wel te vergeeffs. Waeromme het niet
gheraden en is / dewyle wp niet upt
en rechten / dat wp meer met hem
spreeken.

Enchuf. Ende ick zie mede / dat van
zijn Zaelighept gheheel te wanhoop-
pen zp.

Mont. Met Vier ende Hout sullen
wp booztaen met hem booztbaeren.

Van Woerd. Verbult in my de mate
nwer Vaderen : Ick en bidde den
doodt niet aff / dewelcke / gelijckse my
een gelwin / u alsoo een eeuwighe pijn
zijn sal.

Enchuf. Alhoewel wp nu wegh gaen /
Heer Ian , soo wordt u nochtans noch
tijt gegeven om u te bedencken / ende te
weder-roepen; Ende wp en sullen tegen
u geen sententie executeren / booz ende
al-eer ick u inde gebangenisse noch eens
besocht hebben sal.

Van VVoerd. De wille des Heeren
geschiede.

Mont. Laet ons wegh gaen.

Rosem. Heer Ian, eet ende dzinckt /
ende quelt u selven niet.

Van Woerd. Met mijn gemoedt en ist
niet qualijck ghestelt ; Ick eet ende
dzinck booz mijn gesonthept beter dan
opt van te boozen.

Rosem.

Rosem. Och ! off ghy anders bedacht waert !

Brunth. Laet hem weder in zijn ghehangenhups gebracht worden.

Van het Derde Aenrandens

E Y N D E.

GUILIELMUS GNAPHÆUS

Aen den Godtvreesenden

L E S E R.

NA E dat alle dese dinghen (ghelijck wy, beminde Leser gheseyt hebben) alsoo ghedaen, ende overvloedelijk Ghedisputeert waeren, soo is Ighebeurt dat oock gene Broederlijke Ruardus, Enchusamus, zijne beloften indachtich wesende, onsen Martelaer niet soo lange geleden gedaen, den selyen in sijne boeyen ende donckere Gevangen - Huys gesloten, besocht heeft, met zijn wesen sich gelatende hem quansuys een dienst van Godtvreesentheyt te doen, dat hy hem tot wederroepen beweghen soude, mits welcken de wenteltrappe opgheklommen zijnde, het wonder was hoe dat hy, dese sachte ende teere mensch, te weten, die Theologant sweete, ende hoe beswaerlijk hy

zijn Aefem haelen konde. Die, soo haest hy zijn voet eerst in het Gevangen-Huys gheset hadde over de stinckende vuyligheyt terstont sich qualijck houdende, begonst heeft uyt te spouwen, niet sonder verfoeyinge van foodanighe onsfuyverheyt. Den welcken *Van Woerden* aen de Tralie, omme met den Theologant te spreecken, nu geroepen zijnde, met een groot beklagh over de ongoddelijckheyt van aengegaen heeft gehadt, dat, dewijle het Ghevanghen-Huys, een plaetse wesen moeste tot bewaeringhe, zy hem, die geen misdaet (de dood waerdich) begaen hadde, in een soo vuyl-stinckenden kot gesloten hielden. *Ruardus* ontschuldichde hem, flatteerde in alle manieren, ende vermaende den Ghevanghen met belofte, dat hy hem eerstdaeghs uyt de Gevangenis verlossen soude, dat hy niet langer soude ghedwongen wesen dat stinckende Gevangen-Huys te verdragen. Maer soo weynich hy te vooren door dreygementen beweeght wierde, soo weynigh paste hy op de hem gegevene soete hope van loslatinge. Ondertusschen wierp dese goede Theologant een Dispuighen voor, doch in 't kort, *van 't Gebodt der Kercke, van de autoriteyt der Vaderen, ende vande Ordinantiën der Concilien*. Maer ten laetsten komt hy tot des gevangens gemoet te vertroosten, hooghelijck verklaerende, dat hem sijn val seer jammerde. Hier nae afscheyt genomen hebbende, is *Ruardus* haestelijck nae de trappe weder gekeert, uytspouwende ende uyt-kuchende

kuchende den stanck die hy van binnen ontfanghen hadde, maer *Van Woerden*, keerde weder nae sijn nest, sijnde vol Luysen ende Weeghluysen (want aldaer waeren int 't selve Gevangen-huys met hem ingesloten tien rabouwen ende vagabunden, in 't midden van de welcke dese onse sich mocht schicken, als het principael hooft van alle de schelmen) heeft den tijdt van sijne vordere Ghevangenisse met een wonderlijcke, soo lijdt-saemheyt, als Godtvreesentheyt, verduyrt. Want voor dit gespuys van menschen, dede hy daghelijckse Predicatiën, omme haere verstockte herren, met de kennisse des Evangelii, ende Godes, te vermorven, ende hun tot versmaedinge des doods, die een goet deel der selver naer verdiensten ghesmaeckt hebben, een moedt te geven. Alwaer hy soo veel te wege gebraght heeft, dat veele vande selve opentlijck verklaerden, dat zy van ganschet herren wenschten, met soo een Godsalighen mensch te sterven: hy heeft aldaer seecker Rabaut, armelijck gekleet wesende, sijn Rock by hem uytgetrocken, aengegeven. Hy heeft my in die tijdt meer als eens verklaert, dat hy foodanigh een Artijckel der Schriftuyre, soo klaer ende aennemelijck benomen hadde, dat hy met verstortinghe sijns bloedts soude bekoopen moeten: Waer door hy oock den hoop der schelmse Theologanten in foodanigen engte ghedwongen hadde, dat zy niet en wisten, hoe zy hem houden ofte quijt werden souden. Indien zy

M 5

hem

hem los lieten, soo souden door sijn exempel seer veele vander Priesteren menichte sich haestelijck ten Huwelijcke begeven, maer soo zy hem hielden, soo soude der tegenpartyen wroegende quaede Conscientie nimmermeer rusten. Dewijle *Van Woerden* hier by nae noch een geheele Maendt blijft, ten eynde hy doch door de langduericheyt der Gevanghenisse, tot het wederroepen souda gedrongen worden, welcke te doen hy vangantschen gemoedt weygerde, soo is ghebeurt, dat *Vrouw Margriet*, Dochter van *Maximiliaen*, met, ende beneffens den Stadthouder vande Provincien, de Heere *Montigni*, *Grave van Hooghstraten*, ende voort den gheheelen Keyserlijcken Raedt inden Haeghe gekomen sijn. Alwaer in 's Graven Haeghe alldoen alle de Gevangene, die om de misdact der Ketterye in hechtenisse waeren, uyt alle de Steden van Hollandt gevoert sijn geworden. Maer in dese nieuwe Inquisitie was Overste de *President van Mechelen*, Meester *Iodocus Loveringus*, een hartneckigh beulselaer, als oock een Rechtsgeleerde soo genoemd, wel kunnende swetsen, het welcke ick selfs besocht hebbe: want ick hebbe mede dier tijt met den selven Man, als insgelijcks met de Inquisiteuren te doen gehadt, ende scherpelijck ghestreden, doen zy over mijn geloove my op Articulen ondervraegden, waer van ick hier nae handelen sal. Doen, mitsdien *Van Woerden*, wederom voor dese Vergaderinghe ghebracht wierde (hy

wierde

wierde dickwils daer voor gebracht) soo is *Loveringus* dapper doende, hout, ende dringht aen, geeft soete woorden, wort dol ende uyt sinnigh; belooft somwijlen Goude Bergen, ende verandert hem (als een *Proteus*) in allerhande gedaenten, op dat hy het ghemoeft van *Van Woerden* (die staen blijft als een metaele muyr) tot het weder-roepen bewegen soude: maer voorwaer, op dat de Leser uyt eene Aenrandinghe gissen magh, hoedanige de andere niet min veele, sulck ghetier maeckende, geweest sijn (want als gy de eene weet, soo weet ghyse alle) soo sullen wy u van dese vertellinghe, jae het werck van een Tragedie nu het laeste leveren: waer inne ghy, *beminde Leser*, als in een Spiegel, sien sult kunnen hoe hevigh de Sathan sijne slaven oeffent, ophiift, ende ten laetsten mede met een dollicheyt aendrijft, dat maer Christus vernielt, ende de Waerheyt onderdruckt worde, die voorwaer de Poorten der Hellen nimmermeer kunnen doen wijcken. Ende dese, die wy nu geven sullen, is gheweest de laeste Inquisitie, in het binnenste vande groote Sael der Hagenas gheschieden. Met het sitten nu vande Inquisiteurs was het aldus gelegen: Naest den Præsident *Loveringum*, daer van wy geseyt hebben, saten de Heer *van Angey*, de Heer *Affendelph*, ende *Sasbout*. Daer tegen over, ten Oosten, saten daer by de Theologische Inquisiteurs, *Montanus*, *Enchusanus*, ende *Rosmundus*. Ten Zuyden, saten aen de taeffel *Brunthuis*, Procureur

reur generael, ende *Sendelius* opperfte Schrijver, maer *Nicolaes van Dam*, opper Scherp-rechter stondt daer by, lettende op het wanken der Heeren, of zy yet bevelen souden: Ende ten Noorden beneden aen, sat *Van Woerden* alleen. Leest, *LESER*, 'tgheene wy geven; ende ghelijck ghy met de erbarmelijcke blindtheyt der Sophisten medelijden sult hebben, alsoo verwondert u ende doet eerbiedinge over des Martelaers volstandigheyt ende geloove.

DE VIERDE AENRANDEN.

T'SAMENSPREKERS.

Magister *Iodocus Loveringus*, Rechtsgeleerde. President van Mechelen.

Magister Noster *Nicolaus Copinus à Montibus*, ofte *Montanus*, Theologant, Inquisiteur.

Magister Noster *Godscalcus Rosmundus*, Theologant van Leuven.

Magister Noster *Ruardus Enchufanus*, Theologant van Leuven.

Ian de Backer van Woerden, Gevangen.

Assesseurs vande Inquisitie.

D. M. van *Amgei*, Raetskeer des Keyfers inden

inden Secreten Raedt.

D. *Gerardus van Assendelff*, Ridder, ende Raetsheer inden Haeg.

M. *Iacobus Sasbout*, Rechtsghelerde, ende Raedtsheer.

M. *Reynerus Brunthus*, Rechtsgeleerde, Procureur Fiscael.

M. *Arnoldus Zandelinus*, Opper Schrijver, voerende de Penne.

LOVERINGUS.

Hoe bent ghy nu al van ghevoelen?

Van Woerd. Van't selve gelijcke voorszeden.

Loverin. Bent ghy noch niet seeckerlijck bedacht om te wederroepen?

Van Woerd. Noch niet.

Loverin. Ghy sult voorzwaer / ofte wederroepen / ofte sult als een hertneckige Ketter verbrandt worden.

Van Woerd. Ick ben voorzwaer al lange dooff geworden van diergelijcke dreyghementen my soo dickwils ghe-daen.

Loverin. Dat ghy niet en meent / dat het pdele woorden zijn die ick u segghe; Soo sweer ick u dan / by mijn Ridderlijcke waerdigheyt / dat ghy morgen sterben

sterben sult; Ende ghy sult ons met
uwe halsterckhepdt/ niet langher op-
houden.

Van Woerd. Ick en zie noch gheen
Houdt by een brengen. Waerom en
legt ghy het Houdt te vper niet aen?
Mijn hert gaet op / als ick daer van
hoor spreken.

Loverin. Bespot ghy ons noch / ghy
deugh-niet?

Van Woerd. Ick en bespot u luden
niet / maer belagh uwe pdele dzeppge-
menten.

Loverin. Meent ghy dat de Keps-
er van sobere middelen is / dat hy niet
hebben soude / omme voer u een vper
te bereyden?

Van Woerd. Geensins / O ghy upt-
nemende man. Waerom en soude niet
het Eycken Bosch hier by / overbloe-
digh hout genoegh kunnen uptleveren/
omme twee dupsent menschen / van
mijnen doen / mede te verbranden / soo
't noodigh waer? Ick en schiet niet op
de Heerlycke waerdigheyt des Kep-
fers / maer ghy luden zyt my als ee-
nige Sathans: Ghy herhaelt my soo
deckwijls het vper / hout / ende pael/
dat ick meene niet beter te kunnen
doen / dan dat ick u ten minsten / met
het te verachten / overwinnen moge.
Want dat ghy luden hoopt te sullen
geschieden / dat ick de bekende Waer-
hept/

hept / met het wederroepen affsweeren
sal / dat is niet; ten waere my Godt
van zijn kracht berooffde / 't welck ick
hope dat hy niet doen en sal.

Loverin. Soo segghe ick u van nu
rond - upt / dat u moezghen aen den
dagh de gansche gewisse doodt toege-
schickt is.

Van Woerd. Wel - aen / laet my de
doodt my soo langhe ende veel ghe-
drepght / aengedaen worden / ende ge-
bruyckt de maght u van boven ghege-
ven. Ick sal ondertusschen Godt / naer
mijn vermogen / ten hoogsten dancken /
dat hy my tot dien dagh bewaert heeft.

Loverin. Mozen / segge ick / sult
ghy sterben / wy en sullen niet toelaten
dat ghy meer daghen over leven sult.
Maekt u daerom berept tot de upterste
straffe / soo ghy oordeelen sult dat u
zaligh wesen sal.

Van VVoerd. Hier ben ick; Ick ben
berept tot alle 't ghene my opghelept
is; een kleyn upz sal my groote ruste
geven.

Loverin. Ick wilde dat ghy niet en
hoopte / dat u lyden u soo kort we-
sen sal.

Van Woerd. Owe Tyrannije sal ten
minsten binnen een halven dagh versa-
dicht kunnen worden.

Loverin. Men magh wel henen gaen:
Hy en kan niet wederom op den wegh
gebroycht werden.

Mont.

Mont. Wy is gheheel obstinaet.

Rosem. Wy hebben voorszwaer tegen hem groote sachtsinnigheyt gebzupt: maer wy hebben altijt vooreen dooffmans deur gesongen.

Loverin. Siet / ick verkondige / dat u de laetste dagh genaecht / gy Argste Aerdtis-ketter / op de welcke ghy uwe verdiende straffe bekomen sult. Wel-aen / wel-aen / verkiest u pemandt aen den welcken ghy uwe quade Fepten Biecht.

Van Woerd. Icken wil niet dat my hier keur gegeven worden sal.

Loverin. Weggert ghy dan oock te Biechten?

Van Woerd. O goede man! in geen-derlep manieren. Want / Indien wy onse sonden bekennen, soo is Godt getrou, die ons vergiffenisse der sonden belooft heeft.

Loverin. Wie wilt ghy dan dat u tot Biecht - Vader toeghebought worden sal?

Van Woerd. Die het u beliest.

Loverin. Wilt ghy een Monick / ofte een van deser tijds Priesters?

Van Woerd. Wie ghy wilt van beyden.

Loverin. Off wy een Monick halen lieten.

Van Woerd. Laet het geschieden.

Loverin. Off hebt ghy liever een wereltschen Priester?

Van

Van Woerd. Het scheelt my niet ; oꝛ dineert dien ghy wilt.

Loverin. Off ghy M. N. Ruardo, Biechtede ?

Van Woerd. Wel-aen ; laet het geschieden ?

Loverin. Heer Magister Noster , ghy sult u niet beswaeren / bidt ick / deses Biechte in het ooz te ontfangen.

Enchuf. Soon / ghy sult niet weygeren my te Biechten ?

Van Woerd. Geensints.

Loverin. Begheeft u t' samen in het naeste vertreck.

Enchuf. Laet ons nu alle vertrecken. Heer Ian , Biecht alsnu dan / indien het u beliest.

Van Woerd. Ick , de aldergrootste sondaer , ende Godes gramschap , om ontallijcke re- Belijde-
denen waerdigh , bekenne mijn ongelooft nisse vā
(waer door wy alleen van Godt affgeschey- Ian van
den worden) de oorfaeck te wesen , dat ick VVoer-
my niet gheheel , oock de doodt niet ach- den.
tende , tot Godt begeven , en my hem niet
op-gedragen hebbe. Ick bekenne insgelijcks,
dat ick met handen ende voeten , *dat is* , met
alle genegentheden mijns gemoedts , tegen
Godt my heb plegen te stellen , dat my niet
genoechsaem beliest heeft , Godt met het
Gelooff , ende de Naesten metter *Lieffde* te die-
nen. Want , soo seer is in my gewortelt de
kracht ende genegentheyt der sonde , ende
dat uyt het gebreck van eygen lieffde , soo

dat ick niet en ben (wanneer ick my naerder
besie) als de sonde selffs, ende loutere vuy-
ligheyt. Waer mede ick, van het hooft aff,
tot de onderste voet-solen toe, soo mismaeckt
legge, dat, indien de gene die vā God gestelt
is een Richter der levende ende der dooden,
met my in 't ghericht gaen soude, de selve
my, naer mijn verdienste, billick tot het eeu-
wige vyer veroordeelen soude. Maer dat selve
quaet sal van my affwenden (hoop ick) de
bysondere ende lieve goedtheyt Godes t' on-
swaerts, die sijn Soon voor ons in den doot
gegeven heeft, op dat in sijn bloedt, waer
mede ick verblijdt ben, door de gaven des
Gheestes, ende het Badt der wedergeboorte
besprengt te zijn, mijne sonden afgewassen
worden, al waert datse het getal van het zant
aende zee te boven gingen.

Dit Gelooff maeckt my soo gerust, dat het
my licht is dese schaduwe des doods aen te
gaen, door de seeckere verwachtinge van het
beter Lot, dat ons voorwaer, van 't leuen ont-
bonden sijnde, gheworden sal. Dit Geloove
vermeerdere ende bekrachtige my GODT,
die boven al Ghelooft is in Eeuwigheyt,

A M E N.

Enchuf. Gaet voort.

Van Woerd. Dit heb ick gehad om
te Biechten.

Enchuf. Is dat Biechten / daer ghy
geene sonden aenroert / ofte by naemen
noemt?

Ioh. 16.
9.

Van Woerd. Gelooft my / Het onge-
looff

looffen is geen lichte sonde; om het welck alleen de werelt van den Heyligen Geest geoordeelt worden sal.

Enchuf. Debt ghy dan soo geheel geen soude / die ghy indachtigh zyt bp u bedreven te wesen?

Van Woerd. Wilt ghy dan dat ick uwe Boererijen / djonckenschappen / dood-slagen / meeneedighede / ende doebelen / al op mijn dypm opseggen sal? Maer daer aen voozwaer en ken ick my niet schuldigh / Alhoewel ick daer door
1. Cor. 4. 4.

Enchuf. Ghy soudt uwe Ketterijen in mijn schoot uptstorten / ende uwe obstinaetheyt aff-bidden. Ten zy gy die bp u vooz gheen hooft-sonden en houdt.

Van V Voerd. Al-hoe-wel die hooft-sonden zyn / in my nochtans bevinde ick soodanige sonden niet. Ten waere het Ketterije waer / hem van Christo niet te willen laeten aff-trekken / ende van zijn Woordt tot menschelijcke insettingen / niet te willen aff-wijcken.

Enchuf. Die hem vande Kercke verzeemt / die maecht zich van Christo affgescheyden.

Van Woerd. Ick verbljde my van des Sathans Kercke affgescheyden te worden / op dat ick een levendigh Lidt de Christelijcke Kercke magh werden ingegriffelt.

Enchuf. Indien ghy aen my geen andere Biechte doet / soo sal u geen absolutie gegeven worden.

Van Woerd. Off ghy my schoon niet en absolveert / soo isser doch EEN die my absolveert / ende alle sonden vergeeft / namentlyck / G O D T.

Enchuf. Sult ghy soo / verachtende des Priesters absolutie / met de Goddelijcke te vreden wesen ?

Matth.
21. 28.

Matth. 4.
3. 12.

Van Woerd. Waeromme niet ? naedien geschreven staet / Komt alle tot my , die arbeyder ende beladen zijt , ende ick sal u verquicken. Ende wederom / Ick ben het , ick ben het selfs , die de overtredingen uytwist om mijnent wille .

Enchuf. En soudet ghy niet gheheel en als een Lutheraner wesen / daer mijne absolutie by u gheheel ende al veracht ende versmaet is ? O ghy te beklagene mensch !

Van Woerd. Wat sal ick doch doen ? Dat ick tegen danck u de absolutie affposssen soude / dat en kan nochte wil ick niet.

Enchuf. Soudet ghy soo durven ter doodt gaen / daer u de sonden noch niet vergeven zijn ? En hebt ghy geen vreesse voor de eeuwige helsehe pijn ? Wat vermetenheyt is dat ?

Van Woerd. Godt en is niet als een mensch / dat hy zich onser niet en soude ontfarmen. Ick geloove ende weet / dat ick

ick in Christo Jesu de versoeninghe van alle mijne mishandelingen hebbe ghelegghen te sijn.

Enchuf. Och ! Och ! Hoe bedroeft het my / dat ghy soo verbzeemt blyft bande schoot der Heylige Moeder de Kercke; welker sleutels gy so trotsigh veracht? Wat ick doen sal / weet ick niet: Wat doch sal ick seggen / als ick tot de Heeren wederom binnen gekeert sal sijn? Ick wilde niet dat zy dese dingen quamen te weten. Ick sal het (u verschoonende) niet openbaeren / op dat niet haere gemoederen / nu al meer als genoegh met haet tegen u ontscecken / meer ende meer blammigh ghemaeckt en worden.

Van Woerd. Van my is het u wel geoorloft te openbaeren.

Enchuf. Maer het soude u boozwaer geen boozdeel wesen / dat ick het dede.

Van Woerd. Het is my eben veel.

Enchuf. Stelt ghy het my dan by / dat ick alle dese dingen / gelijk die hier geschiet sijn / binnen ordentlick verhaele?

Van Woerd. Ja ick.

Enchuf. Off soudet ghy liever hebben dat het geswogen wierde / dat het tegen u niet tot meerder haet herweckte?

Van Woerd. Off ghy het swijght / dan off ghy het verhaelt / en scheelt my niet. Wie ick haer ben / ende wie ick van

haer gheoordeelt worde / daer aen ic
 hoorwaer mi niet gelegen: Paedemael
 ick mi vastelijck ingebeest hebbe / dat
 ick door een schandelijcken doot Godt
 niet en sal kunnen mishaghen. Want
 gelijckerwijse als ick hem lebe / soo sal
 ick hem (soo ick hope) mede sterben.

Aen den Godtvreesenden

LESER.

DOen hy dit gehoord hadde, vlieght de
 geveynsde mensch wegh binnen inde
 Vergaderinge der Inquisiteuren, laetende
 onsen *Van Woerden* in het vertreck; dewelcke,
 nae hy een wijltijts aldaer nedergesetē had-
 de, verwachtende de wederkomste van zijn
 bekoorder, is hy ten laetsten selfs (ongero-
 pen) tot de Vergaderinge in getreden. Al-
 daer bevint hy den hypocrijt, de niet te
 betrouwene zaligheyt van onsen Martelaer,
 met Crocodils Tranen jammerlijck te beklag-
 en. Als hy nu gingh by- sitten, hoe-wel
 buyten last, vegende *Enchusanus* de Tranen
 uyt de hoecken van zijn oogen aff, ende de
 andere hem met een straff gesicht aensien-
 de, wierde hy gevraegt van den *President van*
Mechelen, die de begonste Inquisitie in dese
 maniere vervolgt heeft.

LOVE-

LOVERINGUS.

Hoe ist? Hebt ghy gebieght?
 Van Woerd. Jaee / ick hebbe.
 Loverin. Ende zyt ghy geabsol-
 veert?

Van Woerd. Neen ick.

Loverin. Waeromme niet?

Van Woerd. Om dat dese mijne
 Biecht Vader / my Biechtende / wep-
 gert de handt op te leggen.

Lover. Wat is de oorsaecke / Heer
 Magister Noster, dat ghy hem niet en ab-
 solveert?

Enchuf. Om dat hy niet naer behoo-
 ren heeft Biechten willen. Want hy
 heeft alleen in 't gemeen eenige dingen
 uptgesnatert / bespottende meer het ge-
 bruyck van Biechten / dan het selve
 eerlijck van waerden te houden: Het
 welcke deser Ketters maniere is.

Loverin. Hoe? En weet ghy niet dat
 ghy sult sterben moeten? En hooft ghy
 niet / dat u een hooft-straffe genaec-
 kende is? Waeromme en Biecht ghy
 dan niet / gelijk als andere Christenen?

Van Woerd. Ick heb gebieght / maer
 aen den ghenen die mijne Belijdenisse
 getrouwelijcker aengenomen heeft / dan
 dese mensch.

Loverin. Veracht ghy de Absolutie
 alsoo?

Van Woerd. Ick segge niet dat ick de

Absolutie der Christelijcke Kercke veracht : Hoe konde ick die aff-pozssen den genen / diese te gheben wepgert ?

Loverin. Wie sal u van de sonden vergheben / wanneer ghy ter doot gaet ?

Van Woerd. Dat Lam Godes , 't welck al des Weerelts sonde draeght.

Ioh. 1.

29.

Loverin. Wat doen wy / mijn Heeren ? Wat doen wy ?

Mont. Ick houde het voor een wonderlijck dingh dat yemant van de menschen soo seer verhardt kan worden.

Rosem. Van dese ellendighe mensch is gheen hope meer der zaligheyt.

Loverin. Hoe ? Bent ghy dit leven soo moede / dat ghy de doot selfs wenscht voor dit u leven ?

Van Woerd. Mijn Christus / is my liever dan dit mijn leven.

Loverin. Hebt ghy geen treck tot uwe Ouders / ende gansch geen verlangen nae u Moeder ?

Van Woerd. Waerom niet ? Ick ben een mensche : wat menschelijck is / en is van my niet verbreemt.

Loverin. Dat blijkt nochtans niet / daer ghy haer jammer soo licht acht : Ende ghy moet een weet mensch wesen / die misschien door uwe hertneckigheyt uwe Ouders oorsaek geven sult / dat zij / 't zy tot armoede / ofte tot het verhangen van haer selven / gebraght worden

worden sullen. Want ghy sult weten /
dat uwe Oude Vader door de haet van
u / van zijn Koster-ampt / 't welck hy
soo lange jaeren bedient heeft / nu aff-
gheset is. Meent ghy dat den Ouden
Man soodanigh verlies niet quellen
sal? Maer ghy / voorwaer / kunt hem
behouden / dat hy niet en vergaet / dat
hy van droeffenisse niet vermagere;
Ick swijge swaerdere dingen.

Van Woerd. Mijne Ouders zijn my
wel lieff / maer Christus liever; wiens
handel in desen ick hoogher achte als
mijne bysondere genegentheden. Ick
bebele mijne Ouders Godt den Vader,
daer hy sullen zy den alderbeplighsten
Rutaer hebben / daer toe zy in haere
nooden haer toeblycht nemen mogen.
Ende ick twijffel niet / off de Alderge-
nadighste Vader sal mijne Ouders die
genaede trouwelijck verleenen / dat zy
dit mijn lot (gelijk zy moeten) inden
Heere met lijdt saemheyt verdraeghen
sullen.

Loverin. Hoe dan? uwe Hupsvrouw /
lept die niet in u hert?

Van Woerd. Niemand heeft oyt zijn ey- Ephes. 5.
29.
gen vleesch gehaet. Ick bekenne / ick
heb haer lieff / maer inden Heere: andere
lieffde begeert zy oock niet / nochte ben
ick haer schuldigh.

Loverin. Ick meene dat de saecke veel
anders gelegen is dan ghy segt. Want
R 5 (heb

(heb ick het wel) soo verdziet u in haeren afgaenden ouderdom / uwē jonge jaeren te verslijten? Het welcke de oorsaecke is / dat ghy liever in dese aengheradene mismaeckte Religie wilt steruen / dan tot het bedroeffde ende onbzychtaer huwelyck weder te keeren. Heb ick niet gesept 't gene de saecke is?

Van Woerd. Geensints niet / O gy uytmuntende man! Want ik omhelse mijn Hupsvrouwē uyt Echte Trouwe haer gegeven / ende toebehoorende / ende haere lieffde kan ick oock lichtelyck ter zijden setten / indien het de Heere alsoo gebieden sal. Want Christus selfs loochent zyn jonger te wesen / die niet verlaet zyn Vader / Moeder / Hupsvrouwē / ende Landen / ende hem naevolgt.

Loverin. Off wy u uyt dese gevangennisse los lieten / soudt ghy wederom tot uwē Hupsvrouwē keeren / die u oorsaeck gheweest is van soo grooten verdziet ende arbeyt?

Gen. 2.
23.

Van Woerd. Waerom soude ick niet tot haer wederkeeren / Daer deselve been is van mijne beenen, ende vleesch van mijn vleesch? Want daer is niet dat ick dit mijn krups haer wjten soude / ghelyck als Christus zyn doot zynen Vader niet gheweten heeft.

Loverin. Hoe? Soudt ghy oock van nieuwe blyschap opspringen / soo wy u
uyt

upt dese ghebangenisse bij wegh lieten
gaen / waer dat ghy wilde ?

Van V Voerd. Indien Godt 't selve
wilde / ten soude niet onaenghenaem
wesen : Maer wanneer ghy het niet en
doet / soo geeff ick daer door de moedt
niet verlozen. Raedemael ick my inden
wille Godes (omme met my te hobben
ende tobben) in alles over - gebe.

Loverin. Wel / off wy uwe Hupsbrou-
we alhier lieten komen ; Soudet ghy
niet wenschen om met haer te spreek-
ken ?

Van V Voerd. Ick soude het wel wen-
schen / indien het mochte geschieden.

Loverin. Soudet u niet wel lusten/
indiense u toe gestaen wierde / met haer
bleeschelijck te verkeeren ?

Van Woerd. Fop ! schaemt u doch !

Loverin. Hoe ?

Van Woerd. Dat ghy my met soo on-
geschickte vraghen moede maect.

Loverin. Weest wel ghemoet ; uwe
Hupsbrouwe wordt van daeghe van
Woerden herwaerts ontboden : Iae / ick
hoope datse hier al is / nu mooght ghy
blijde zijn : Want u sal toeghelaten
worden haer te zien / ende met haer te
spreeken.

Van V Voerd. Uwe Raedtflagen stae
ick toe : Wat ghy van my / mijn Hups-
brouwe / ende mijn saecke beslupten
sult / daer heb ick geen wesen van. De
beraet-

Esa. 46. beraetflaginge des Heeren sal vast staen,
 10. ende al sijn wille sal geschieden.

Loverin. Doen ghy doch een Hups-
 vrouwe trouwen most / soo most ghy
 een jongere ghetrouwt hebben / die u
 kinderen baerde.

Van Woerd. Fop ! Hoe ontbreekt
 den Lasteraer niet het gene hy ook inde
 deughden berispt ? Indien ick een jon-
 gere ofte seer schoone getrouwt hadde/
 soo soudet ghy het uytghelept hebben
 dat 't selve huwelijck een werck des
 vleeschs was. Maer nu ick een Hups-
 vrouwe getrouwt hebbe die niet rijck/
 niet uytnemende schoon / maer een
 vrouwe van een hebbelijcke ghedaente
 is / ende wat van te veel jaeren (die
 doch niet gekomen is boven de jaeren
 van vruchtbaerheyt) soo vindt noch-
 tans de valsche aenklager wat hy la-
 stert.

Loverin. Ghy hebt gesept / dat ghy
 daerom meest een hupsvrouwe getrouwt
 haddet / dat ghy door des vleeschs aen-
 bechtinge van een hupsvrouwe te ne-
 men / u niet en kondet bedwingen. Ist
 niet soo ?

Van Woerd. Ick heb gesept het gene
 de saecke was.

Loverin. Ghy hebt u / van uwe hups-
 vrouwe aen te raecken / wel gheheele
 vier maenden onthouden : Indien wy
 u langer inde gebangenisse houden sou-
 den /

den / en sout ghy niet gedwongen wesen altijt ongehuwet te leven? Waerom verschoont ghy dan uwe ontucht met de uiterste noodtsaeckelicheyt?

Van Woerd. Houdt ghy Godt soo wreet ende straff / hem affmetende naer u gemoedt / dat hy in bekoren soude laten boven mijn vermogen? Ick hebbe tot noch toe wercks genoegh ghehad met mijne Gheestelijcke bynden / soo van binnen als van buyten / dat in my niet mede de moedtwillige lust des Vleeschs / haerer dulligheyt geoeffent heeft. Wat waert / soo ick u met uwe Bytebauwē ende Romaensichten soude binden / waer mede andersints de onbedachtsame ende eenboudighe menschen betovert worden?

Loveri. Doorwaer / ick wenschte wel dat ghy de Dupbel selfs onder u haddet gehad / doen ghy uwe hupsvrouw eerst bekende : Ick wenschte / dat ghy met die vuple hoeren als doen te doen ghehadt haddet / doen ghy u met uwe hupsvrouw eerst vermenghde. So veel wercks ende moeyten doet ghy ons aen.

Van Woerd. Foep ! Schaemt u van soodanige lasteringe tegen Godt / ende den huwelijcken staet / by hem ingeset ! Sijt ghy een Man van Raedt / jae een President van alle de Raedtsheeren / selfs in 's Keysers Hoff / die onbetamelijck

Ijck soo vuple ende Godtloose dingen uytstoot? Ick (soo moet my Godt lieff hebben) schame my / ende het is my leedt van uwent wegen.

Mont. *Heer Ian*, Verstoort u soo seer niet: want ghy verstaet niet te recht wat de Heer President seyt. Want dit is zijn meeninge / indien ghy boven op den Dupbel gelegen / ende soo gy Hoerrije bedreuen haddet / soo soudet ghy daer over vlijtig vermaent zijnde / uwe schuldt terstondt bekend hebben. Woeder soude u (de schuldt oprechtelijck biechtende) niemandt de vergiffenisse weygeren. Maer nu hebt ghy by een hupsvrouw geslapen / ende houdt het ongeoorloffde huwelyck voor een eer: ende het is vrede van daer / dat ghy uwe schuldt demoedelijck soudet affbidden. Dese uwe hertneckigheyt / dit onboetbeerdigh hert / mishaeght den Heer President.

Van V Voerd. Indien gy met soodanige onhebbelijcke versierde dingen God den Richter sult kunnen bedrieghen / soo sal uwe saecke niet qualick staen. Maer Godt en laet hem niet bedriegen.

Loverin. Laet den verlooren / ende schalckachtigen mensch / wederom in zijn vangenhups leeden.

Des laetste Aenrandes

E Y N D E.

BE-

BESLVYT. REDEN,
met de straffinghe.

GUILIELMVS GNAPHÆVS

Aen den vlytigen Leser.

Ier hebt ghy / Gunstighē
Leser, het eynde van dese
T' samen - spreekkinghe :
Den welcken / onse Van
VVoerden, my met hem in
het gevangenhuys wesende / terstondt
verhaelt heeft / hoe-wel het van het
mijne (edoch niet houdt) affgescheyden
was. Waeromme ghy aen de waer-
heyt deser Disputatie / te min hebt te
twijffelen. Maer het gene ick daer nae /
voor soo veel ick upt mijn ghevangen-
huys heb zien kunnen / ofte van andere
Mannen van goeden geloobe heb ver-
staen geschiet te wesen / sal ick u int
hozt mede deelen.

Als nu de nacht aen quam desselvi-
gen daeghs / waer op dese dingen ge-
disputeert zijn / soo wierde De Backer
ontrent ten thien upzen van den Cij-
pier stillekens upt de gevangenisse ge-
lept (quansups) als of hy met zijn Huys-
vrouw (die alsdoen wel binnen in 't
Huys

Hups tegenwoordigh was) spzecken soude. Maer zp bedrogen den goeden man met logenen / ende lockten hem aen met een ydele hope : zp / als hinderendes Dubels / die een Vader is aller loghenen ; Want zp en leyden den goeden man niet nae zijn hupsvrouwwe / maer onder de Aerde / in swaere ysere Boepen / alwaer tot hem niemandt eenige dagen langh / toegangh verleent wierde .

Met die maniere van gebangenisse gaven zp klaerlijck te kennen / dat hy nu al ter dootd verwesen was. Aldaer sit onse Martelaer gesheele vier dagen met gheboeyde beenen / op een hoop aerde. In't laetste wierde alhier zijn Gelooff / ende de volstandigheyt zijns ghemoedts / op veelderlepe manieren aengebochten / van de Groote / van de Monicken / van de Priesteren / van de Burgermeesteren / ende van gemeene luyden / die de Sophisten verschepdelijcken ghesonden hadden om hem te quellen / op dat hy ten minsten tot weder-roepinghe gebzacht soude moghen worden : maer alle hebbense verloorzen arbept gedaen. Want hy en wilde niet een vingher-breet vande Belijdenisse der Waerhept aff-wijcken. Ick soude hier kunnen verhaelen / de alder-lydelijckste t' samen-spzeekinghe van den Koster /

Koster / zijn seer goede Vader Ian de Oude, met den Soon : den welcken / als de goede man sagh / dat hy door het Gelooff ende 't Woorz Godes gesterkt was / ende dat hy het huwelijck met zijn bloedt verbedigen wilde / soo dat hy de doot niet en achte / ende dat hier niet en was dat hem van zijn boozne-
men afftrecken konde / oock niet en achte dan op Christum te zien / ende den selven hoven al lieff te hebben. Willende zijn Soon / van hem ghe-
sterckt / verlaeten / heeft hem bevolen goeden moedt te hebben / ende inde deughde boort te vaeren / segghende :
Dat hy berepdt was naer het exempel Abrahams, zijnen ten hooghsten lieben Soon / als van den welcken hy noyt was beledight / Godt op te offeren. Welckes Vaders daedt de Inquist-
teuren wonderlijcken mis haeght / ende alle de tegenpartijen seer qualijck aen-
gestaen heeft. Het soude waerlijck een goeden arbeet wesen / indien ick ins-
ghelijcks verhaelen soude met wat antwoort hy een peder / die hem in dese vier daghen in de ghevanghe-
nisse vermaende / bejegent heeft / met wat woorden ende Vermaninghen hy elck eenen laeten gaen heeft / indien ick my niet wilde onthouden van die te noemen / ende dat de saecke selffs al

te langhen verhael berepffchen soude.
 Doch/ eyndelijcken / doen de Sophi-
 sten / ende de menichte der tegenpar-
 tijen sagen / dat zy gansch niet en boz-
 derden met wat soozte van wapenen zy
 den seer standvastigen Martelaer oock
 aen gingen: selffs overwonnen zijnde/
 maecten zy doch ghereetschap omme
 hem met vper te overwinnen. Daer
 wert een houdt vper t' samen gestapelt/
 de ghevangen wierde de doot aenge-
 sept; welcke boodtschap hy met eene
 te verwonderen / ende ongewoone blij-
 schap/aengenomen heeft. Den geheelen
 nacht heeft hy met aendachtige Over-
 denckingen/de Heplighe Schriftuyze
 te lesen/ ende een tijdt lang met geruste-
 lijck te slapen door ghebraght. Maer
 den volgenden dagh saten op een Con-
 neel / gemaect vooz het Hoff vande
 Prins (op datse van allen gesien souden
 worden. Hier de Grave Montignij van
 Hooghstraten, met alle de Raeden van
 Hollandt; Maer ginder saeten nae
 haer orden by den anderen / De Heer
 Ridderus, Wp-Bisschop/ hebbende als
 een Gebieder te seggen. Daer by saten
 drie Abten / Mannen treffelijck onge-
 leert / ende wel gekapt. De Theolo-
 gische Inquisiteurs / volghden daer
 aen. In het midden was een Predick-
 stoel/waer op secker Leptsche Fran-
 cisca

ristaner / oberlupdt met een weende
 stemme 't sy riep ofte hupde / ver-
 mits hy een mensch was dubbelt blind /
 te weten , van lichaem ende ziele. Dese
 wist de breeinde dinghen van onsen
 Martelaer voor de Vergaderinge des
 bystaenden volcks / upt haet van Ket-
 terije dapper te beswaeren. Doen tot
 het Artijckel van het huwelijck der
 Priesteren ghekomen was / ontkende
 hy / dat hy over het by-slapen by een
 Vrouw was verwesen : maer alsoo
 Van Woerden staende hiel / dat hy daer
 aen niet gesondicht / ende geen schuldt
 en hadde / dat hy daeromme met recht
 tot de straffinge niet getrocken wierde.
 De Predicatie geeyndicht zijnde / heeft
 Van Woerden , zijn aenghesicht hem na
 't volck toe-keerende / daer tegen wil-
 len segghen / heeft zijne verantwoor-
 dinghe metter vlucht begonnen / seg-
 gende : Mijne broeders ! Siet met wat een
 ghewelt de Antichrist soodanigh zijn Rijck
 staende houden wil ! Ende hy soude het
 vordere vervolght hebben (want hy
 inde sin hadde veel te segghen) ten
 waere die Nicolaes van Damme, Opper-
 Scherprechter hem onderstaende voor
 de saecke te spreken / met verstoorze-
 nisse ghestut hadde / met dreyginghe
 opentlijck gedaen / indien hy niet en
 sweegh / dat hem de mondt met een
 ② 2 dwaers-

dwaers-hondt ghestopt worden soude. Welck seggen des gunstige volcks gemoederen grootelijcks tot verstooringe verweckt heeft.

De Godtsalige Man gehoorzaemt nochtans der Godtloosen Tyrannij / gelijk een schaep dat om geslacht te worden gheordineert is. Hier-en-tus-schen wordt hy van den Op-Bisschop Iacobo Riddero, ontwijet / gedegradeert wort het ghenoeemt. Want hy wierde met bygedaene Ceremonien naer ghewoonte van het Priesterlijck gewaendt geheelijck ontbloedt / geschozen / ende tot een schouw-spel verthoont. Sijnde nu ontbloedt van zijn Kerckelijck habijt / 't welck zy als verbloecht in 't ontwijen / onwaerdelijcken wegh deden / ende nu (seyde hy) gelijk ick beter een Christen / met dese mijne hoe-wel wereltlijcke kleedinge / dan kortz te vooren. Terstondt wierde hy aenghedaen met een geel kleet / maer wat te nau / dan dat zy het tot zijn lichaem konden passen / ende seyde : Dit is heel wel : dit Kleet sal my met Christo tot besporringe dienen , het is wel gedaen. Vooren op zijn hooft wierde mede van de selve koleur een hoet met oorslappen geset / op dat hy van alle de Toesieners in gedaente van een Sot soude geslen kunnen worden. Met soodanigh onge-

ongewoonlijck ende nieu kleet aengedaen / ende een uptbeeghsel des werelts gehouden zijnde / heeft Van V Voerden met een blij ende wacker gelaet de sententie des doodts (door den Heer Secretaris voorgelesen) ontfangen. Daer nae / gelijcker wesende den leyder / dan de ghelepde / heeft hy van selfs tot de doodt gehaest. In zyn aengesicht was de selve lustigheyt / deselve ghesteltnisse van zyn ghedaente bleef hem hy tot het uysterste opghen toe van zyn geest. Gaende voor hy het gevangenhuys / maecte hy met luyder stemme zijne mede - ghevangene Broeders een moedt / met dese woorden; Seggende; Siet, seer lieve broeders! Ick heb mijn voet nu geset selfs op des Marters dorpel. V Veeft wel gemoedt, als seer starcke helden Christi, door mijn exempel verweckt. V Vilt de Evangelische waerheyt teghens het onrecht voorstaen. Welcke woorden zy luyden een - stemmelijck met blijchap hebben aengenomen / latende haer geroep / ende handen-kloppē / upt het gevangenhuys opentlijck hoozen. Terstont hebben zy den Marter met Gheestelijcke Liedekens / hoogh gepresen. Want zy songen tot spijt vande vanden Christi / gesamentlijck dese geluck-wenschende Liedekens: U Godt, loven wy, Een grooten strijdt, &c. ende; O Heylige Feeften

der Martelaeren; Ende van dit singhen en rusten nochte lieten niet aff. Dese goede mannen/ Bernardus Monachus, Gerardus Vormardus, ende Guilielmus van Utrecht, soo lange tot dat dese Martelaer Godt zijnen Gheest opgeoffert hadde. Want inde spatie van een/ ende deselve tijdt / konde men soo Van Woerden zien sterben / als het eynde van haere gesangen hoorē. Doozwaer/ dit triumphantelijck singen / ontroerde der Vervolgers gemoederen soo seer/ dat zy 's volgenden daegs de selve straffinge souden hebben moeten lyden/ ten waere alle de wederpartijen door soo gheheel standvastigen Marter van onsen Van Woerden, grootelijcks vermozhet waeren geworden. Maer wat Van Woerden aengaet / deselve op den houdt-hoop gebondē wesende/ heeft den Scherprechter/ die vooz hem staende/ ende hem na gewoonte bad hem te willen verghen den doodt die hy hem aen doen soude / beleeffdelijck bejgent / ende noemende hem Broeder, 't selve lieffelijck te goede gehouden: Edoch/ hem selvé te gemoet hoerende de Propheetje die hy 's Jaers te voozen van hem gedaen hadde. Want hy hem verkondight hadde dat geue ren soude/ naer dat zyn ghemoedt hem vooz-sepde/ dat hy ter saecke vā het Evangelie eens in Beuls handen verballen

Ien soude. Maer als hy nu naerder by
het vier gebracht wierde / opende hy
voor den Scherprechter zijn boesem
selfs / op dat hy het buskruyt daerinne
doen soude. Terstont op een banck ge-
treden zijnde / druckte hy zijn rugge
dicht aende Pael: doen hy gewaer wier-
de dat de Scherprechter tot executie
haestede; wonder ist / hoe triumphan-
telijck hy de doot haer overwinninge
verweten ghehadt heeft; segghende:
Helle, waer is nu uwe beroeming? Doot,
waer is uwe overwinninge? De doot is ver-
slonden inde overwinninge Christi. Maer
doen hy merckte dat de Scherprech-
ter aen zijn stroote komen soude / batte
hy het Touwe / waer mede hy gewor-
get worden soude / ende schickte het
met zijn handen om zijn keel. Daer
nae op-siende nae den Hemel / seide hy:
Heer Iesu, vergaef het haer, want zy we-
ten niet wat zy doen. Ende soo de
Scherprechter hem worghen soude /
seide hy: O Iesu Christe! Soone Godes,
ghedenckt mijner! Weest my ghenadigh!
Het welcke gesept zijnde / is hem den
Adem benomen. Na welcke laetste
geweldt / ende welcke pijn van 't wor-
gen / geene beweginge der lidmaten /
geen schuddinge van het hooft / geen
omdraeyinge der oogen (ghelijck im-
mers gemeenlijck geschiet) gevolgt is.
Ghy

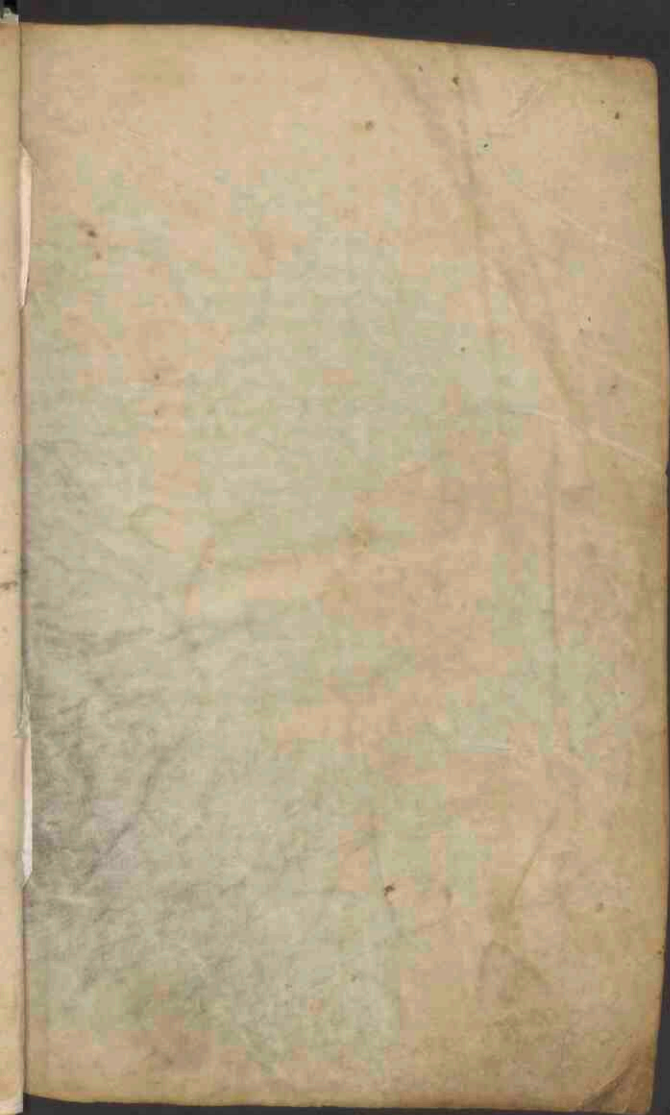
7 9794
BESLUYT-REDEN.

Ghy soudet niet anders gheseyt hebben / dan dat dese onse Martelaer in eenen lieffelijcken slaep was gevallen / gelijk hy boozwaer oock was. Want hy leeft met Christo / bezyjt van alle qualen / als die oock selffs inde doot van de Belijdenisse des Christelijcken naems niet eens aff-gheweecken gheweest is. Welcke kracht ons in'teynde mede verleenē wil die Godt / die daer is in alles gheprezen in Eeuwicheit /

AMEN. AMEN.

Eynde vande Executie deses
MARTELAERS.

17 974630